

XV

ROVANIEMEN
HOVIOIKEUSPIIRIN
TUOMIOISTUINTEN

LAATU- HANKKEEN

TYÖRYHMÄRAPORTTEJA
XV

**ROVANIEMEN HOVIOIKEUSPIIRIN
TUOMIOISTUINTEN LAATUHANKKEEN
TYÖRYHMÄRAPORTTEJA XV**

**ROVANIEMEN HOVIOIKEUSPIIRIN
TUOMIOISTUINTEN LAATUHANKKEEN
TYÖRYHMÄRAPORTTEJA XV**

Rovaniemen hovioikeuspiirin laatuhanke

Toimituskunta:

Jyrki Kiviniemi, Mari-Lea Kovanen,
Sari Leppäluoto, Pekka Määttä,
Kaisa Teivaanmäki, Maarit Tukiainen,
Päivi Törmänen, Ilkka Ylönen ja Minna Leikas.

Toimittaja:

Minna Leikas

Ulkoasu ja taitto:

Greystone Oy

ISBN 978-951-53-3770-2 (nid.)

ISBN 978-951-53-3771-9 (PDF)

ISSN 1458-9702

Meedia Zone Oü 2020

SISÄLTÖ

LUKIJALLE	8	5. NÄYTTÖTAAKKA	41
LAATUHANKKEEN HISTORIAA	10	5.1. Yleistä	41
KORKEIMMAN OIKEUDEN TERVEHDYS	17	5.2. Työsopimus	41
LAATUPÄIVIEN 21.–22.11.2019 OHJELMA	22	5.3. Työsuhteen päättäminen	43
I TYÖOIKEUDELLISTEN ASIOIDEN TYÖPROSESSIEN YHTENÄISTÄMINEN JA KEHITTÄMINEN	25	5.4. Palkkaedut	44
1. JOHDANTO	27	5.5. Yhdenvertaisuuslaki ja tasa-arvolaki	45
2. ASIANOSAISVALMISTELU	28	6. TUOMIOISTUINSOVITTELU	46
2.1. Ennakkovalmistelu	28	7. PALKKATURVA-ASIAT	47
2.2. Valinta oikeudenkäynnin ja tuomioistuin- sovittelun välillä	28	8. TYÖOIKEUDELLISEN RIITA-ASIAN RATKAISEMISESSA HUOMIOITAVAT SEIKAT	49
3. TOIMIVALLAN MÄÄRÄYTYMINEN – YLEINEN TUOMIOISTUIN VAI TYÖTUOMIOISTUIN	30	8.1. Vahingonkorvausten korvauskäytännöstä	51
4. MENETTELYSTÄ TYÖSOPIMUSLAIN, YHDENVERTAISUUSLAIN JA TASA-ARVO- LAIN MUKAISISSA ASIOISSA	31	8.2. Vähennyksen tekeminen korvauksesta	52
4.1. Valmistelu	31	9. SOVINTO	53
4.2. Lausumien/lausuntojen pyytäminen	32	9.1. Sovinnon julkisuus	54
4.2.1. Työllisyysrahasto, työttömyyskassa ja Kela	32	9.2. Sovintosuoritusten kohtelu verotuksessa ja työttömyysturvassa	55
4.2.2. Yhdenvertaisuusvaltuutettu	35	10. OIKEUDENKÄYNTIKULUT	56
4.2.3. Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta	38	11. LOPUKSI	58
4.2.4. Työtuomioistuin	40	II NOPEASTI KÄSITELTÄVIEN RIKOS- ASIOIDEN YHDESSÄ KÄSITTELY JA RANGAISTUKSEN MÄÄRÄÄMINEN	61
4.2.5. Työneuvosto	40	1. TYÖRYHMÄN TEHTÄVÄ	63
		2. RIKOSASIOIDEN KÄSITTELYN JOUTUISUUS JA NOPEASTI KÄSITELTÄVÄT RIKOSASIAT	64

3. VASTAAJAN OIKEUSTURVA	68	3. ETÄYHTEYSPAIKAT	110
3.1. Poissaolokäsittely ja henkilötodistelun vastaanottaminen	68	4. TEKNIikka JA TILAT	111
3.2. Yhdessä käsittely	71	5. TIETOTURVALLISUUS	111
3.2.1. Rangaistuksen määrääminen	73	6. VIDEOYHTEYKSIEN KÄYTTÖOHJEET	113
3.2.2. Harkinnassa huomioon otettavia seikkoja	75	7. KÄYTÄNNÖN JÄRJESTELYT	113
3.2.3. Seuraamuskannanotto	78	7.1. Kuulemisesta sopiminen (sihteeri huolehtii)	113
4. POLIISIN NÄKÖKULMA	79	7.2. Kutsut (sihteeri huolehtii)	115
5. SYYTTÄJIEN NÄKÖKULMA	80	7.3. Valmistautuminen (Tuomari huolehtii aikataulutuksesta, sihteeri muuten)	116
6. KÄRÄJÄOIKEUDEN NÄKÖKULMA	82	7.4. Videokuulemisen aikana (tuomari huolehtii)	117
7. TYÖRYHMÄN SUOSITUKSIA	85	7.5. Videokuulemisen päättäminen (sihteeri ja tuomari huolehtivat)	118
8. LIITTEET	88	8. MUUTA HUOMIOITAVAA	119
KO-INFO-malli		8.1. Asianosaisten turvallisuus	119
Selvitys asianomistajan vaatimuksista		8.2. Yleisö	120
Sähköisen aineiston järjestämistä ja nimeämistä koskeva ohje		8.3. Videokuulemisesta aiheutuvat kustannukset	120
III ETÄOSALLISTUMINEN JA VIDEOYHTEYDEN KÄYTTÖ OIKEUDEN-KÄYNNISSÄ	103	9. ERITYISTILANTEITA	121
1. TYÖRYHMÄN TEHTÄVÄ	105	9.1. Sovittelut	121
2. SOVELLETTAVAT SÄÄNNÖKSET	105	9.2. Suljetuin ovin pidettävä istunto	121
2.1. Muutos aiempaan	105	9.3. Istunnot, joissa tarvitaan tulkkia	122
2.2. Riita-asiat	106	9.4. Kansainväliset tilanteet	122
2.3. Rikosasiat	107	10. HÄIRIÖTILANTEITA JA NIIDEN RATKAISUJA (sihteeri huolehtii)	123
2.4. Sakon muuntokäsittelyt	108	11. SUOSITUKSET	124
2.5. Pakkokeinoasiat	108	12. LISÄINFORMAATIOTA	125
2.6. Soveliaisuusharkintaan vaikuttavia seikkoja	109		

LUKIJALLE

Rovaniemen hovioikeuspiirin laatuhanke on aloitettu vuonna 1999. Laatuhankkeen tavoitteena on parantaa ja kehittää tuomioistuinten työtä niin, että oikeudenkäynti täyttää oikeudenmukaisuuden kriteerit, ratkaisut ovat perusteltuja ja oikeudenmukaisia sekä tuomioistuinten palvelut ovat kustannustensa puolesta ihmisten saavutettavissa.

Keskeinen osa laatuhanketta on laatutyöryhmätyöskentely, jossa hovioikeuspiirin tuomarit sekä sidosryhmien edustajat työstävät lainkäytön laadun kehittämisteemoja. Työryhmät laativat raportit, jotka esitellään vuosittain pidettävillä laatupäivillä.

Työryhmätyöskentelyssä on vuosina 2010-2015 käyty läpi eri asiaryhmien työprosesseja. Aiheista on työstetty ja julkaistu käsittelijän oppaat rikos-, riita-, lapsi-, pakkokeino- ja velkajärjestelyasioissa.

Vuonna 2016 laatuhankkeessa on ollut neljä laatutyöryhmää, joiden aiheina ovat olleet työprosessien yhtenäistäminen ja kehittäminen edunvalvonta-asioissa, omaisuus- ja pahoinpitelyrikosten rangaistuskäytäntö, yhteisen rangaistuksen määrääminen sekä sähköisten välineiden käyttö tuomioistuimissa. Viimeksi mainitussa työryhmässä laadittu sähköisen oikeudenkäynnin manuaali on käytössä koulutusmateriaalina valtakunnallisessa AIPA-hankkeessa. Tämä laatutyöryhmä on lisäksi laatinut videon sähköisestä oikeudenkäynnistä, joka on Rovaniemen hovioikeuden nettisivuilla.

Vuonna 2017 laatutyön teemana on ollut julkisuus. Laatutyöryhmien aiheina ovat olleet:

- oikeudenkäynnin julkisuus, kuvaaminen ja taltiointi,
- tuomion julkisuus ja julkisen selosteen laatiminen,
- tiedottaminen ja yhteydenpito mediaan,
- sosiaalinen media- mahdollisuus vai riippakivi?
- tietojen luovuttaminen.

Vuonna 2018 laatutyöryhmien aiheina ovat olleet:

- todistelu riita- ja rikosasioissa
- rangaistuskäytäntö ampuma-aserikoksissa
- oikeudenkäyntikulut riita- asioissa.

Vuoden 2019 laatutyöryhmien aiheina ovat olleet :

- työoikeudellisten asioiden työprosessien yhtenäistäminen ja kehittäminen
- nopeasti käsiteltävien rikosasioiden yhdessä käsittely ja rangaistuksen määrääminen
- etäosallistuminen ja videoyhteyden käyttö oikeudenkäynnissä.

Työryhmien raportit on esitelty Rovaniemen hovioikeuspiirin lainkäytön laatupäivillä 21.–22.11.2019 Rovaniemellä.

Lisäksi lokakuussa 2019 on julkaistu Helsingin hovioikeuspiirin ja Rovaniemen hovioikeuspiirin laatuhankkeiden yhteisen työryhmän raportti huumausaine-, lääke- ja dopingrikoksia koskevasta rangaistuskäytännöstä. Tämä raportti on sähköisessä muodossa myös Rovaniemen hovioikeuden nettisivuilla.

Laatuhankkeessa vuonna 2020 toteutettavaa kolmatta lainkäytön laadunmittausta on suunniteltu vuonna 2019 laadunmittauksen suunnittelutyöryhmässä.

Kiitoksia laatutyöryhmien puheenjohtajille ja sihteereille sekä kaikille muille laatutyöskentelyyn osallistuneille laadukkaasta työstänne lainkäytön laadun edistämiseksi.

Tähän kirjaan on koottu vuoden 2019 laatutyöryhmien raportit. Rovaniemen hovioikeuspiirin laatuhankkeen julkaisuja voi tilata Oulun käräjäoikeudesta (oulu.ko@oikeus.fi). Laatuhankkeen työryhmäraportit löytyvät myös Rovaniemen hovioikeuden nettisivuilta www.oikeus.fi/hovioikeudet/rovaniemenhovioikeus/fi otsikon Laatuhankkeet-Quality Project alta.

Minna Leikas
käräjätuomari, laatukoordinaattori

LAATUHANKKEEN HISTORIAA

Jyrki Kiviniemi

laamanni, laatuhankkeen kehittämistyöryhmän puheenjohtaja

Arvoisat korkeimman oikeuden ja hovioikeuksien presidentit ja 1.1.2020 aloittavan tuomioistuinviraston ylijohdaja sekä hyvät laatupäivien osallistajat

Laatuhankkeemme on täyttänyt 20 vuotta. Tehtäväkseni on annettu käydä läpi hankkeen historiaa siitä lähtien, kun sen ensimmäiset siemenet alkoivat kimmeltää hankkeen isien ja äitien silmännurkissa ja siihen saakka, kun nuorukaiseksi varttunut hankkeemme on alkanut pyrkiä yhä ponnekkaammin suureen maailmaan.

Hankkeen taustalla oli vuoden 1993 alioikeusuudistus ja erityisesti siihen liittyvä koulutus. Koulutus järjestettiin uudella tavalla. Siihen eivät osallistuneet pelkästään tuomarit, vaan siinä oli mukana myös kansliahenkilökunta sekä asianajajien ja muiden oikeudenkäyntiasiamiesten edustajat. Koulutus ei ollut myöskään pelkkää luennointia, vaan sen pääpaino oli osallistavassa ja sitouttavassa keskustelussa, johon osallistuivat kaikki koulutettavat. Tämä oli juuri se siemen, joka alkoi vilkkua hankkeen isien ja äitien silmäkulmissa.

Koulutuspäällikkö Jorma Hirvosen johdolla erinomaisesti suunnitellun ja toteutetun koulutuksen loppuvaiheessa ja sen jälkeen yhä useampi kysyi, eikö tätä voi jatkaa. Syntyi yhteinen näkemys siitä, että lainkäytön laatu kehittyy vain tuomarikunnan keskuudessaan käymän keskustelun, sisäisen työskentelyn ja sitoutumisen tuloksena. Tästä siemenestä voimme kiittää silloisia kouluttajiamme Markku Arposta, Juha Tervoa, Seppo Karvosta, Paula Ramstedtiä ja Sirpa Niemeä. Esko Oikarinen teki samaa työtä silloisessa Itä-Suomen hovioikeuspiirissä.

Hankkeemme näki päivänvalon 8.4.1999 pidetyssä Rovaniemen hovioikeuden tulosoahjuspäivässä, jossa oli edustettuna kaikki hovioikeuspiirin tuomioistuimet ja oikeusministeriö. Päivän päätteeksi sovittiin, että hovioikeuspiirin tuomioistuinten laatua

ryhdytään kehittämään laamanni Harri Mäkisen johdolla Teidän kaikkien tunteman organisoidun työskentelytavan mukaisesti:

- Yhdessä hyväksyt vuosittaiset laatuteemat
- Laatuteemojen käsittely työryhmissä
- Työryhmien raportit
- Teemoihin ja ajankohtaisiin aiheisiin liittyvä koulutus
- Raporttien esittely ja niissä esitettyjen suositusten hyväksyminen vuosittaisilla laatupäivillä

Laatutyön painopisteenä oli toisaalta rangaistuskäytännön ja menettelytapojen yhtenäistäminen ja toisaalta kustakin aihepiiristä vahvistettujen suositusten toteutumisen seuranta. Laatutyöryhmien raportit julkaistiin vuosittain käsikirjoina, joista tuli ajan myötä oikeuskirjallisuuden bestsellereitä. Aiheina oli muun muassa

- rangaistuskäytännön yhtenäisyys anastus-, liikennejuopumus-, pahoinpitely ja huumausainerikoksissa,
- yhteisen rangaistuksen määrääminen
- tuomarin materiaallinen prosessinjohto rikosasioissa sekä riita-asioissa
- tuomarin käyttäytyminen istunnossa osana menettelyllistä oikeudenmukaisuutta
- näyttöratkaisun perustelevuus ja tuomion laatiminen
- mallivalitus ja -vastaus hovioikeuteen
- oikeudenkäynnin julkisuus
- tiedottaminen ja yhteydenpito mediaan

Hanke käynnisti myös Pohjois-Suomen tuomarikoulun. Koulun opetusohjelmalla pyrittiin vastaamaan oikeusvaltion muutosten synnyttämään koulutukselliseen tarpeeseen systemaattisesti. Ohjelman mukaisessa koulutuksessa yhdistyi korkeatasoinen akateeminen tietämys sekä käytännön työelämän kokemus ja tieto tuomitsemistoimintaa palvelevaksi kokonaisuudeksi. Ohjelman mukainen koulutus toteutettiin 37 eri asiantuntijan toimesta vuosina 1999–2001 tuomarikoulun johtajan professori Ahti Saarenpään väkevällä johdolla ja professori Aulis Aarnion vankalla tuella. Koulutukseen osallistui tuomareiden ohella kansliahenkilökuntaa sekä asianajajia ja oikeusavustajia. Harmi, että tämä mittava ja hyvin onnistunut pilottihanke ei johtanut presidentti Oikarisen voimakkaasti ajaman valtakunnallisen tuomarikoulun perustamiseen.

Laatuhankkeemme käynnistäminen ja jatkaminen ei olisi onnistunut ilman presidentti Oikaraisen ja häntä seuranneen presidentti Marianne Wagner-Prennerin vankkaa ja motivoivaa tukea. He kumpikin ovat olleet vapaan kasvatuksen kannattajia ja sallineet hankkeen tehdä niitä asioita, jotka on kullakin hetkellä todettu tärkeiksi. Tiukempi kasvatusta olisi ehkä ollut tarpeen muutamien hovioikeuden vastaanoton jälkeisten aamujen osalta.

Ja tärkeää oli, että hankkeemme sai kummisedän. Oikeusministeriö on tukenut laatutyötämme sen aloittamisesta alkaen sekä henkisesti että taloudellisesti. Tästä kiitän erityisesti emeritus hallitusneuvos Heikki Liljeroosia ja myös muitakin entisen oikeushallinto-osaston kummisetiä ja -tätejä. Luotan siihen, että myös ensi vuoden alussa aloittavasta tuomioistuinvirastosta löytyy vastaavia laatutyötämme ymmärtäviä henkilöitä.

Kun lapsi kasvaa, hänelle syntyy tarve saada uusia leikkikavereita. Näin kävi myös hankkeessamme. Huomasimme pian alkuvaiheen jälkeen, että saamme parempaa tulosta aikaan, kun sidosryhmät tulevat mukaan. Näin myös tehtiin. Lämmin kiitos myös teidän motivaatiosta ja innostuksesta. Kantavia voimia tässä yhteistyössä ovat olleet hankkeen alkuvaiheesta alkaen asianajat Juhani Karvo, Juha Kiiha, Olli Siponen, Pasi Hagman ja Markus Pöhö sekä nykyiset aluesyyttäjät Ilpo Virtanen ja Kirsi Männikkö.

Hankkeemme lapsuuteen liittyy myös laadunmittaus. Sen suunnittelua varten perustettiin työryhmä vuonna 2003. Työryhmä päättyi siihen, että mittausta varten tarvitaan laatumittaristo ja että sen laadinta vaatii paljon pohja-, suunnittelu- ja kirjoitustyötä. Tämä mittava työ annettiin silloisen Oulun käräjäoikeuden hallintopäällikön Antti Savelan tehtäväksi. Hänen tukenaan oli työvaliokunta, johon kuuluivat laamanni Harri Mäkinen ja silloinen käräjätuomari Juha Tervo. Mittaristo esiteltiin vuoden 2004 laatupäivillä ja se valmistui lopulliseen muotoonsa vuonna 2005.

Kuten edellä totesin, laatuhankkeemme vuosiraportit ja käsittelijän oppaat ovat olleet valtakunnallisia bestsellereitä. Laatumittaristo on puolestaan ollut maailmanlaajuinen bestseller. Sitä on tilattu joka puolelle Tellusta ja se on käännetty kaikille valtakielille, kuten

kiinaksi, englanniksi, espanjaksi, saksaksi, ranskaksi, italiaksi ja venäjäksi. Laatuhankkeemme on saanut mittariston myötä myös kansainvälistä tunnustusta. Hankkeemme voitti EU:n vuonna 2005 järjestämän The Crystal Scales of Justice Award -kilpailun. Voidaan sanoa, että se on Meidän kaikkien ansaitsema hymyökapatsas. Kiitos tästä hyvästä kasvatuksesta ja sen myötä tulleesta menestyksestä kuuluu presidenteillemme ja erityisesti laamanni Antti Savelalle ja hänen ohessa emerituslaamannelle Harri Mäkiselälle ja Juha Tervolle.

Hankkeemme on toteuttanut mittariston mukaisen laadunmittauksen vuosina 2007 ja 2013. Niistä on myös laadittu raportit. Seuraavan mittauksen valmistelu on käynnissä ja se toteutetaan ensi vuoden keväällä.

Hankkeemme alkoi lähestyä teini-ikää samalla kun käräjäoikeuksissa toteutettiin uusi rakenneuudistus vuonna 2010. Koska yhdistyvien käräjäoikeuksien työtapoja oli tarve yhdenmukaistaa, hanke suuntasi tarmonsä työprosessityöhön. Samalla oli tarkoitus tallentaa vanhemmille sukupolville kertynyttä hiljaista tietoa nuorempien sukupolvien käyttöön ja edelleen kehitettäväksi. Tämän linjauksen tuloksena hankkeessa on laadittu ja julkaistu käsittelijän oppaat oikeudenkäynnistä

- rikosasioissa 2013
- riita-asioissa 2015
- lapsiasioissa 2016
- velkajärjestelyasioissa 2016
- pakkokeinoasioissa 2016

Olemme myös olleet myös digitalisaation ja sähköisen oikeudenkäynnin eturintamassa ja kehittäneet sitä varten sähköisen oikeudenkäynnin konseptin. Hankkeemme on siten ollut myös tältä osin tavallinen tietotekniikasta kiinnostunut nuori.

Teini-ikä ylittäneellä nuorukaisella on tarve lähteä omaa pihapiiriä kauemmaksi ja katsella miltä maailman pihamailla näyttää. Näin myös me olemme tehneet. Olemme aloittaneet yhteistyön Helsingin hovioikeuspiirien tuomioistuinten laatuhankkeen kanssa ja laatineet raportin huumausainerikosten seuraamusharkinnassa

huomioon otettavista seikoista. Raportti on valmistunut loka-kuussa ja julkaistu molempien hovioikeusien kotisivuilla.

Käräjäoikeuksien laamannit ovat lisäksi käynnistäneet hankkeen, jonka tavoitteena on saada käyntiin vastaava organisoitu yhteistyö kaikkien käräjäoikeuksien kesken. Sen ensimmäisenä tuloksena on laadittu ohje summaaristen riita-asioden käsittelijöille.

On ilmeistä, että hovioikeuspiirikohtaisen laatutyön tarve vähenee käräjäoikeuksien yhteisen laatutyön kehittymisen myötä. Sen edessä on kuitenkin hyvästä alkukokemuksesta huolimatta vielä monta mutkaa ja mäkeä. Sitä ei saada käyntiin nopeasti, ja se vaatii kovaa työtä ja sitoutumista ja ennen kaikkea myös rahoitusta ja hiihtäjän kielellä hyvää pitoa. Eteemme tulee todennäköisesti tällä hetkellä piilossa olevia ongelmia ja kehittämistarpeita, joiden vuoksi oman laatutyömme jatkaminen on tarpeellista.

Hankkeemme on ollut ketterä, joustava, nopea, kimmoisa, innovatiivinen, motivoitunut ja helposti innostuva. Nämä ovat niitä ominaisuuksia, joita jokaisella nuorukaisella jo luontaisesti on. Ne eivät kuitenkaan säily, mikäli hanke ei huolehdi työkyvystään ja muista, että hyvä maine ei kannata pitkälle, mikäli halu uudistua ja oppia uutta ei säily.

Kiitokset hyvästä maineestamme ja erityisen aktiivisesta yhteisen hankkeemme eteenpäin viennistä kuuluu edellä mainittujen henkilöiden lisäksi käräjätuomari Pekka Louhelaiselle, Kari Turtaiselle, Kaisa Helevä-Vuodille, Jyrki Määtälle, Minna Leikkaalle, Heikki Juntuselle, Anne Kurtille, Tuula Hiukka-Poikelalle, Reetta Löijälle, Timo-Juhani Laurilalle, Minna Kemppaiselle ja Kaisa Teivaanmäelle sekä hovioikeudenneuvos Maarit Tukiiaiselle ja Janne Monoselle.

Kertaan vielä lopuksi mitä olemme tänä vuonna tehneet.

Olemme tehneet edellä mainitsemani Helsingin hovioikeuspiirin kanssa tekemämme yhteistyön lisäksi perinteistä työryhmätyötä ja laatineet sen pohjalta raportit

- Työoikeudellisten asioiden työprosessisen yhtenäistämisestä
- Nopeasti käsiteltävien rikosasioden yhdessä käsittelystä ja rangaistuksen määräämisestä
- Etäosallistumisesta ja videoyhteyksien käytöstä oikeudenkäynnissä

Työryhmien vetäjät ja jäsenet laamanni Pekka Määttä, hovioikeudenneuvos Marjo Juotasniemi sekä käräjätuomarit Sari Leppälunto ja Ilkka Ylönen esittelevät raportit ja niissä esitetyt suositukset huomispäivän aikana. Työryhmien raportit on tarkoitettu julkaista vuoden 2019 alkupuolella vastaavaan tapaan kuin aiemmat raportit.

Kiitän jo tässä vaiheessa työryhmien vetäjiä, raporttien kirjoittajia, työryhmien jäseniä ja kouluttajia panostuksestanne laatutyöhömme.

Asianajajaliitto ja syyttäjälaitos ovat myös tukeneet työtämme vahvasti. Kiitokset Teille kaikille siitä.

Ja lopuksi suurimmat kiitokset laatukoordinaattori, käräjätuomari Minna Leikakselle ja presidentin sihteerille Sirkka Rytilahdelle. Minna on vastannut laatupäivien järjestelyistä ja Sirkka iltavastantaanoton antimista.

Hyvät kuulijat. Tervetuloa laatupäiville laatuorganisaation puolesta.

KORKEIMMAN OIKEUDEN TERVEHDYS

Presidentti Tatu Leppänen

Arvoisa hovioikeuden presidentti, käräjäoikeuksien laamannit, hyvät kollegat, hyvät kuulijat,

Mieluisa tehtäväni on tuoda Korkeimman oikeuden tervehdys tänne Rovaniemen hovioikeuspiirin lainkäytön laatupäiville, joilla tänä vuonna juhlistetaan laatuhankkeen jo 20-vuotista työtä. Korkein oikeus onnittelee teini-iän juuri ohittanutta laatuhanketta!

Rovaniemen hovioikeuspiirin tuomioistuinten laatuhanke on ollut suomalaisten tuomioistuinten laatuhankkeiden edelläkävijä ja hieno esimerkki muille, ja se on palkittu monin tavoin. Laatuhankkeessa on tuotettu lukuisia kirjoiksi koottuja työryhmäraportteja ajankohtaisista aiheista sekä laatumittaristo ja laaturaportit, samoin kuin käytännönläheisiä käsittelijän oppaita eri asiaryhmistä. Nämä kirjat ovat olleet ulkopuoliselle näkyvä ja laajasti hyödynnetty tulos hankkeesta. Arvelen kuitenkin, että vielä tärkeämpää on ollut se Rovaniemen hovioikeuspiirin tuomareiden keskinäinen keskustelu, joka on johtanut näihin raportteihin. Ja arvokasta on, että myös tuomioistuinten keskeiset sidosryhmät, syyttäjät ja asianajajat, ovat olleet työssä vahvasti mukana.

Myös omassa työssäni olen hyödyntänyt laatuhankkeen raportteja monissa yhteyksissä vuosien varrella. En ole niinkään hakenut niistä valmiita vastauksia kysymyksiini, vaan tietoa ja vertailukohtaa siitä, miten toisaalla asiasta ajatellaan. Käräjäoikeustyössä raportit tarjosivat oivan peilin sille, miten omassa tuomarin praktiikassa toimin tai miten omassa käräjäoikeudessa toimittiin, mikä pohjalta saattoi sitten arvioida mahdollisia kehittämistarpeita. Korkeimman oikeuden työn näkökulmasta työryhmäraportit taas kuvaavat usein havainnollisella tavalla sitä, miten jossakin asiassa käräjäoikeus- ja hovioikeustasolla menetellään, ainakin Pohjois-Suomessa. Lisäksi esimerkiksi asessorien siviiliprosessin koulutuksessa olen käyttänyt yhtenä ennakkolukemistona Riita-asioiden käsittelijän opasta – vaikkon aivan jokaisesta kohdasta siinä vält-

tämättä olekaan ollut samaa mieltä. Keskustelu on siis jatkunut myös Rovaniemen hovioikeuspiirin ulkopuolella.

Tämän vuoden työryhmien aiheet ovat jälleen olleet tärkeitä ja ajankohtaisia. Esimerkiksi nopeasti käsiteltävien rikosasioiden yhdessä käsittely ja suhde rangaistuksen määräämiseen ovat puhuttaneet laajasti. Erityisenä aluevaltauksena kiinnittää huomiota se, että raportti huumausaine-, lääke- ja dopingrikosten rangaistuskäytännöstä on – ilmeisen perustellusti – tehty yhteistyössä Helsingin hovioikeuspiirin laatuhankkeen kanssa.

Esitän parhaimman kiitoksen Teille kaikille tähänastisesta aktiivisesta ja korkeatasoisesta lainkäytön laatutyöstä, joka on hyödyttänyt paitsi Rovaniemen hovioikeuspiiriä, koko oikeuslaitosta.

Suomalaisen oikeuskulttuurin ja oikeudenkäytön vanhimmat juuret ovat paikallisia, paikallisyhteisön kärjäjäkivillä suullisesti syntyneitä. Ruotsin keskusvallan lujittuessa saatiin valtakunnan lait, joita tuomari kävi kärjillä soveltamassa. Vanhoissa kaupungeissa lainkäyttö säilyi pitkään porvariston itsehallintona. Lainkäytön yhtenäisyyttä alkoivat toteuttaa perustetut hovioikeudet, joissa menettely oli yleensä kirjallista. Samalla syntyi lakimiesprofessio, ja alettiin omaksua oppineiden oikeutta, jota tutkittiin ja opetettiin lainopillisissa tiedekunnissa. Lainkäyttö tuomioistuimissa on kuitenkin näihin päiviin saakka säilyttänyt meillä kansanomaisen ja varsin helposti lähestyttävän luonteensa.

Suomi ja sen myötä Suomen oikeusjärjestys on viime vuosikymmeninä kansainvälistynyt voimakkaasti. Tänä vuonna on muisteltu mm. Berliinin muurin murtumista ja Tšhekkoslovakian samettivallankumousta kolme vuosikymmentä sitten. Samana vuonna 1989 Suomi liittyi Euroopan neuvostoon ja Euroopan ihmisoikeussopimukseen ja sitten vähän myöhemmin Euroopan unioniin. Kehityksen myötä Euroopan ihmisoikeussopimuksen ja Euroopan unionin oikeuden soveltamisesta on tullut arkipäivää suomalaisissa tuomioistuimissa.

Tänäkin päivänä kärjäoikeudet, hovioikeudet ja Korkein oikeus ovat yleisiä tuomioistuimia riita- ja rikosasioissa. Mutta samaan aikaan ne ovat myös perustuslakituomioistuimia, ihmisoikeustuomioistuimia ja Euroopan unionin tuomioistuimia. Tuomioistuinten on sovellettava jutussa mahdollisesti aktualisoituvia perustuslain säännöksiä, ihmisoikeussopimuksen määräyksiä tai unionin oikeutta. Unionin oikeuden osalta on syytä kiinnittää erityistä huomiota EU:n perusoikeuskirjaan, joka on ollut sitovana primaarioikeutena voimassa 10 vuotta ja joka tulee sovellettavaksi muun EU-oikeuden soveltamisalalla.

Selvää on, että lainkäyttötyön todellisen laadun on löydyttävä täältä, varsinaisesta lainkäytöstä itsestään, asianosaisina olevien ihmisten ja oikeusjärjestyksen parhaaksi. Niin erinomaista kuin laatutyöskentely onkin, sillä on kuitenkin vain välinearvo. Sen on parannettava tuomioistuinten oikeudenkäyntimenettelyn, näytön arvioinnin tai oikeudellisen ratkaisutoiminnan laatua.

Korkeimman oikeuden työn näkökulmasta joudun tuomaan esiin sen, että hovioikeuksien jatkokäsittelylupajärjestelmän soveltaminen ei ole kaikilta osin ollut täysin onnistunutta. Niiden valituslupahakemusten määrä on suuri, joiden kohteena on hovioikeuden kielteinen jatkokäsittelylupaa koskeva päätös. Tällaisten valituslupahakemusten määrä on noussut vuoden 2015 jälkeen siten, että viime vuosina näiden valituslupahakemusten osuus kaikista hakemuksista on ollut noin kolmasosa. Valitettavasti siviiliasioissa prosenttiosuus on vieläkin korkeampi, vähän yli 40 prosenttia.

Toiseksi Korkein oikeus on vuosittain antanut lukuisia julkaistuja tai julkaisematta jääneitä ratkaisuja, joissa Korkein oikeus on myöntänyt jatkokäsittelyluvan ja palauttanut jutun hovioikeuteen. Tänä vuonna tällaisia julkaistuja ratkaisuja on annettu tähän mennessä seitsemän kappaletta. Kovin uusia prejudikaattikysymyksiä jatkokäsittelyluvan myöntämisen perusteissa kuitenkin enää harvemmin on. Tosin samaan hengenvetoon on todettava, että näissä ratkaisuissa kohteena ovat harvemmin olleet Rovaniemen hovioikeuden ratkaisut.

Jatkokäsittelyluvan myöntämisen kynnys on siten nähtävästi asetettu toisinaan liian korkealle. Jos näin on, tämä heikentää paitsi asianosaisten oikeusturvaa, mielestäni myös tuomioistuinten yhteiskunnallisen tehtävän hoitoa erityisesti siviiliasioissa. Laajojen siviilijuttujen määrä käräjäoikeuksissa on ylipäätään melko alhainen, ja niistäkin merkittävässä osassa päästään sovintoon, mikä on tietenkin myönteistä. Jos tähän yhdistyy se, että hovioikeudet mahdollisesti toisinaan liian helposti tyytyvät vahvistamaan käräjäoikeuden ratkaisun oikeellisuuden jatkokäsittelyluvan epämällä, muutoksenhakuasteiden ratkaisujen merkitys siviilioikeudessa näivetty entisestään.

Hovioikeustason ratkaisuja siviilioikeudellisista kysymyksistä tarvitaan oikeusyhteisössä. Ja sama koskee vielä vahvemmin Korkeinta oikeutta, jonka päätehtävä on ennakkopäätöksiä antamalla kehittää oikeusjärjestystä, myös siviilioikeuden alueella. Jatkokäsittelyluvan myöntämistä koskevassa asiassa tähän varsinaiseen aineelliseen kysymykseen ei päästä käsiksi, koska harkittavana on vain se, pitääkö jatkokäsittelylupa myöntää ja asia palauttaa hovioikeuteen.

Kuten tunnettua, jatkokäsittelylupa on oikeudenkäymiskaaren mukaan myönnettävä mm., jos ilmenee aihetta epäillä käräjäoikeuden ratkaisun lopputuloksen oikeellisuutta. Tämä jo viittaa matalaan lupakynnykseen. Lisäksi on muistettava ennakkoratkaisuperuste: jatkokäsittelylupa on myönnettävä myös, jos lain soveltamisen kannalta muissa samanlaisissa asioissa on tärkeä myöntää asiassa jatkokäsittelylupa. Kun harkinta kohdistuu oikeuskysymykseen, josta ei ole vakiintunutta oikeuskäytäntöä, lupa tulisi pääsääntöisesti myöntää. Korkeimman oikeuden oikeuskäytännöstä mainittakoon tässä yhteydessä esimerkkinä KKO 2019:62 (kohta 29).

Kunnioitettu presidentti Esko Oikarinen kirjoitti vuonna 2004 osuvasti (tässä vähän lyhentäen):

”Rovaniemen hovioikeuspiirin tuomioistuinten laatutyössä pyritään --riippumattomaan, nykyaikaiseen ja avoimeen lainkäyttökulttuuriin, jossa yhä paremmin pystytään vastaamaan yhteiskunnan ja kansalaisten oikeusturvaodotuksiin modernin eurooppalaisen oikeusvaltion tavoitteiden mukaisesti. -- [Instituution perustehtävä] on korkealuokkaisen oikeusturvan tuottaminen.”

Toivotan Rovaniemen hovioikeuspiirin lainkäytön laatuhankeelle mitä parhaita menestystä myös tulevaisuudessa. Uskon, että laatuhankeeseen laatu säilyy ja kehittyy edelleen.

Toivoa sopii, että laatutyötä tehdään tulevaisuudessa entistä enemmän myös valtakunnallisesti. Tästä on jo hyvänä esimerkkinä laatuhankeeseen yhteistyö tänä vuonna Helsingin vastaavan hankkeen kanssa. Tiedossani myös on, että koko maan käräjäoikeudet ovat kehittämässä yhteistyötään. Tätä kehitystä on syytä tervehtiä ilolla. Lisäksi vuodenvaihteessa käynnistyvä Tuomioistuinvirasto avaa tulevaisuudessa entistäkin parempia mahdollisuuksia tuomioistuinten laatutyön tukemiseen valtakunnallisella tasolla.

Viime vuonna lyötiin Korkeimman oikeuden 100-vuotisjuhlan kunniaksi mitali. Mitali voidaan luovuttaa sellaiselle viranomaiselle, yhteisölle tai henkilölle joko kotimaassa tai ulkomailla, jota Korkein oikeus haluaa kiittää tai kunnioittaa.

Luovutan nyt kiitoksen ja kunnioituksen osoituksena Korkeimman oikeuden mitalin Rovaniemen hovioikeuspiirin tuomioistuinten lainkäytön laatuhankeelle. Mitalin kappaleet voivat ottaa hankkeen puolesta vastaan kehittämistyöryhmän puheenjohtaja, laamanni Jyrki Kiviniemi ja laatukoordinaattori, käräjätuomari Minna Leikas, toivon mukaan esimerkiksi Lapin ja Oulun käräjäoikeuksien tiloissa säilytettäväksi.

ROVANIEMEN HOVIOIKEUSPIIRIN TUOMIOISTUINTEN LAINKÄYTÖN LAATUHANKKEEN LAATUPÄIVÄT 2019

21.–22.11.2019 Lapin yliopisto, Fellman-sali

Yliopistonkatu 8, ROVANIEMI

21.11.2019

12.00–13.00 **Laatupäivien avaus**

presidentti Marianne Wagner-Prenner,
Rovaniemen hovioikeus

Laatuhankkeen historiaa

laamanni, laatuhankkeen kehittämistyöryhmän
puheenjohtaja Jyrki Kiviniemi, Lapin käräjäoikeus

Korkeimman oikeuden tervehdys

presidentti Tatu Leppänen, Korkein oikeus

Oikeusministeriön tervehdys

kehitysjohtaja Kari Kiesiläinen, Oikeusministeriö

13.00–14.30 **Paneelikeskustelu**

”Laatuhanke eilen ja tulevaisuudessa”

- juontaja käräjätuomari Kari Turtiainen, Oulun käräjäoikeus
- hovioikeuden presidentti emeritus Esko Oikarinen
- laamanni Antti Savela, Oulun käräjäoikeus
- asianajaja Juhani Karvo, Asianajotoimisto Karvo & Mella Oy
- kihlakunnansyyttäjä Kirsi Männikkö, Oulun syyttäjänvirasto
- käräjätuomari Kaisa Teivaanmäki, Kainuun käräjäoikeus

14.30–15.00 **Kahvitauko**

15.00–16.00 **Ilmastonmuutos ja Suomi 2040**

biodiversiteetti- ja viestintäasiantuntija Riku Lumiaro,
Suomen ympäristökeskus SYKE

16.00–16.30 **Tuomioistuinviraston esittely**

tuleva ylijohtaja, laamanni Riku Jaakkola

Puheenjohtaja laamanni Pekka Määttä,

Kainuun käräjäoikeus

klo 18.30 Rovaniemen hovioikeuden vastaanotto

Valtakatu 10–12, ROVANIEMI

ROVANIEMEN HOVIOIKEUSPIIRIN TUOMIOISTUINTEN LAINKÄYTÖN LAATUHANKKEEN LAATUPÄIVÄT 2019

22.11.2019

9.30–10.00 **Laatutyöryhmä huumausaine-, lääke- ja dopingrikoksia koskevasta rangaistuskäytännöstä (yhteistyö Helsingin hovioikeuspiirin laatuhankkeen kanssa)**

ma. hovioikeudenneuvos Marjo Juotasniemi,
Rovaniemen hovioikeus

10.00–11.00 **Digiturvallinen oikeudenhoito**

tutkimusjohtaja Mikko Hyppönen, F-Secure Oy

11.00–11.45 **Laatutyöryhmä III: Etäosallistuminen ja videoyhteyden käyttö oikeudenkäynnissä**

käräjätuomari Sari Leppäluoto, Oulun käräjäoikeus

11.45–12.45 **Lounas**

12.45–13.15 **Laatutyöryhmä II: Nopeasti käsiteltävien rikosasioiden yhdessä käsittely ja rangaistuksen määrääminen**

laamanni Pekka Määttä, Kainuun käräjäoikeus

13.15–14.00 **Laatutyöryhmä I: Työoikeudellisten asioiden työprosessien yhtenäistäminen ja kehittäminen**

käräjätuomari Ilkka Ylönen, Oulun käräjäoikeus

14.00–14.30 **Laatutyö vuonna 2020**

käräjätuomari, laatukoordinaattori Minna Leikas,
Oulun käräjäoikeus

Laatupäivien päätössanat

presidentti Marianne Wagner-Prenner, Rovaniemen
hovioikeus

14.30 **Päätöskahvit**

Puheenjohtaja hovioikeudenneuvos Tapio Kamppinen,

Rovaniemen hovioikeus

**I TYÖOIKEUDELLISTEN ASIOIDEN
TYÖPROSESSIEN YHTENÄISTÄMINEN JA
KEHITTÄMINEN**

Laatutyöryhmä I/2019

Työryhmän jäsenet

kärjäjätuomari Ilkka Ylönen, Oulun kärjäjäoikeus, puheenjohtaja
 kärjäjätuomari Kaisa Teivaanmäki, Kainuun kärjäjäoikeus, sihteeri
 hovioikeudenneuvos Maarit Tukiainen, Rovaniemen hovioikeus,
 sihteeri

kärjäjätuomari Minna Kemppainen, Kainuun kärjäjäoikeus

kärjäjätuomari Jarkko Pekkala, Lapin kärjäjäoikeus

kärjäjätuomari Janne Anttila, Lapin kärjäjäoikeus

kärjäjätuomari Reetta Löija, Lapin kärjäjäoikeus

kärjäjätuomari Vilho Niiranen, Lapin kärjäjäoikeus

kärjäjätuomari Sarianna Ervasti, Oulun kärjäjäoikeus

kärjäjätuomari Marjut Hanhela, Oulun kärjäjäoikeus

kärjäjätuomari Kauko Kemppainen, Oulun kärjäjäoikeus

kärjäjätuomari Markku Hämäläinen, Oulun kärjäjäoikeus

kärjäjätuomari Ahti Kontturi, Oulun kärjäjäoikeus

kärjäjätuomari Minna Leikas, Oulun kärjäjäoikeus

kärjäjätuomari Pekka Louhelainen, Oulun kärjäjäoikeus

kärjäjätuomari Henna Luomaranta-Tuukkanen, Oulun kärjäjäoikeus

kärjäjätuomari Tanja Pohjola, Oulun kärjäjäoikeus

kärjäjätuomari Kari Turtiainen, Oulun kärjäjäoikeus

hovioikeudenneuvos Timo Lahdenperä, Rovaniemen hovioikeus

asianajaja Satu Eskola, Asianajotoimisto Pro Juridica Oy

asianajaja Antti Hyvönen, Asianajotoimisto Haavikko & Salo oy

asianajaja Jari Määttä, Asianajotoimisto Kasanen & Vuorinen Oy

1. JOHDANTO

Työryhmän toimeksiantona on ollut työoikeudellisten asioiden työprosessien yhtenäistäminen ja kehittäminen. Toimeksianto on todettu työryhmän ensimmäisen kokouksen keskustelussa varsin laajaksi, huomioon otettavia asioita on näissä prosesseissa runsaasti. Työryhmä on päättänyt keskittyä pelkästään työoikeudellisiin riita-asioihin, sillä työoikeudelliset rikosjutut ovat niin laaja kokonaisuus, että ne vaatisivat oman raportin.

Työryhmässä on todettu, että oikeudenkäynnistä riita-asioissa on tehty jo aiemmin raportti sekä käsittelijän opas. Sen vuoksi tässä raportissa keskitytään pelkästään niihin riita-asioden erityispiirteisiin, jotka tulee huomioida työjuttujen käsittelyssä. Työryhmän raportti on laadittu tietopaketti työoikeudellisten asioiden käsittelyyn liittyvistä erityiskysymyksistä. Raporttiin on laadittu suosituksia joistakin käytännön menettelytavoista ja lisäksi raportissa on tuotu esiin erilaisia näkökantoja asioiden käsittelystä.

Työryhmä on kokoontunut kolme kertaa. Lisäksi ajatusten vaihtoa ja keskustelua on käyty myös tavattaessa työpaikalla sekä sähköpostitse. Raporttia varten on myös pyydetty kannanottoja Työllisyysrahastolta.

Työryhmän työssä on hyödynnetty ja viitataan aikaisempaan Rovaniemen hovioikeuspiirin laatuhankeeseen yhteydessä laadittuun julkaisuun Oikeudenkäynti riita-asioissa – käsittelijän oppaaseen sekä laatutyöryhmän III/2018 raporttiin oikeudenkäyntikuluista riita-asioissa. Lisäksi työryhmän työssä on hyödynnetty Helsingin hovioikeuspiirin laatuhankeeseen 2014 raporttia todistustaakasta riita-asioissa erityisesti sen todistustaakan jakoa työoikeudessa (s. 51–54) ja työelämän sukupuolisyrittäviä koskeissa asioissa (s. 56–58) koskevilta osin sekä vuonna 2011 laadittua raporttia oikeudenkäyntikuluista.

2. ASIANOSAISVALMISTELU

2.1. ENNAKKOVALMISTELU

Asianosaisen ennakkovalmistelun osalta työryhmä viittaa oikeudenkäynnistä riita-asioissa tehtyyn käsittelijän oppaaseen. Avustaja on yleensä velvollinen ottamaan päämiehensä vastapuoleen yhteyttä ennen kanteen nostamista. Tietyissä tilanteissa vahingonkorvauksen vanhentumisajat saattavat kuitenkin edellyttää asian vireillepanoa yhteyttä ottamatta.

Työoikeudellisessa asiassa kantajan avustajan tulee haastehakemusta laatiessaan tarkistaa päämieheltään työsuhteeseen liittyvät tiedot, kuten työntekijän kuuluminen työttömyyskassaan, ja ilmoittaa haastehakemuksessa, onko asiassa kuultavana tahona Kansaneläkelaitos vai työttömyyskassa ja Työllisyysrahasto (entinen TVR). Haastehakemukseen tulee myös kirjata työsuhteen perustietoina työsuhteen laatu, kesto, kantajan työtehtävät ja millä perusteella työsuhde on päätetty. Mikäli kysymys on irtisanomisen pätemättömyydestä uusien työntekijöiden palkkaamisen johdosta, tulisi kanteessa mahdollisuuksien mukaan nimetä kyseiset työntekijät, jotta vastaaja voi ottaa näihin väitteisiin kantaa jo vastauksessaan.

2.2. VALINTA OIKEUDENKÄYNNIN JA TUOMIOISTUINSOVITTELUN VÄLILLÄ

Asianosaisvalmisteluun liittyy *konfliktianalyysi*, jolla on merkitystä asiassa valittavan etenemistavan määrittämisessä.

Prosessin valinnassa on huomioitava

- millaiseen lopputulokseen tähdätään
- tuomioistuinsovittelun hyödyt
 - alhaisempi vaatimustaso asian käsittelyyn saamiselle
 - asian saaminen nopeammin päätökseen
 - sovinto usein taloudellisesti helpompi
 - asianosaisten intressit asian sopimiselle
 - sovinnon tuoma tyytyväisyys
 - suostumus sovitteluun voi tulla pohdittavaksi, vaikka kanne on jo vireillä.

Saatavan vanhentumisen vaikutus kanteen vireillepanoon on otettava huomioon. Vanhentumisen estämiseksi kanne on saatava joskus nopeasti vireille, jotta vanhentuminen keskeytyy.

Tuomioistuinsovittelu vähentää asiamiesten työtä haastehakemuksen ja vastauksen sisällön osalta, jos osapuoli niiden yhteydessä esittää sovittelua. Lisäksi vastaajan ei tarvitse ennen sovittelua antaa vastausta oikeudenkäyntiä varten, jos asia siirtyy sovitteluun. Olisi hyvä, jos kantajan ilmoitus sovitteluun suostumisesta olisi jo haastehakemuksen yhteydessä, mutta tuomioistuin joka tapauksessa tiedustelee kantajalta kannanottoa sovitteluun ennen haasteen antamista tai viimeistään vastaajan vastauksen jälkeen.

Asia voi tulla sovitteluun myös suoralla sovitteluhakemuksella, jolloin riita-asia ei tule vireille. Oulun kärjäoikeudessa on kehitetty mallilomake tuomioistuinsovitteluhakemukseksi, jonka sisältöä myös asiamiehet voivat halutessaan hyödyntää silloin, kun asianosainen päätyy hakemaan pelkästään sovittelua riita-asian haastehakemuksen sijasta.

Työryhmässä on käyty keskustelua sovittelusuostumuksen ajankohdasta, sillä sovitteluun suostumiseen liittyy myös psykologinen vaikutus. Tuomioistuimen rooli sovittelun tarjoajana voi olla olennaista osapuolille sovittelun aloittamiseksi. Tämän vuoksi tuomioistuimen olisi hyvä tuoda esille sovittelu vaihtoehtona haasteen ja vastauksen pyytämisen jälkeenkin, mikäli osapuolet eivät ole vielä tuolloin ottaneet selkeää kantaa sovitteluun.

Menettelytapaa valittaessa on hyvä tiedostaa, että suurin osa erityisesti työsuhteen päättämistä koskevista riita-asioista päättyy tosiasiallisesti sovintoon. Työllisyysrahaston laatutyöryhmälle antaman lausunnon perusteella vuosina 2017–2018 työsuhteen päättymistä koskevissa riita-asioissa sovintoon päättyi lähes 2/3 rahaston tiedoksi saamista lainvoimaisista ratkaisuista (tuomioista ja sovinnosta). Yli 20 prosenttia rahaston tiedokseen saamista sovinnosta oli tuomioistuimen vahvistamia. Sovintoon pyrkimisen hyödyt ovat ilmeiset, mutta toisaalta tuomioistuinmenettelyn julkisuus vähentää asioiden vireille saattamista tuomioistuimessa.

Suuri osa työnantajista edellyttää, että sovinto tehdään asianosais-ten kesken, jolloin tuomioistuimen vahvistettavaksi tulevat vain ne sovinnot, joissa sen julkisuus ei muodosta ongelmaa.

Työryhmän suositukset:

- mahdollinen sovittelusuostumus jo haastehakemuksessa
- jos haastehakemuksessa ei ole otettu kantaa sovitteluun, tuomioistuin tiedustelee sovittelusuostumusta kantajalta ennen haasteen antamista
- mikäli vastaajakin suostuu sovitteluun, vastausta riita-asiassa ei tarvitse antaa, vaan sovittelija pyytää tarvittaessa sovittelua varten lausuman osapuolelta ennen sovittelua
- myös suoraa sovitteluhakemusta on syytä harkita
- sovittelumenettelyä suositellaan yleisesti ja tuomioistuin in-
formoi osapuolia sovittelusta

3. TOIMIVALLAN MÄÄRÄYTYMINEN – YLEINEN TUOMIOISTUIN VAI TYÖ- TUOMIOISTUIN

Toimivallan määräytyminen liittyy prosessin asianosaisvalmisteluun ja toisaalta tuomioistuimen alkutoimiin.

Työtuomioistuin on yksinomaan toimivaltainen, kun kanne perustuu virkaehtosopimukseen, normaalisitovaan työehtosopimukseen, työehtosopimuksen/virkaehtosopimuksen tulkintaan, sen pätevyyteen, osapuolet ovat työehtosopimuslain perusteella kyseiseen sopimukseen sidottuja ja myös silloin, kun vain yksi monista kanteen vaatimuksista perustuu työehtosopimukseen/virkaehtosopimukseen.

Yleinen tuomioistuin on toimivaltainen, kun kanne perustuu yleissitovaan työehtosopimukseen, työntekijä ei ole työehtosopimuslain perusteella sopimukseen sidottu, työehtosopimuksen tulkinnasta ei ole asiassa riitaa, kanteessa vaaditaan sellaista seuraamusta, esimerkiksi vahingonkorvausta, josta ei ole määrätty työehtosopimuksessa, työehtosopimuksen omaksumis- tai viittaussääräys kohdistuu pakottavaan lain säännökseen, johon kanteessa esitetty vaatimus perustuu.

Yleisen tuomioistuimen on aina varmistettava toimivaltaisuuten-
sa, kun jutussa esitetään työehtosopimukseen perustuva vaatimus ja sopimuksen sisällöstä on erimielisyyttä. Asianosaisilta on vaadit-
tava selvitys järjestäytymisestään ja siitä, millä perusteella työeh-
tosopimus on asiassa noudatettavana. Toimivaltaansa kuuluvassa
asiassa yleinen tuomioistuin voi tarvittaessa pyytää työtuomiois-
tuimelta lausunnon työehtosopimuksen tulkinnasta.

Toimivallan määräytyminen ei aina ole selvää. Tällöin joudutaan
keskustelemaan viimeistään valmisteluistunnossa, onko kysymys
työehtosopimuksen tulkinnasta. Avustajat ovat yleensä selvittäneet
asiaa jo keskinäisessä yhteydenpidossaan ennen oikeudenkäyntiä.
Usein päädytään siihen, että kysymys ei ole työehtosopimuksen
tulkinnasta (esikysymys tms.), ja käsittely voi jatkua yleisessä tuo-
mioistuimessa. On huomioitava, että työtuomioistuin ei anna lau-
suntoa tuomioistuimen toimivallasta tai oikeasta oikeuspaikasta.

Työryhmän suositukset:

- yleisen tuomioistuimen toimivalta on syytä perustella, jos
työtuomioistuimen toimivalta voisi kanteen perusteiden mu-
kaan olla mahdollinen

4. MENETTELYSTÄ TYÖSOPIMUSLAIN, YHDENVERTAISUUSLAIN JA TASA-ARVO- LAIN MUKAISISSA ASIOISSA

4.1. VALMISTELU

Asian vireillepano ja käräjäoikeuden toimet ennen haasteen an-
tamista eivät poikkea muiden riita-asioiden vaiheista. Asian kir-
jaaminen tapahtuu tavanomaisella tavalla ja asian jako kunkin
käräjäoikeuden jakolistan mukaan. Tuomari tarkistaa, että haas-
tehakemukseen on kirjattu mahdolliset kuultavat oikein (onko
Työllisyysrahasto vai Kansaneläkelaitos). Työryhmä viittaa näiltä
osin riita-asioiden oikeudenkäynnistä aikaisemmin tehtyihin ra-
portteihin ja käsittelijän oppaaseen.

Työoikeudellisten riita-asioiden käsittely ei poikkea pääsääntöisesti muiden riita-asioiden käsittelystä muutoin kuin kuulemisten osalta. Myös lausumien pyytäminen, valmisteluistunnon määrääminen ja istuntojen vaiheet ovat samanlaisia kuin muissakin riita-asioissa.

Työsuhteen perusteetonta päättämistä koskeissa riita-asioissa erityispiirteinä verrattuna muiden riita-asioiden valmistelutoimiin voidaan kuitenkin mainita korostunut tarve kirjallisen lausuman pyytämiseksi ennen valmisteluistuntoon siirtymistä, jolloin ennen valmistelun istuntoa on yleensä annettu 1) haastehakemus, 2) vastaus ja 3) kantajan haastehakemusta täydentävä lausuma. Tämä johtuu väittämisen- ja näyttötaakan jakautumisesta näissä asioissa. Koska näyttötaakka työsuhteen päättämisen perusteista on työnantajalla, asiassa yleensä kantajana olevan työntekijän käräjäoikeudelle toimittama haastehakemus voi olla suppeampi kuin muissa laajoissa riita-asioissa. Vastauksen jälkeen työntekijällä on usein tarve täydentää kanteensa perusteita ja/tai todistelua vastaajana olevan työnantajan esittämien väitteiden ja todistelun johdosta.

4.2. LAUSUMIEN/LAUSUNTOJEN PYYTÄMINEN

Yleensä palkka-asioissa ei ole ulkopuolisia kuultavia. Poikkeuksena tästä ovat palkkaturvalain 21 §:n mukaiset kanteet, joissa tulee varata valtiolle tilaisuus osallistua oikeudenkäyntiin. Työoikeudellisissa asioissa kuulemiset keskittyvät etenkin kanteisiin, jotka koskevat työ sopimuslain 12 luvun 2 §:n mukaista vahingonkorvausta.

4.2.1. Työllisyysrahasto, työttömyyskassa ja Kela

Työsopimuslain 12 luvun 2 §:n mukaista korvauskannetta käsittelevän tuomioistuimen on kuultava Työllisyysrahastoa ja työttömyyskassaa tai vaihtoehtoisesti Kelaa, jos työntekijälle on maksettu peruspäivärahaa tai työmarkkinatukea. Kuultavat yhteystietoineen on ilmoitettava jo haastehakemuksessa. Jos niin ei ole tehty, tuomioistuin kehottaa kantajaa ilmoittamaan, onko hän saanut työttömyyspäivärahaa työsuhteen päättämisen jälkeen ja kuka/ketkä ovat siinä tapauksessa kuultavia.

Kuuleminen tapahtuu kirjallisen valmistelun päättyessä eli vastausten ja mahdollisen lausuman saavuttua. Työllisyysrahaston ja kassan kuuleminen voi tapahtua samanaikaisesti. Jos näitä tahoja kuullaan liian aikaisessa vaiheessa, voidaan kuuleminen joutua toistamaan. Työllisyysrahasto on toivonut, että lausumapyynnölle varataan vastausaikaa noin kolme viikkoa, mikäli se on mahdollista. Työllisyysrahasto tarvitsee kantajan työttömyyskassalta tiedot kantajalle maksetuista työttömyysetuuksista voidakseen laatia oman lausumansa, minkä vuoksi määräpäivä rahaston lausuman toimittamiselle on syytä asettaa hieman (esim. viikon verran) kassan lausuman määräpäivää myöhemmäksi. Osa työttömyyskassoista toimittaa tuomioistuimelle laatimansa lausuman samassa yhteydessä myös Työllisyysrahastolle. Muutoin rahasto pyytää itse kassalta tietoja kantajalle maksetuista etuuksista, jos lausumapyynnön yhteydessä on toimitettu tieto etuuden maksaneesta työttömyyskassasta.

Työllisyysrahaston mukaan on aiheutunut jonkin verran epäselvyyttä sen tunnistamisessa, onko kuultava taho Työllisyysrahasto vai Kela (vai mahdollisesti molemmat). Lausumapyyntö tulee toimittaa Työllisyysrahastolle niissä tapauksissa, joissa kantaja on työsuhteen päättämisen jälkeisellä ajalla kuulunut johonkin työttömyyskassaan. Mikäli kantaja ei ole ollut lainkaan työttömyyskassan jäsen, tulisi lausumaa pyytää vain Kelalta. Kantajan työttömyyskassan jäsenyys on siis syytä selvittää ennen lausumapyynnön lähettämistä.

Työllisyysrahasto on toivonut, että käräjäoikeuden lausumapyynnön liitteinä on haastehakemus sekä vastaajan vastaus asiassa. Näiden asiakirjojen liitteiden osalta toivomus on, että automaattisesti ei lähetettäisi esimerkiksi arkaluonteisia henkilötietoja sisältäviä liitteitä, kuten sairauskertomuksia, koska ne eivät ole rahaston kannan muodostamiseksi tarpeellisia. Sen sijaan esimerkiksi irtisanomisilmoitukset ja työtodistukset voivat olla tarpeen silloin, kun työsuhteen päättämispäivä ei ilmene yksiselitteisesti muista asiakirjoista, koska se on yhteensovituksen kannalta olennainen tieto.

Työryhmässä on esitetty toive Työllisyysrahaston lausumalle, että vähennys olisi laskettu kuukausittain ja että se esitettäisiin myös esimerkiksi excel-taulukossa, jotta vähennyksen tekeminen lo-pullisessa ratkaisussa olisi helpompaa. Työllisyysrahasto on vas-tannut tähän toiveeseen, että tällä hetkellä sen esittäminen tässä muodossa vaatisi niin paljon työtä, että se ei liene nyt mahdol-lista eikä välttämättä tarpeenkaan. Työllisyysrahasto on todennut, että tuomioistuin voi pyytää rahastolta tarvittaessa myöhemmässä vaiheessa (esimerkiksi ratkaisun harkintavaiheessa) myös uuden laskelman vähennyksen määrästä sopivaksi katsomiensa määritte-lyjen pohjalta. Koska tällaisissa tilanteissa rahastolla on yleensä jo valmiina käytössään kaikki vähennyksen laskemiseksi tarvittavat tiedot, onnistuu laskelmien laatiminen nopeallakin aikataululla, parhaimmillaan jopa saman päivän aikana. Työllisyysrahastolle voisi kuitenkin olla mahdollista liittää lausumiin laskelma, josta ilmenee tarkemmalla tasolla se, minkä suuruisena ja minkä verran yhteensovituksessa huomioitavia työttömyysetuuksia kantajalle on tarkastelujaksoon sisältyviltä eri ajanjaksoilta maksettu. Työllisyys-rahasto on ilmoittanut, että se voi pyydettyäessä ryhtyä työstämään asiaa ja selvittämään, missä muodossa tällainen laskelmaliite olisi mahdollista saada toimitettua.

Tuomioistuimen lopullinen asiaratkaisu tulee myös muistaa toi-mittaa Työllisyysrahastolle tai Kelalle, kun ratkaisu on lainvoimai-nen.

Työryhmän suositukset:

- työttömyyskassalle varataan aikaa lausua kaksi viikkoa
- Työllisyysrahastolle ja Kelalle varataan aikaa lausua kolme viikkoa
- lausumapyynnön liitteeksi liitetään ainoastaan haastehake-mus ja vastaus sekä työsopimuksen kestoja koskevat asiakirjat
- mikäli tuomioistuin tuomitsee korvausta lyhyemmältä ajalta kuin on vaadittu ja korvauksen perusteeksi kohdentuneella tarkastelujaksolla maksetuista työttömyysetuuksista on epä-selvyyttä, vähennyksen määrä on syytä varmistaa Työllisyys-rahastolta tai Kelalta vielä ennen tuomion antamista

4.2.2. Yhdenvertaisuusvaltuutettu

Yhdenvertaisuuslain 6 luvun 27 §:n mukaan tuomioistuimen on sen käsiteltävänä olevassa, tämän lain soveltamista koskevassa asiassa varattava yhdenvertaisuusvaltuutetulle mahdollisuus tulla kuulluksi siltä osin kuin asia kuuluu valtuutetun toimivaltaan. Yhdenvertaisuuslain 19 §:n mukaisesti yhdenvertaisuusvaltuu-tettu voi tämän lain soveltamisalalla 1) avustaa syrjinnän uhriksi joutuneita henkilöitä näiden tekemiä syrjintävalituksia tutkitta-essa, 2) avustaa 5–7 §:ssä tarkoitettujen edistämistoimenpiteiden suunnittelussa, 3) antaa yleisiä suosituksia syrjinnän ehkäisemisek-si ja yhdenvertaisuuden edistämiseksi, 4) ryhtyä toimenpiteisiin sovinnon aikaansaamiseksi tämän lain noudattamista koskevassa asiassa. Valtuutettu voi antaa yksittäistapauksessa perustellun kan-nanoton tämän lain vastaisen menettelyn ennaltaehkäisemiseksi taikka sellaisen jatkamisen tai uusimisen estämiseksi, jollei kyse ole työsuojeluviranomaisen valvontatoimivaltaan kuuluvasta asiasta taikka työ- tai virkaehtosopimuksen tulkinnasta. Yhdenvertaisuus-valtuutetun muista yhdenvertaisuuden edistämiseen ja syrjinnän ehkäisemiseen liittyvistä tehtävistä säädetään yhdenvertaisuusval-tuutetusta annetussa laissa.

Yhdenvertaisuusvaltuutetusta annetun lain 3 §:n 1 momentin mukaan yhdenvertaisuusvaltuutetun tehtävänä on valvoa yhden-vertaisuuslain noudattamista sekä yleisesti edistää yhdenvertaisuu-den toteutumista ja ehkäistä syrjintää.

Työsuojeluviranomaisen toimivaltaan kuuluvat lain 22 §:n mo-mentin mukaisesti yhdenvertaisuuslain noudattaminen työ-suhteessa ja julkisoikeudellisessa palvelussuhteessa sekä työhar-joittelussa ja muussa vastaavassa toiminnassa työpaikalla sekä työhönotossa. Työsuojeluviranomainen voi pyytää yhdenvertai-suusvaltuutetulta tai yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunnalta lausunnon tämän lain tulkinnasta ja soveltamisesta.

Yhdenvertaisuuslain 6 luvun 27 §:n ja lain esitöiden (HE 19/2014, s. 92) mukaan yhdenvertaisuusvaltuutettua kuullaan vain siltä osin kuin asia kuuluu yhdenvertaisuusvaltuutetun toimivaltaan. Sen ulkopuolelle siten rajautuisivat työsuojeluviranomaisten val-

vonnan piiriin kuuluvat asiat samoin kuin asiat, joissa valtuutettu tai hänen alaisensa virkamies avustaa syrjinnän tai vastatoimien kohteeksi joutunutta henkilöä. Työoikeudellisissa asioissa lain esitöissä (HE 19/2014 s. 88) yhdenvertaisuusvaltuutetun valvonnan piiriin on katsottu kuuluvan itsenäisen työnteon muodot kuten esimerkiksi toimitusjohtajien ja itsenäisten ammatinharjoittajien tekemä työ.

Yhdenvertaisuusvaltuutetun toimivalta koskee sinällään kaikkia yhdenvertaisuuslain kattamia syrjintäperusteita, mutta sen valvontatehtävä kohdistuu muuhun kuin työelämään. Työelämän osalta yhdenvertaisuuslain noudattamista valvovat työsuojeluviranomaiset.

Yhdenvertaisuusvaltuutetulla on kuitenkin yhdenvertaisuuslain toteuttamista ja syrjintää seuraavana viranomaisena erityisasiantuntemusta erilaisista syrjintätilanteista, minkä vuoksi yhdenvertaisuusvaltuutetun kuuleminen voi tulla kysymykseen myös muissa kuin sen valvonnan piiriin kuuluvissa työoikeudellisissa asioissa. Myös työsuojeluviranomaiset voivat edellä todetun mukaisesti pyytää yhdenvertaisuusvaltuutetulta lausunnon yhdenvertaisuuslain tulkinnasta ja soveltamisesta. Estettä ei ole sille, että myös tuomioistuimien pyytää yhdenvertaisuusvaltuutetulta lausunnon muussa kuin sen valvonnan piiriin kuuluvassa asiassa. Yhdenvertaisuusvaltuutetun toimivalta antaa lausunto tällaisessa asiassa perustuu edellä mainitun yhdenvertaisuuslain 19 §:n 1 momentin 3 kohtaan. Vaikka yhdenvertaisuusvaltuutettu ei voi toimivaltansa rajoissa ottaa yksityiskohtaisesti kantaa yhdenvertaisuuslain noudattamiseen riita-asiassa, joka koskee työelämää, hän voi kuitenkin yleisellä tasolla kiinnittää tuomioistuimen huomiota lain säännöksiin ja niiden tulkintaan sekä hyvityksen määräämiseen liittyviin lähtökohtiin.

- Yhdenvertaisuusvaltuutettu on antanut edellä mainitun lainkohdan perusteella lausuman esimerkiksi Päijät-Hämeen käräjäoikeuden 14.11.2018 ratkaisemassa työsuhteen päättämistä koskevassa riita-asiassa L 17/8667 (valtuutetun lausuma koski lainvalintaa yhdenvertaisuuslain 21/2004 ja 1325/2014 välillä), ja Helsingin hovioikeuden 7.3.2018 rat-

kaisemassa virkavalinnassa väitettyä syrjintää koskevassa riita-asiassa S 17/60 (valtuutetun lausuma koski asiaan soveltuvaa työsyntädirektiiviä, Euroopan unionin tuomioistuimen ennakkoratkaisukäytäntöä, korkeimman oikeuden ratkaisukäytäntöä sekä lainvalintaa).

Yhdenvertaisuusvaltuutettua voidaan siten kuulla työoikeudellisissa asioissa, joissa vaaditaan yhdenvertaisuuslain mukaista hyvitystä. Yhdenvertaisuusvaltuutetun kuulemisella työoikeudellisissa asioissa paitsi mahdollistetaan tiedonkulku yhdenvertaisuuslakia koskevasta oikeuskäytännöstä yhdenvertaisuusvaltuutetulle, myös erityisasiantuntemukseen pohjautuvan tiedon saaminen tuomioistuimen ratkaisutoiminnan tueksi. Työryhmässä on käyty keskustelua siitä, tulisiko yhdenvertaisuusvaltuutettua kuulla muissa kuin sen valvontavelvollisuuteen varsinaisesti kuuluvissa asioissa. Keskustelun perusteella työryhmä esittää, että näissä tilanteissa kuulemisesta on syytä keskustella asianosaisten kanssa esimerkiksi valmisteluistunnossa ennen lausuman pyytämistä.

Lausumapyynnössä yhdenvertaisuusvaltuutetulle varataan tilaisuus tulla kuulluksi yhdenvertaisuuslain 27 §:n nojalla lausumapyynnössä tarkemmin yksilöidyssä riita-asiassa. Lausumapyyntö osoitetaan yhdenvertaisuusvaltuutetulle siinä vaiheessa, kun vastaaja on vastannut kanteeseen ja asia on riitautunut. Mikäli asia ei kuulu valtuutetun valvonnan piiriin, suositeltavaa on jättää kuuleminen valmisteluistunnon jälkeiseen aikaan. Lausumapyyntöön liitetään haastehakemus ja vastaajan vastaus ja mahdolliset lausumat. Näin valtuutettu saa lausumapyynnön yhteydessä tiedokseen molempien osapuolten kannan asiaan.

Säännös yhdenvertaisuusvaltuutetun kuulemisesta on tullut lakiin 1.1.2015, ja toistaiseksi kokemukset yhdenvertaisuusvaltuutetun osallistumisesta oikeudenkäyntiin ovat vähäiset. Tavanomaisissa yhdenvertaisuuslain mukaisissa asioissa valtuutettu ei yleensä anna lausumaa. Esimerkiksi vuonna 2018 valtuutettu antoi yhteensä 24 lausuntoa syyttäjille ja tuomioistuimille yhdenvertaisuuslain 27 §:n nojalla, ja näistä vain kolme annettiin käräjäoikeuksille. Jättäessään lausumatta asiassa yhdenvertaisuusvaltuutetun toimistosta yleensä ilmoitetaan tuomioistuimelle, että valtuutettu on

perehtynyt asian asiakirjoihin ja todennut, että valtuutetulla ei ole lausuttavaa.

Yhdenvertaisuusvaltuutettu antaa lähtökohtaisesti lausunnon tilanteessa, jossa on kysymys yhdenvertaisuuslainsäädännön tulkinnasta. Valtuutettu voi kuitenkin käyttää tilaisuutta lausua myös muunlaisissa yksittäisissä oikeustapauksissa pyrkimyksenä yksittäistapauksen ohella edistää laajemmin yhdenvertaisuutta. Yhdenvertaisuusvaltuutettu voi myös lausua yhdenvertaisuuslain mukaisen hyvityksen määrästä, jos oikeuskäytännössä aikaisemmin tuomittujen seuraamusten ei ole katsottu olleen riittävän tehokkaita.

4.2.3. Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta

Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta on valtioneuvoston nimittämä itsenäinen ja riippumaton oikeusturvaelin, joka valvoo yhdenvertaisuuslain ja tasa-arvolain noudattamista yksityisessä toiminnassa sekä julkisessa hallinto- ja liiketoiminnassa (syrjintälautakunta ja tasa-arvolautakunta on yhdistetty 1.1.2015). Siinä, missä yhdenvertaisuusvaltuutetun ja tasa-arvovaltuutetun rooli on neuvova ja ohjaava, voi lautakunta asettaa kieltoja ja uhkasakkoja. Lautakunnan ratkaisuista voi valittaa hallinto-oikeuteen.

Yhdenvertaisuuslain 4 luvun 20 §:n 2 momentin mukaisesti yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta voi tuomioistuimen, yhdenvertaisuusvaltuutetun tai muun viranomaisen taikka yhdenvertaisuutta edistävän yhteisön pyynnöstä antaa lausunnon tämän lain tulkinnan kannalta merkittävästä asiasta, jollei asia kuulu työsuojeluviranomaisen toimivaltaan taikka koske työ- tai virkaehtosopimuksen tulkintaa. Samoin naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta annetun lain 15 §:n mukaisesti tuomioistuin voi pyytää yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunnan lausunnon 7, 8, 8 a–8 e ja 14 §:n soveltamisesta tämän lain tavoitteiden kannalta merkittävässä asiassa. Pykälässä mainitut säännökset koskevat syrjinnän kieltoa ja syrjintää erilaisissa tilanteissa sekä syrjivän ilmoittelun kieltoa.

Lain esitöiden (HE 19/2014 s. 87) mukaan lautakunnan lausunnon pyytäminen syrjintään liittyvässä asiassa voisi tulla kysy-

mykseen tilanteessa, jossa on kysymys yksittäistä syrjintätapausta laajemmasta kokonaisuudesta. Lausunnon pyytäminen tulee siten lähinnä kysymykseen yleisluonteisesta oikeudellista tulkintalinjasta kaipaavasta asiasta. Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunnan lausunnon pyytäminen ja lausuntojen antaminen tuomioistuimille onkin käytännössä hyvin harvinaista.

Työryhmän jäsenillä ei ole henkilökohtaista kokemusta lausunnon pyytamisestä lautakunnalta ja lautakunnan internetsivuston lausuntoarkistosta löytyy vain yksi, ohessa oleva lausunto yleisen tuomioistuimen pyyntöön.

- Satakunnan käräjäoikeus on 11.5.2017 asiassa L 16/17203, pyytänyt lausuntoa asiassa, jossa kantaja on vaatinut vastaajana olevan opiston velvoittamista korvaamaan hänelle muun muassa yhdenvertaisuuslain säännösten rikkomisen johdosta hyvitystä. Asiassa oli kysymys siitä, oliko näkövammaisen kantaja asetettu vammaisuuden vuoksi eriarvoiseen ja muita opiskelijoita huonompaan asemaan, kun muun muassa opaskoiran käyttöä opetustiloissa ja opistoasuntolassa oli rajoitettu. Yhdenvertaisuusvaltuutettu oli antanut asiassa lausunnon. Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta on antanut 8.6.2017 asiassa lausunnon, jossa se on todennut asiassa olevan vahvoja perusteita arvioida syrjintäoletettaman syntyneen, ja arvioinut vaadittavien mukautusten kohtuullisuutta sekä epäsuotuisan kohtelun määritelmää yhdenvertaisuuslain näkökulmasta. Lautakunta on nostanut esiin menettelyitä, jotka voivat olla syrjiviä ja mitä kysymyksiä tuomioistuimen asiaa ratkaistessa tulee arvioida. Suoria kannanottoja näiden kysymysten ratkaisuksi lausunto ei sisällä. Lautakunta on myös todennut, että kohtuullisen hyvityksen määrän arvioiminen kuuluu tuomioistuimelle, eikä lautakunta ota määrään kantaa.

Työryhmän suositukset:

- yhdenvertaisuusvaltuutettua kuullaan kirjallisen valmistelun loppuvaiheessa, lausuntopyyntöön liitetään haastehakemus ja vastaajan vastaus ja mahdolliset lausumat
- yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakuntaa kuullaan tilanteissa, joissa yhdenvertaisuusvaltuutettu on esittänyt lautakunnan kuulemista

4.2.4. Työtuomioistuin

Yleisessä tuomioistuimessa käsiteltävässä asiassa, jonka ratkaiseminen edellyttää erityistä työehto- tai virkaehtosopimusolojen tuntemusta, voi tuomioistuin, milloin katsoo sen tarpeelliseksi tai asianosainen sitä vaatii, pyytää asiasta tältä osin lausunnon työtuomioistuimelta. Lausuntoa ei anneta tuomioistuimen toimivallasta tai oikeasta oikeuspaikasta, lain soveltamista koskevasta kysymyksestä, eikä asiasta, joka kuuluu työtuomioistuimen ratkaistavaksi, työsopimuksen ehtojen tulkinnasta tai työnantajan käytännöistä ja tosiseikkojen olemassaolosta tai näytön arvioinnista.

Lausuntopyyntö tehdään yleensä vasta suullisen valmistelun istunnon jälkeen, kun tiedetään riidanalaiset seikat ja asiassa esitettävä näyttö. Tällöin on esitettävä selkeä kysymys siitä, mistä seikoista lausunto pyydetään. Lausuntopyyntöön liitteeksi laitetaan yhteen- veto sekä kopiot kirjallisista todisteista ja muusta oikeudenkäynti- aineistosta siltä osin kuin ne liittyvät lausuntopyyntöön.

Työryhmä toteaa ongelmaksi sen, että työtuomioistuin ei voi ratkaista näyttökysymystä, ja lausuntopyyntöä voi olla vaikea tehdä, jos faktat asiassa ovat riitaisia. Tällöin lausuntopyyntöön sisältöön tulee kiinnittää erityisesti huomiota, esim. ”mikäli käräjäoikeus katsoo selvitetyn, että ...”.

4.2.5. Työneuvosto

Työneuvoston tehtävänä on antaa lausuntoja muun muassa työaikalain, vuosilomalain, työturvallisuuslain ja nuorista työntekijöistä annetun lain soveltamisesta ja tulkinnasta. Lausunto pyydetään esimerkiksi työsuhteen tunnusmerkeistä tai työaikalain tai yhteistoimintalain soveltamisesta.

Työneuvosto antaa noin 5 lausuntoa vuodessa, tämä lausunto on käytännössä siis hyvin harvinainen.

Työryhmän suositukset:

- Työtuomioistuimen ja työneuvoston lausuntoa on syytä pyytää, jos asian ratkaiseminen edellyttää yllä mainittujen sopimusolojen tai lakien tarkempaa tuntemusta

- lausuntopyyntöön tulee olla selkeät kysymykset
- jos asian faktoista on riitaa, lausuntopyyntöön sisältöön tulee kiinnittää erityisesti huomiota

5. NÄYTTÖTAAKKA

5.1. YLEISTÄ

Näyttötaakka poikkeaa työoikeudellisissa asioissa monelta osin muiden riita-asioiden näyttötaakasta. Näyttötaakkakysymyksiä myös työoikeudellisten riita-asioiden osalta on tarkasteltu kattavasti Helsingin hovioikeuspiirin laatuhanke-yhteydessä vuonna 2014 laaditussa raportissa todistustaakasta riita-asioissa (työsuhteiden ja siihen liittyvän syrjinnän osalta s. 51–64), mitä on hyödynnetty jäljempänä viimeaikaisella oikeuskäytännöllä täydennettynä.

Todistustaakan jakautumista koskevan yleissäännöksen, oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 2 §:n 1 momentin mukaan riita-asiasa asianosaisen on näytettävä ne seikat, joihin hänen vaatimuksensa tai vastustamisensa perustuu. Lainkohdan 4 momentin mukaisesti edellä mainittua noudatetaan, jollei todistustaakasta tai näytöltä vaadittavasta vahvuudesta laissa toisin säädetä tai asian laadusta muuta johdu.

Työlainsäädännössä oikeuskäytäntö on vahvasti ohjannut todistustaakan jakoon liittyviä periaatteita, minkä lisäksi todistustaakan jakautumisesta on olemassa joitakin erityissäännöksiä.

5.2. TYÖSOPIMUS

Työsopimuksen syntymisestä näyttötaakka on siihen vetoavalla työntekijällä. Pääsääntöisesti asetelma työsopimuksen olemassaoloa koskevassa asiassa on se, että siihen vetoaa nimenomaisesti työntekijä. Mahdollista on kuitenkin erilaisten työsuhdetta koskevien järjestelyjen vuoksi myös, että työnantaja vetoaa uuden työsopimuksen syntymiseen, jolloin näyttötaakka on siihen vetoavalla työnantajalla.

Työsopimuksen syntymisen näyttämisen jälkeen näyttötaakka työsuhteen ehdoista siirtyy työnantajalle. Tämä johtuu työsopimuslain 2 luvun 4 §:stä, jonka mukaan työnantajalla on velvollisuus antaa työntekijälle kirjallinen selvitys työnteon keskeisistä ehdoista, jos ne eivät käy ilmi kirjallisesta työsopimuksesta. Jos kirjallisia ehtoja ei ole annettu, voidaan edellä mainitusta pykälästä johtaa näyttötaakka siitä, että näyttötaakka työsuhteen ehdoista on työnantajalla.

Pääsääntönä on, että työsopimus on voimassa toistaiseksi ja että määräaikaisen työsopimuksen tekeminen edellyttää perusteltua syytä. Näyttötaakka siitä, että määräaikaisille työsopimuksille on ollut perusteltu syy, kuuluu työnantajalle (esim. KKO 2012:10 ja 2019:45). Työnantajalla on myös näyttötaakka siitä, että sen vetoamasta koeajasta on sovittu (mm. KKO 1980 II 137).

Työsopimuslain 6 luvun 5 §:n mukaan, jos työnantaja sallii työntekijän jatkaa työtä sopimuskauden tai irtisanomisajan päättymisen jälkeen, katsotaan sopimussuhdetta jatkettun toistaiseksi. Tässä tilanteessa tulee arvioitavaksi kysymys työnantajan tietoisuudesta ja työnteon jatkamisen salliminen. Näyttötaakan jakautumisesta tässä tilanteessa ei ole selkeää linjausta oikeuskäytännössä. Arviointi tässä tilanteessa tehdään kokonaisarvioinnin pohjalta.

- Esimerkiksi korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 2017:38 kysymys on ollut työsuhteen jatkumisen tarkoituksen arvioimisesta tilanteessa, jossa työnantaja ja työntekijä ovat nimenomaisesti sopineet irtisanomisajan kuluessa työnteon jatkumisesta tietyn pituisen ajan. Molempien osapuolten tiedossa oli ollut kausivaihtelun aiheuttama lisätyövoiman tarve. Niissä oloissa katsottiin sovitun voimassa olleen työsopimuksen irtisanomisajan pidentämisestä eikä se ollut merkinnyt työsuhteen jatkamista toistaiseksi.

5.3. TYÖSUHTEEN PÄÄTTÄMINEN

Työsuhteen päättämisiiridoissa oikeuskäytännössä on vakiintuneesti katsottu, että vastaajana olevalla työnantajalla on velvollisuus näyttää työsopimuksen irtisanomis- tai purkamisperuste toteen. Samoin työnantajalla on näyttötaakka siitä, että se on irtisanomismenettelyssä noudattanut työsopimuslain säännöksiä työntekijän sijoittamisesta, koulutusvelvollisuudesta ja muun työn tarjoamisvelvollisuuden täyttämisestä irtisanomisen vaihtoehtona (mm. KKO 2017:27). Työnantajan on normaalitilanteessa helpompi esittää selvitystä väittämästään päättämisperusteesta kuin työntekijällä sen puuttumisesta.

Koeaikapurkua koskevassa tilanteessa näyttötaakka sen tapahtumisesta epäasiallisella tai syrjivällä perusteella on jaettu työntekijän ja työnantajan kesken. Työntekijän on ensin esittävä riittävä selvitys siitä, että todellinen purkamisperuste on ollut laissa tarkoitettu tavoin epäasiallinen ja sen jälkeen tulee työnantajan näyttää, että päättäminen on johtunut koeajan tarkoitukseen nähden perustelluista tosiseikoista. Riittävänä näyttönä ei ole siten pidetty sitä, että työntekijä yleisluontoisesti vetoaa purkuperusteen epäasiallisuuteen, kuten oikeustapauksista KKO 1992:191, 1995:103 ja 2009:35 ilmenee.

- KKO 2009:35 mukaan työntekijän tulee ensiksikin yksilöidä ne seikat, joiden perusteella on aihetta epäillä työsopimuksen purkamisen todellisuudessa johtuneen jostakin tietystä epäasialliseksi katsottavasta syystä. Jos epäasiallisen perusteen olemassaolo ei sellaisenaan ilmene asiassa esiin tulleista seikoista, työntekijän tulee lisäksi tarvittaessa saattaa todennäköiseksi, että työsuhteen purkaminen on voinut johtua epäasiallisesta syystä. Vasta sen jälkeen on puolestaan työnantajan asiaana näyttää toteen se, että työsopimuksen purkamisen syy on ollut työsopimuslain edellyttämien tavoin asiallinen.

Työsopimuslain 7 luvun 9 §:n mukaan, jos työnantaja irtisanoo raskaana olevan tai muuta kuin 4 luvun 7 a §:ssä säädettyä perhevapaata käyttävän työntekijän työsopimuksen, katsotaan irtisanomisen johtuneen työntekijän raskaudesta tai perhevapaan

käyttämistä, jollei työnantaja voi osoittaa sen johtuneen muusta seikasta.

Työsuhteen päättämistä koskevissa riita-asioissa näyttötaakan kuuluminen pääasiassa vastaajana olevalle työnantajalle antaa monesti aiheen poiketa tavanomaisesta todistelun vastaanottojärjestyksestä. Työriidoissa on tavallista, että vastaajan edustajia kuullaan ennen kantajaa ja myös vastaajan todistajat kuullaan ennen kantajan todistajia. Myös loppulausunnot voi olla perusteltua pitää käännettyssä järjestyksessä. Toisaalta pitää muistaa, että riita-asioissa, joissa sovinto on sallittu, on voimassa oikeudenkäymiskaaren 6 luvun 9 §:n mukainen preklusio, eli pääkäsittelyssä ei enää lähtökohtaisesti saa vedota sellaiseen seikkaan, johon valmistelussa ei ole vedottu. Asian kehittäminen on täytynyt tulla valmiiksi jo valmistelun kuluessa, jolloin normaalista kuulemis- ja loppulausuntojärjestyksestä poikkeaminen ei ole välttämätöntä. Loppulausunnoilla on perinteisesti myös varattu vaatimusten kohteena olevalle vastaajalle mahdollisuus viimeisen sanan sanomiseen. Työryhmässä on todettu, että edellä mainituista näkökannoista johtuen mahdollisesta käänteisestä näytön vastaanottamisesta ja loppulausunnoista on syytä keskustella jo valmisteluistunnossa.

5.4. PALKKAEDUT

Työpalkkaa koskevissa riita-asioissa työnantajalla on lähtökohtaisesti katsottu olevan näyttötaakka palkanmaksun perusteena olevien työtuntien osoittamisesta, koska työnantajalla on työaikalain perusteella velvollisuus pitää työaikakirjanpitoa ja vuosilomalain mukaan pitää kirjaa vuosilomista, säästövapaista sekä maksetuista vuosilomapalkoista ja lomakorvauksista (esim. KKO 1973 II 55 ja 2002:36, joista viimeksi mainitussa asiassa hovioikeus oli pyytänyt työneuvoston lausunnon).

5.5. YHDENVERTAISUUSLAKI JA TASA-ARVOLAKI

Yhdenvertaisuuslain 28 §:n todistustaakkaa koskevan säännöksen mukaan vireillepanijan on syrjintää tai vastatoimia koskevaa asiaa tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa käsiteltäessä esitettävä selvitystä seikoista, joihin vaatimus perustuu. Jos asiaa käsiteltäessä esitettyjen selvitysten perusteella voidaan olettaa syrjinnän tai vastatoimien kieltoa rikotun, vastapuolen on kumotakseen oletuksen osoitettava, että kieltoa ei ole rikottu.

Naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta annetun lain 9 a §:n mukaan, jos joku, joka katsoo joutuneensa syrjinnän kohteeksi, esittää tässä laissa tarkoitettua asiaa tuomioistuimessa tai toimivaltaisessa viranomaisessa käsiteltäessä tosiseikkoja, joiden perusteella voidaan olettaa, että kyseessä on syrjintä sukupuolen perusteella, vastaajan on osoitettava, ettei sukupuolten välistä tasa-arvoa ole loukattu, vaan että menettely on johtunut muusta hyväksyttävästä seikasta kuin sukupuolesta.

Edellä mainittujen säännösten mukaisesti näyttötaakka on jaettu siten, että kantajan tulee ensin selvittää ne seikat, jotka antavat aiheen olettaa syrjintää olevan olemassa (syrjintäolettaja), ja tämän jälkeen vastaajan tulee näyttää, että menettely ei ole ollut syrjivää (olettaman kumoaminen). Syrjintäolettaman syntyminen edellyttää sen laatuista selvitystä, että sen perusteella voidaan perustellusti olettaa syrjinnän kieltoa rikotun. Jako välittömään ja välilliseen syrjintään sekä syrjintätilanteen laatu vaikuttaa siihen minkälaista näyttöä kussakin tilanteessa syrjintäolettaman syntymiseltä ja kumoamiselta käytännössä edellytetään.

Kysymystä todistustaakan jakautumisesta työelämän sukupuolisyrjintää koskevissa asioissa on käsitelty laajemmin Helsingin hovioikeuspiirin vuoden 2014 todistustaakkaa riita-asioissa käsittelevän työryhmän raportissa sivuilla 56–64. Myös korkein oikeus on antanut ratkaisuja syrjinnän ja todistustaakan jakautumisen osalta (mm. KKO 2018:39, 2018:31, 2017:25, 2014:47).

6. TUOMIOISTUINSOVITTELU

Merkittävä osa työoikeudellista riitajutuista siirtyy riita-asian menettelystä tuomioistuinsovitteeluun. Mahdollista on myös suora sovitteluhakemus, mutta se on harvinaisempaa. Kuten muissakin sovitteluun siirtyvissä jutuissa, myös työjutussa asianosaisten annettua sovittelusuostumukset käräjäoikeuden kirjaamo jakaa asian sovittelijalle käräjäoikeuden jako-ohjeen mukaan.

Sovittelijana toimii muu käräjäoikeuden tuomari kuin se, jolle juttu on aluksi jaettu. Sovittelijaksi määrätty tuomari tutkii sovittelun edellytykset. Työsopimuslain 12 luvun 2 §:n mukaisessa työjutussa sovittelija tutkii myös sen, että työttömyyskassaa, Työlisyyssrahastoa tai Kelaa on kuultu, ja tarvittaessa kuulee niitä. Sen jälkeen sovittelija antaa käräjäsihteerille muutamia vaihtoehtoja sovitteluistunnon päiviksi, joita sihteerä tiedustelee asianosaisilta. Sovitteluistunto pyritään järjestämään mahdollisimman pian, mutta käytännössä asianosaisten, avustajien ja sovittelijan kiireiden vuoksi se pidetään 1–2 kuukauden päästä sovitteluun siirtymisestä. Sovittelija tekee sovittelun aloituspäätöksen, jossa määrätään sovitteluistunnon ajankohta. Erillisiä kutsuja ei enää lähetetä. Kuultaville ilmoitetaan tarvittaessa sovitteluistunnon ajankohta, jolleivät ne ole ilmoittaneet (kuten yleensä), että ne eivät osallistu asian istuntoihin.

Jos riita-asia siirtyy sovitteluun, tulee varmistaa, että kahden prosessin päällekkäisyys ei luo ”kilpajuoksua” sovittelun ja riita-asian käsittelyn välille. Joissakin laajoissa asioissa on kuitenkin hyvä, että valmisteluistunnon/jatketun valmistelun ja pääkäsittelyn päivä on sovittuna ja tiedossa, vaikka asia siirtyy tuomioistuinsovitteeluun. Tältä osin työryhmässä on käyty keskustelua viime hetkellä tehdyistä, mahdollisesti taktisista sovittelupyynnöistä. Työryhmän kannaksi on muodostunut se, että mikäli viime hetkellä ennen valmisteluistuntoa tehdään sovittelupyynnö, siitä pitää nopeasti kuulla vastapuolta ja molempien suostuessa sovitteluun pyrkiä järjestämään sovittelu pikaisesti.

Tuomioistuinsovitteelu etenee työoikeudellisissa asioissa tavalliseen tapaan muuten, mutta sovittelun loppuvaiheessa on huomioitava

kuultavien asema, vaikka kuultavat eivät ole paikalla. Aiemmin sovittelijat olivat harvoin yhteydessä osapuoliin ennen sovitteluis-tuntoa, mutta nykyisin katsotaan, että sovittelija voi olla ennen so-vittelua yhteydessä avustajiin esittämällä ennakkokysymyksiä siitä, mihin sovittelussa tulee varautua, sekä varmistamalla, ketä tahoja sovitteluun on tulossa paikalle. Yhtiöiden edustajien osalta on tärkeää, että paikalle pääsee asian sopimiseen valtuudet omaava henkilö tai henkilö, joka asemansa perusteella pystyy varmistamaan oikeushenkilön toimivaltaisen elimen hyväksynnän sovinnolle.

Jos sovittelu päättyy sovintoon, tältä osin viitataan työnantajan ja työntekijän välisestä sovinnosta jaksossa 9 lausuttuun.

Työryhmän suositukset:

- sovitteluistunto pyritään toteuttamaan viimeistään 1–2 kuukauden kuluessa sovittelun aloittamisesta, mutta mikäli riita-asian käsittelyssä ei ole vielä pyydetty kuultavien lausumia, voi ajankohta olla myöhemmin sovittelijan pyytäessä lausumat
- sovittelija voi olla jo ennen sovitteluistuntoa yhteydessä avustajiin esittämällä ennakkokysymyksiä siitä, mihin sovittelussa tulee varautua ja varmistaa ketä tahoja sovitteluistuntoon on tulossa paikalle (yhtiöiden edustajien osalta tärkeää, että paikalle pääsee asian sopimiseen valtuudet omaava henkilö tai henkilö, joka asemansa perusteella pystyy varmistamaan oikeushenkilön toimivaltaisen elimen hyväksynnän sovinnolle)

7. PALKKATURVA-ASIAT

Palkkaturva-asiat ovat työoikeudellisten asioiden ryhmä, jossa on huomattava palkkaturvalain asettamat erityissäännökset. Ennen palkkaturva-asian kanteen nostamista työntekijä on tehnyt palkkaturvahakemuksen, jonka käsittelee Uudenmaan ELY-keskus. Palkkaturvana maksetaan työsuhteesta johtuva, perusteeltaan ja määrältään riidaton palkkasaatava. Kyse on useimmiten TES:n mukaisista palkkasaatavista, mutta palkkaturvana voi kuitenkin hakea muitakin työsuhteeseen liittyviä saatavia eli muun muassa työsuhteen perusteettoman päättämisen korvausta tai erilaisia hy-

vityksiä. Mikäli työnantaja riitauttaa työntekijän saatavan, palkkaturvahakemus hylätään.

ELY-keskuksen päätöksen perusteella voidaan nostaa palkkaturvain lain nojalla kanne yleisessä tuomioistuimessa. Osa työntekijöiden työjuttujen vaatimuksista perustuukin tällaiseen ratkaisuun.

Palkkaturvain 21 §:n 1 momentin mukaan, jos palkkaturvana haettu saatava on hylätty sen vuoksi, että työnantaja on riitauttanut saatavan eikä sen perustetta ja määrää ole saatu palkkaturvamenettelyssä selvitettyä, työntekijän on säilyttääkseen oikeutensa palkkaturvaan nostettava kanne käräjäoikeudessa työnantajaa vastaan. Haastehakemuksessa on ilmoitettava, että kysymyksessä on tämän momentin mukainen kanne.

Kanne ja vastaus sekä asiakirjat on annettava myös tiedoksi valtiolle (Uudenmaan ELY-keskus). Valtio voi tällöin ilmoittautua asiassa vastaajaksi. Työryhmässä on todettu, että käytännössä valtion ilmoittautuminen vastaajaksi on hyvin harvinaista. Jollei valtiota edustava ELY-keskus ilmoitautu asiassa vastaajaksi, sille ei enää toimiteta asian käsittelyyn kuuluvia kutsuja.

Kanne voidaan nostaa suoraan valtiota vastaan palkkaturvain 22 §:n mukaan, kun palkkaturvana haettu saatava, jota työnantaja ei ole kiistänyt, on hylätty selvittämättömänä tai perusteettomana. Tällöin työntekijän on säilyttääkseen oikeutensa palkkaturvaan nostettava saatavan perustetta ja määrää koskeva vahvistuskanne käräjäoikeudessa valtiota vastaan. Valtiota edustaa Uudenmaan ELY-keskus.

Työnantaja voi nostaa takaisinsaantikanteen palkkaturvapäätökseen yleisessä tuomioistuimessa palkkaturvain 27 §:n mukaan. Työnantaja ja muu maksuvelvollinen saa hakea takaisinsaantia 60 päivän kuluessa palkkaturvapäätökseen tai takaisinmaksuvelvollisuutta koskevaan päätökseen siinä tuomioistuimessa, jossa työnantajan olisi vastattava työpalkkasaatavaa koskevassa asiassa. Työryhmä totesi nämä asiat hyvin harvinaiseksi.

Työryhmässä on todettu, että sovinnon saavuttaminen palkkaturva-asioissa on haastavaa. Työnantajan jo kiistettyä saatavan asetelma on usein lukkiutunut. Toisaalta on tullut myös esille, että joitakin palkkaturva-asioita on saatu sovittua.

Työryhmässä on käyty keskustelua palkkaturvan piiriin kuuluvista saatavista ja tuomioistuimen antaman ratkaisun laadun (yksipuolinen tuomio/tuomio) merkityksestä asiaa ELY:ssä myöhemmin käsiteltäessä. Työsuhteen perusteettomasta päättämisestä tuomittavaa korvausta voidaan tiettyyn rajaan saakka hakea palkkaturvasta. Kyseisenlaista korvauksen maksamista palkkaturvana ei ole voitu evätä palkkaturvain 8 § 1 momentin 2 kohdan perusteella (Työttömyysturvan muutoksenhakulautakunnan päätös 21.6.2017 asia 7780/15/U). Sen sijaan viime aikoina on palkkaturva-asioissa noussut esille uusi piirre, jonka mukaan palkkaturvaviranomainen on alkanut tutkimaan tuomioistuinten antamia yksipuolisia tuomiota ja ottamaan kantaa niissä tuomittuihin varsinaisiin saataviin. Eräs tällainen yhteistoimintalain mukaista hyvitystä ja sen määrää koskeva asia on tällä hetkellä muutoksenhaun kohteena Sosiaaliturva-asioiden muutoksenhakulautakunnassa (lautakunnan dnro ei ole vielä tiedossa).

8. TYÖOIKEUDELLISEN RIITA-ASIAN RATKAISEMISESSA HUOMIOITAVAT SEIKAT

Työoikeudellinen riita-asia on asia, jossa sovinto on sallittu. Jos vastaaja ei vastaa kanteeseen, asiassa voi antaa yksipuolisen tuomion. Jos asia koskee TES:n mukaista palkkasaatavaa, yksipuolisen tuomion voi antaa heti, mutta työsopimuslain 12 luvun 2 §:n mukaisessa asiassa ennen yksipuolisen tuomion antamista on kuultava työttömyyskassaa ja Työllisyysrahastoa tai vaihtoehtoisesti Kela. Kuultavien lausumat tulee ottaa huomioon annettavassa ratkaisussa.

Työryhmässä on keskusteltu työsopimuslain 12 luvun 3 §:n mukaisesta vähennyksestä siinä tilanteessa, kun olisi edellytykset antaa yksipuolinen tuomio. Jos kantaja ja Työllisyysrahasto tai Kela ovat erimielisiä vähennyksestä, muutoksenhakuoikeus voi olla

asianosaiselle merkityksellinen. Esillä olleina vaihtoehtoina ovat yksipuolinen tuomio työnantajaa vastaan ja päätös (koska ei ole pääasiassa annettu ratkaisu) vähennystä koskevilta osin tai pelkäämään yksipuolinen tuomio koko kokonaisuudesta. Työryhmässä käydyn keskustelun perusteella käytäntö ja näkemykset tältä osin vaihtelevat. Esimerkiksi Kainuun kärjäoikeus on 14.5.2019 annetussa yksipuolisessa tuomiossa (dnro L 19/88) ratkaissut sekä kysymyksen päättämiskorvauksesta että siitä tehtävästä vähennyksestä. Asiassa on sittemmin haettu takaisinsaantia.

Työryhmän enemmistön näkökanta on, että asiassa annettava ratkaisu vastaajaa kohtaan on yksipuolinen tuomio (ei siis yksipuolinen tuomio ja päätös). Tällöin koko ratkaisu nimetään yksipuoliseksi tuomioksi, mutta ratkaisun muutoksenhakuohjeissa kiinnitetään huomiota kantajan oikeuteen hakea muutosta ratkaisuun siltä osin kuin hänen vaatimuksensa on mahdollisesti hylätty.

Oikeudenkäymiskaaren 12 luvun 16 §:n 2 momentin mukaan, jos takaisinsaantia haetaan asiassa, jossa se, jonka hyväksi yksipuolinen tuomio on annettu, on valittanut, alioikeuden on ilmoitettava siitä heti hovioikeudelle tai korkeimmalle oikeudelle, joka palauttaa asian takaisinsaantiasian yhteydessä käsiteltäväksi. Ongelman muodostaa tilanne, jossa takaisinsaantihakemus tulee tiedoksiannon viipymisen vuoksi käsiteltäväksi vasta sen jälkeen, kun muutoksenhaun johdosta annettu päätös on jo mahdollisesti lainvoimainen. Tarkoituksenmukaisuus puoltaa sitä, että ratkaisu on kokonaan yksipuolinen tuomio, jotta voidaan arvioida takaisinsaannin vuoksi palautuva asia kokonaisuudessaan, myös vähennysten osalta.

Jos asiassa on pidetty pääkäsittely, tuomio annetaan useimmiten kansliassa. Ennen tuomion antamista tulee tarvittaessa olla yhteydessä kuultaviin, jos tilanne on pääkäsittelyn jälkeen erilainen kuin kirjallisen valmistelun jälkeen. Jos kuulemiseen on tarvetta, tuomio voidaan antaa hieman myöhemmin.

8.1. VAHINGONKORVAUSTEN KORVAUSKÄYTÄNNÖSTÄ

Työryhmä on todennut, että työsopimuslain 12 luvun 2 §:n mukaisten asioiden korvauskäytäntö on vaikea ja laaja kysymys, joka edellyttäisi laajaa selvittämistä, johon ei ole tässä yhteydessä mahdollisuuksia. Oikeuskäytäntöön perustuvia tutkimuksia keskimääräisistä korvauksista on olemassa, mutta niitä ei kuitenkaan esitetä työryhmän käsityksenä siitä, mitä tasoa korvausten tulisi olla. Työryhmässä on todettu myös, että YT-hyvityksen korvausasteikko ei ole selvä. Ongelmia liittyy myös yhdenvertaisuuslain, tasa-arvolain ja vahingonkorvauslain perusteella määrättävien korvausten yhteensovittamiseen.

Korvauskäytännön osalta työryhmä ei anna suosituksia, vaan ratkaisijan tulee harkita asia oman selvityksensä perusteella. Työryhmässä on todettu, että seuraavia tutkielmia ja kirjoituksia työsuhteen perusteettoman päättämisen korvaustasoista on olemassa.

- Lasse Johanssonin artikkeli Oikeustieto 3/2010 ”Työsuhteen perusteettomasta päättämisestä maksettavan korvauksen suuruudesta vuoden 2008 hovioikeuskäytännön perusteella, jossa tarkasteltavana on ollut kaikkiaan 85 hovioikeuden antamaa ratkaisua. Niiden ratkaisujen perusteella tuomittujen korvausten keskiarvoksi määräytyi 8,14 kuukauden palkkaa vastaava määrä.
- Korvausten määriä on käsitelty Sofia Helmisen Pro gradu-tutkielmassa ”Työntekijän työsuhteen perusteeton päättäminen henkilöstä johtuvalla perusteella sekä korvausten vertailu tuomioistuimittain” (Turun Yliopisto, 2015). Tutkimus on toteutettu muun muassa tarkastelemalla vuosina 1992/1995–2014 annettuja työtuomioistuimen ja yleisten tuomioistuinten ratkaisuja, ja ryhmitelty korvauksia vedotuin päättämisperustein tyypiteltyinä (alkoholi ja muut päihdyttävät aineet, sairaus, epärehellisyys, työvelvoitteen laiminlyönti, poissaolot). Helminen on laatinut ratkaisuista 85 sivuisen taulukon perusteiden ja määrien perusteella.

8.2. VÄHENNYKSEN TEKEMINEN KORVAUKSESTA

Työsopimuslain 12 luvun 3 §:n mukainen vähennys tehdään työntekijälle maksettavaksi tuomittavasta korvauksesta siltä osin kuin se on korvausta työntekijälle ennen tuomion julistamista tai antamista menetetyistä työttömyydestä johtuvista palkkaeduista. Työnantaja veloitetaan maksamaan vähennys työttömyyskorvauksen maksaneesta tahosta riippuen joko Työllisyysrahastolle tai Kelalle. Tuomioistuimien voi tehdä laissa säädettyjä prosenttimääriä pienemmän vähennyksen tai jättää sen kokonaan tekemättä, jos se on kohtuullista ottaen huomioon korvauksen määrä, työntekijän taloudelliset ja sosiaaliset olot sekä hänen kokemansa loukkaus. Vähennyksen tekeminen tai tekemättä jättäminen on korvauskäytännön tapaan harkintaa yksittäistapauksessa, joten sen määrästä eri tilanteissa ei voida antaa suosituksia.

Mahdollisen vähennyksen laskemisen osalta Työllisyysrahasto on esittänyt toiveen, että ratkaisuun olisi kirjattu mahdollisimman selkeästi auki, miltä osin vähennys on tehty, eli mikä on palkkaetujen menetyksestä maksettavan korvauksen osuus ja mikä osuus puolestaan mahdollisesti korvausta aineettomasta vahingosta perusteluineen. Samoin olisi perusteltava, jos tuomioistuimien on päättynyt kohtuullistamaan vähennystä eli tekemään vähennyksen lain 12 luvun 3 §:n pääsääntöä pienempänä. Tämä helpottaa myöhemmin myös mahdollisessa hovioikeusvaiheessa rahaston kannanoton muodostamista.

Jos vähennyksen tekeminen tulee kysymykseen, korvaus tulisi jakaa aineelliseen ja aineettomaan. Ainoastaan aineellisen korvauksen (menetys työttömyydestä johtuvista palkkaeduista) osalta voidaan tehdä vähennys, joka voidaan jättää tekemättä tai jonka määrää voidaan kohtuullistaa. Aineettoman korvauksen osalta vähennystä ei saa tehdä eikä myöskään ajalta, jolloin henkilö on tosiasiallisesti ollut töissä. Vastaavasti vähennyksen tarkastelujakso ei kulu ajalla, jolla työntekijä on esimerkiksi sairauslomalla. Tarkastelujakso, jolta työntekijälle maksetut työttömyyspäivärahat otetaan huomioon, voi olla työsuhteen päättymisestä tuomion antamiseen tai sovintoon saakka, mutta enintään aineellisesta vahingosta tuomittavan korvauksen ajalta.

- Korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 2016:70 todetaan, että hovioikeus on arvioinut työsopimuksen perusteettomasta päättämisestä maksettavan korvauksen suuruudeksi neljän kuukauden palkkaa vastaavan määrän. A oli saanut välittömästi työsuhteen päättymisen jälkeen noin viiden kuukauden ajan sairausvakuutuslain mukaista sairauspäivärahaa ja työttömyyspäivärahaa vasta sairausloman päätyttyä. Työsopimuslain 12 luvun 3 §:n 1 momentin 1 kohdan mukaista vähennystä laskettaessa tuli ottaa huomioon A:lle sairauspäivärahakauden päättymisestä lukien laskettavalla neljän kuukauden jaksolla maksetut työttömyyspäivärahat.

Työryhmässä on keskusteltu jonkinlaisen laskentakaavan mallista, mutta tässä yhteydessä ei ole mahdollista antaa edes perusmallin mukaista laskentakaavaa tilanteiden ollessa usein niin erilaisia. Työryhmä kuitenkin toteaa, että usein tulee kiinnittää huomiota kohtuullistamisperusteisiin ja edellä mainittuihin ajanjaksoihin, joihin vähennys kohdistuu.

9. SOVINTO

Työoikeudellinen riita-asia sovitaan usein joko asianosaisten kesken suoraan, riita-asian valmistelun sovintomenettelyssä tai erillisessä tuomioistuinsovittelussa. Jos asia koskee työsopimuslain 12 luvun 2 §:n mukaista korvausta, sovinto edellyttää yleensä kuultavien Työllisyysrahaston ja työttömyyskassojen tai Kelan kuulemista.

Mikäli asianosaiset tekevät keskenään sovinnon työsopimuslain 12 luvun 2 §:n mukaisessa asiassa, heidän pitää käytännössä aina kuulla Työllisyysrahastoa tai Kelaa ja hyväksyttävä sovinnon sisältö. Tämä poikkeaa jossain määrin tilanteesta, jossa tuomioistuimien vahvistaa sovinnon. Jos korvaus määräytyy tuomioistuimessa kokonaan aineettomaksi korvaukseksi, voi olla mahdollista (hovioikeuskäytännön mukaan korvauksen ollessa enintään kolmen kuukauden palkkaa vastaava), että kuulemista ei ole tarpeellista toimittaa. Tällaisen harkintaa sisältävän ratkaisun tekeminen ei ole mahdollista asianosaisten toimesta.

Työryhmän suositukset:

- mikäli avustajat laativat sovintosopimuksen, he varmistamat Työllisyysrahaston/Kelan kannan, jolloin asianosaisilla on aina varma tieto asian lopputuloksesta (tuomari ei ole käyttämässä harkintavalttaa)
- mikäli sovinnossa jää jotain tuomarin ratkaistavaksi (esimerkiksi vähennyksen määrä), tuomioistuinsovittelun sovittelijalla on tuomariin verrattava ratkaisulta eli vahvistaa sovinnon ja määrää samalla vähennyksen. Asiaa ei tarvitse siirtää erikseen riita-asian tuomarin ratkaistavaksi vähennyksen tekoa varten (samoin esim. elatusasioissa joudutaan toteamaan puutteellinen elatuskyky)
- asiassa saavutettu sovinto, asianosaisten keskinäinen tai tuomioistuimen vahvistama, tulee aina toimittaa tiedoksi Työllisyysrahastolle/Kelalle.

9.1. SOVINNON JULKISUUS

Käräjäoikeuden riita-asiassa ja sovittelumenettelyssä vahvistama sovinto on lähtökohtaisesti julkinen. Oikeudenkäynnin julkisuudesta annetun lain 24 §:n edellytysten täytyessä ratkaisu tai osa siitä voidaan kuitenkin määrätä salassa pidettäväksi määräajaksi.

Julkisuuteen vaikuttaa osaltaan myös työttömyysturvalain 3 luvun 6 §:n säännös korvauksen tulkinnasta (työnantajalta saatu taloudellinen etuus on jaksotettavaa tuloa työntekijälle). Vakuutusoiden vuonna 2015 antamien ratkaisujen mukaan työnantajan pitää myöntää työsuhteen päättämisen perusteettomuus, jotta korvausta ei jaksotettaisi työttömyysturvalain 3 luvun 6 §:n mukaisesti ns. kultaiseksi kädenpuristukseksi (ks. myös jäljempänä kohta 9.2.). Tämä on käytännössä johtanut sovintojen syntymisen hankaloitumiseen ottaen huomioon sovintojen julkisuus työnantajalle. Jos perusteettomuutta ei myönnetä, avustaja ei uskalla suositella sovintoa työntekijälle, koska työntekijä voi jäädä tappiolle verojen jälkeen.

Työryhmän keskusteluissa on ilmennyt eri näkemyksiä sen osalta, mihin tuomioistuimen ratkaisun lopputuloksen julkisuus ulottuu sovinnon vahvistamista koskevassa ratkaisussa. Yksi tulkinta on ol-

lut se, että tuomioistuimen ratkaisun julkinen lopputulos rajautuu siihen, että tuomioistuin vahvistaa sovinnon ratkaisuksi asiaan, ja että liiteasiakirjalta ilmenevä täytäntöönpanokelpoinen sopimus voidaan määrätä kokonaan salaiseksi. Toisen tulkinnan mukaan ratkaisun täytäntöönpanokelpoinen osa on aina osa julkista ratkaisua ja siten liiteasiakirjalta ilmenevä määräys muun muassa maksettavasta määrästä on julkinen. Työryhmän enemmistö on jälkimmäisen tulkinnan kannalla.

Julkisuuskysymyksen osalta työryhmässä on todettu kaksi käytännön lähestymistapaa. Ensimmäisessä asiamiehet laativat sovinnon, jossa johdannossa kuvataan liikesalaisuuksia tai muita salassa pidettäviä seikkoja, jolloin harkittavaksi on voinut tulla koko asiakirjan määrääminen salassa pidettäväksi. Toisen, suositeltavamman tavan mukaan todetaan, että sovinto voi olla vain julkinen, ja jos tämä estää sovinnon vahvistamisen, laativat asiamiehet keskenään sovinnon (sisältäen maininnan siitä, että kyseessä on työsopimuslain 12 luvun 2 §:n mukaisesta työsuhteen perusteettoman päättämisen korvauksesta), ja sopimukseen otetaan mukaan omat salassapitomääräyksensä. Silloin kanne peruutetaan ja käsittely päätetään ilman sovinnon vahvistamista.

Työryhmän suositukset:

- mikäli osapuolet haluavat sovinnon kokonaan salaiseksi, sopimus laaditaan osapuolten kesken ilman, että sitä vahvistetaan oikeudessa

9.2. SOVINTOSUORITUSTEN KOHTELU VEROTUKSESSA JA TYÖTTÖMYYSTURVASSA

Sovintosuoritusten verotuskohtelu ei ole varsinaista prosessia, mutta avustajien tulee huomioida se jo asianosaisvalmisteluun liittyvissä toimitissa ja myöhemminkin prosessin aikana. Toisaalta täyttä varmuutta suoritusten verokohtelusta ennen sopimuksen allekirjoittamista ei ole saatavilla, koska verottaja tekee sopimuksen tekemisen jälkeen päätöksen erilaisten hyvitysten verottamisesta. Tähän liittyen apua voi kuitenkin saada verottajan laatimista ohjeista ”Työsuhteen päättymiseen liittyvien suoritusten verotus”.

Sovintosuoritusten työttömyysturvaan liittyvä kohtelu on hyvä tiedostaa myös sovinnon edellytysten kannalta. Tuomiolla määrättyjä ja sovintosuoritusten perusteella tulevia korvauksia voidaan kohdella eri tavoin työttömyysetuutta koskeissa asioissa, mikäli työnantaja ei sovinnossa myönnä toimineensa työsopimuslain vastaisesti. Ilman tätä myöntämistä työttömyyskassa voi tulkita sopimuksen tarkoittavan erorahaa tai ”kultaista kädenpuristusta”, jolloin maksettuja työttömyysetuuksia voidaan myös työttömyysturvalain 3 luvun 6 §:n nojalla periä jaksotuksen perusteella takaisin.

10. OIKEUDENKÄYNTIKULUT

Työoikeudellisten riita-asioiden oikeudenkäyntikuluista ei ole erityissäännöksiä eikä sellaista vakiintunutta oikeuskäytäntöä, joka selvästi poikkeaisi muiden riita-asioiden kulusäännöistä. Sen vuoksi oikeudenkäyntikulujen osalta työryhmä viittaa Helsingin hovioikeuden oikeudenkäyntikuluista tekemään selvitykseen ja erityisesti Rovaniemen hovioikeuspiirin laatuhankeen laaturyöryhmän III/2018 raporttiin.

Vaikka oikeudenkäyntikulujen määrä on viime aikoina kasvanut, työryhmällä ei ole perusteita antaa erillisiä suosituksia työoikeudellisiin asioihin. Normaali riita-asian kulusäännökset, kuten oikeudenkäymiskaaren 21 luku 8 b §, ovat työntekijän osalta häviötapaussessakin olemassa ja ratkaisija soveltaa niitä asian niin vaatiessa. Kyseisen lainkohdan mukaan kuluja voidaan kohtuullistaa viran puolesta, mutta työryhmän enemmistön mielestä lähtökohta on se, että kulut kohtuullistetaan yleensä vain vaatimuksesta. Kulujen kohtuullistamisessa tulee huomioda, että usein näyttötaakka on työjutuissa työnantajalla, minkä vuoksi työnantajan kuluvaatimukset ovat työntekijän vaatimusta suurempia.

Kyseisen lainkohdan soveltamiseen liittyy myös kysymys ammattiliiton osallistumisesta oikeudenkäyntikuluihin ja sen vaikutuksesta kohtuullisuusarviointiin. Viimeaikaisessa oikeuskäytännössä, mm. Turun hovioikeus 12.9.2019 nro 697, S 18/264, on katsottu, että kun kantaja ei viime kädessä ole joutunut itse vastaamaan oi-

keudenkäyntikuluistaan oikeudenkäyntikuluriskin siirryttyä ammattiliitolle, ei asianosaisten asemassa ole katsottu olleen oikeudenkäyntikulujen kohtuullistamiseen johtavaa epäsuhtaa. Tältä osin voitaneen todeta, että mikäli työntekijä ei suostu ilmoittamaan tuomioistuimelle ammattiliiton osallistumisesta oikeudenkäyntikuluihin, ei oikeudenkäyntikulujen korvausvelvollisuuden kohtuullisuuden arvioiminen lähtökohtaisesti ole mahdollista.

Korkein oikeus on antanut ratkaisun oikeudenkäyntikuluista sovintotilanteessa:

- KKO 2018:68 asianosaisilla tulee olla yhtäläiset mahdollisuudet taloudellisesta asemastaan riippumatta pyrkiä sopimaan asiansa, jossa sovinto on sallittu. Oikeudenkäyntikulujen määrä saattaa olla suuri riidan arvoon nähden ja oikeudenkäyntikulujen korvausvelvollisuus voi siten olla tärkeä osa sovintoa. Ei ole perusteltua, että oikeusapua saava asianosainen ja hänen vastapuolensa joutuisivat muita huonompaan asemaan neuvotellessaan asian sovinnollisesta ratkaisemisesta yksinomaan siitä syystä, että toiselle osapuolelle on myönnetty oikeusapu ja asia on edennyt tuomioistuinkäsittelyyn. On kuitenkin tilanteita, joissa osapuolet eivät voi valtiota sitovasti sopia valtion vahingoksi jäävistä oikeudenkäyntikuluista. Tällainen tilanne on kysymyksessä, jos sovinto on tehty pääasiassa tai yksinomaan siitä syystä, että vastapuoli välttäisi oikeusapulain 22 §:n mukaisen korvausvastuunsa valtiolle. Tällöin sovinnon voidaan katsoa loukkaavan sivullisena olevan valtion etuja, eikä sitä voida oikeudenkäymiskaaren 20 luvun 3 §:n 1 momentin säännös huomioon ottaen vahvistaa. Arvioitaessa sitä, loukkaako vahvistettu sovinto valtion oikeutta, on otettava huomioon, että yleensä sovinnon on katsottu tulevan oikeusapua myöntävälle valtiolle edullisemmaksi kuin täysimittainen oikeudenkäynti. Lisäksi oikeusapua myöntäessään valtio ottaa lähtökohtaisesti riskin siitä, että kulut jäävät sen vahingoksi. Oikeudenkäyntikuluja koskeva sovinto voi siten loukata valtion oikeutta vain silloin, kun sovinto on tehty pääasiassa tai yksinomaan oikeusapulain 22 §:n tarkoittaman vastapuolen kuluvastuun välttämiseksi. Korkein oikeus katsoi, että tässä tapauksessa sovintoa

ei voitu katsoa tehdyn pääasiassa tai yksinomaan siitä syystä, että vastapuoli välttäisi kuluvastuunsa valtiolle. Asianosaisten tekemä sovinto ei sen vuoksi loukannut valtion oikeutta, ja se voitiin vahvistaa kokonaisuudessaan.

Oikeudenkäyntikuluihin liittyy usein vakuutusyhtiön mielipide. Asian käsittelyn yhteydessä on käytävä keskustelua, missä vaiheessa se selvitetään.

11. LOPUKSI

Työoikeudelliset riita-asiat muodostavat merkittävän osan käräjäoikeuksien käsittelemistä riita-asioista. Oulun käräjäoikeuden vuoden 2018 tilaston mukaan työoikeudellisia riita-asioita oli noin kuudesosa kaikista riita-asioista. Niiden osuus hovioikeudessa käsiteltävistä riita-asioista on kuitenkin selvästi pienempi kuin käräjäoikeudessa, minkä voidaan arvioida johtuvan muun muassa sovinnon yleisyydestä näissä asioissa.

Tämä työoikeudellisten riita-asioiden erityispiirteisiin keskittyvä laatutyöryhmä on ensimmäinen tähän asiaryhmään keskittyvä laatutyöryhmä. Laatutyöryhmän keskusteluissa on todettu tarvetta työlle olleen ja edelleen siihen olevan tarvetta monilta osin. Nyt valmistunut raportti on aiheen laajuuden vuoksi suhteellisen yleispiirteinen jo käytettävissä olevien resurssien vähyydenkin takia. Esille on kuitenkin tullut ajatuksia ja toiveita siitä, että jatkossa laatutyö tai vaikkapa yliopiston sisällä tehty tutkimustyö voisi keskittyä tarkemmin muutamisiin työoikeudellisiin teemoihin, kuten esimerkiksi vahingonkorvausten oikeuskäytäntöön ja työsopimuslain 12 luvun 3 §:n mukaiseen vähennykseen. Niistä olisi paljon apua asian kanssa työskenteleville lakimiehille ja muillekin tahoille.

**II NOPEASTI KÄSITELTÄVIEN
RIKOSASIOIDEN YHDESSÄ KÄSITTELY
JA RANGAISTUKSEN MÄÄRÄÄMINEN**

Laatutyöryhmä II/2019

Työryhmän jäsenet

Laamanni Pekka Määttä, Kainuun käräjäoikeus, puheenjohtaja
 Käräjätuomari Mari-Lea Kovanen, Lapin käräjäoikeus, sihteeri
 Käräjätuomari Niko Siikaluoma, Kainuun käräjäoikeus
 Käräjätuomari Silja Rissanen, Lapin käräjäoikeus
 Käräjätuomari Teija Simula-Moberg, Lapin käräjäoikeus
 Käräjänotaari Laura Aaltonen, Lapin käräjäoikeus
 Käräjätuomari Anneli Jaakola, Oulun käräjäoikeus
 Hovioikeudenneuvos Terhi Mokko, Rovaniemen hovioikeus
 Asianajaja Laura Ansamaa, Asianajotoimisto Petri Pehkonen
 Asianajaja Antti Kantola, Asianajotoimisto Henriksson & Heikkilä Oy
 Asianajaja Meeri Luolavirta, Asianajotoimisto Luolavirta Oy
 Varatuomari Henna Honkakari, Lakiasiaintoimisto Henna Honkakari Oy
 Aluesyyttäjä Suvi Kangas, Pohjois-Suomen syyttäjäalue
 Aluesyyttäjä Juha Karikoski, Pohjois-Suomen syyttäjäalue
 Aluesyyttäjä Matti Lukkarila, Pohjois-Suomen syyttäjäalue
 Rikosylitarkastaja Johanna Kiviniemi, Oulun poliisilaitos

1. TYÖRYHMÄN TEHTÄVÄ

Laatutyöryhmän työ perustuu Rovaniemen hovioikeuden presidentin 19.2.2019 päivättyyn asettamis päätökseen. Päätöksessä presidentti on edellyttänyt työryhmätyöltä muun ohella konkreettisuutta. Tähän tavoitteeseen päästäkseen työryhmä päätti jo ennen sen 25.3.2019 pidettyä ensimmäistä kokousta, että se kerää valtakunnallisesti tietoa ja kokemuksia rikosasioiden nopeasta käsittelystä. Koska sanottu menettely on alun perin lähtenyt liikkeelle syyttäjälaitoksesta, alkuvaiheessa tietoa ja kokemuksia päätettiin kerätä nopeaan käsittelyyn erikoistuneilta syyttäjiltä.

Syyttäjälaitoksessa rikosasioiden nopeaa käsittelyä on koordinoitunut valtiosyyttäjä Anssi Hiivala. Hän toteutti laatutyöryhmän pyynnöstä nopeaan käsittelyyn erikoistuneiden syyttäjien keskuudessa sähköpostikyselyn. Kyselyssä ei keskitytty ainoastaan juttujen yhdessä käsittelyyn ja rangaistuksen määräämiseen. Syyttäjiltä pyydettiin kokemuksia siitä, mitä ongelmakohtia tai hyviä käytäntöjä on havaittu nopeiden asioiden tuomioistuinkäsittelyssä. Lisäksi syyttäjiltä pyydettiin palautetta siitä, miten tuomioistuinkäsittelyä olisi tarpeen kehittää.

Työryhmän ensimmäisessä kokouksessa keskusteltiin suppeammalla kokoonpanolla syyttäjäkyselyn perusteella esille nousseista kysymyksistä. Käydyn keskustelun perusteella aloitettiin laaturaportin luonnostelutyö laatutyöryhmän sihteerin ja puheenjohtajan toimesta. Lisäksi päätettiin, että laatutyöryhmässä on syytä käsitellä juttujen yhdessä käsittelyn ja rangaistuksen määräämisen ohella myös muita nopeasti käsiteltävien rikosasioiden käsittelyyn liittyviä kysymyksiä. Työryhmää päätettiin myös täydentää poliisi-edustajalla. Poliisin edustajaksi kutsuttiin Oulun poliisista Johanna Kiviniemi. Laatutyöryhmän toinen kokous pidettiin 29.4.2019, kolmas 19.6.2019, neljäs 20.8.2019 ja viimeinen 23.9.2019.

Selvyyden vuoksi on syytä todeta, että lähtökohta nopeasti käsiteltäviä rikosasioita jäljempänä tässä esityksessä tarkasteltaessa on, että kysymys on tällöin rutiiniasioista. Niihin ei liity vaikeita, haastavia tai työläisiä oikeudellisia tai näytöllisiä kysymyksiä. Toisaalta on syytä selventäen todeta, että nopeiden rikosasioiden käsittelyä

prosessin eri vaiheissa eivät määrittele ainoastaan syyttäjälaitoksen tavoitteet. Kaikkien rikosasioiden osalta menettelyn tulee täyttää oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimukset. Käsittelyn on lisäksi oltava eri vaiheissa tarkoituksenmukaista. Nopea käsittely ei saa vaarantaa asianosaisten yhdenvertaisuuden toteutumista eikä vastaajien yhdenvertaisuutta rikoksiin perustuvia seuraamuksia määrättäessä. Sen lisäksi, että syyttäjien ratkaisutoiminnan on tärkeää olla yhdenmukaista, riittävän samanlaiset asiat tulee myös tuomioistuimissa käsitellä samalla tavalla. Näistä lähtökohdista työryhmä on päätenyt jäljempänä todettuihin suosituksiin, joilla pyritään asianmukaisesti ottamaan huomioon syyttäjälaitoksessa nopealle käsittelylle asetetut tavoitteet ja toisaalta muut rikosasioiden käsittelyyn vaikuttavat näkökohdat.

Alkuun raportissa käsitellään rikosasian joutuisalle käsittelylle asetettuja vaatimuksia ja sitä, mitä asioita voidaan tyypillisesti pitää ”nopeasti käsiteltävinä rikosasioina”. Sen jälkeen tarkastellaan erityisesti rikosasian vastaajan oikeuksien ydinaluetta, joka asettaa omat rajoituksensa rikosasioiden nopealle käsittelylle. Rikosasioiden nopeaa käsittelyä arvioidaan lisäksi poliisin, syyttäjän ja käräjäoikeuden työn organisoimisen näkökulmasta.

2. RIKOSASIOIDEN KÄSITTELYN JOUTUISUUS JA NOPEASTI KÄSITELTÄVÄT RIKOSASIAT

Lainsäädäntö ei tunne käsitettä ”nopeasti käsiteltävä rikosasia”. Kaikilla rikosprosessin toimijoilla on kuitenkin velvollisuus omalta osaltaan huolehtia siitä, että rikosasiat käsitellään käsittelyn eri vaiheissa joutuisasti. Poliisin on esitutkintalain 3 luvun 11 §:n mukaan toimitettava epäillyn rikoksen esitutkinta ilman aiheeton viivytystä. Syyttäjälaitoksesta annetun lain 9 §:n mukaan syyttäjän tehtävänä on huolehtia rikosoikeudellisen vastuun toteuttamisesta hänen käsiteltävänä olevassa asiassa joutuisasti. Vastaavasti avustajilla ja asianajajilla on velvollisuus hoitaa omat tehtävänsä tarpeellisella joutuisuudella.

Rikosasian oikeudenkäyntiä on lisäksi pyritty nopeuttamaan erilaisilla määräaikoilla. Tällaisia määräaikoja on pakkokeinojen kohteena olevien ja nuorten vastaajien osalta. Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 5 luvun 13 §:n 1 momentin mukaan, jos vastaaja on vangittuna, matkustuskiellossa tai virantoimituksesta pidätettynä, pääkäsittely on pidettävä kahden viikon kuluessa rikosasian vireilletulosta. Jos vangitsemisesta, matkustuskiellosta tai virantoimituksesta pidättämisestä on päätetty syytteen nostamisen jälkeen, määräaika lasketaan siitä, kun päätös on tehty. Saman lainkohdan 2 momentin mukaan, jos alle 18-vuotias vastaaja on syytteessä rikoksesta, josta syytteessä mainittujen seikkojen vallitessa tehtynä on säädetty ankarampi rangaistus kuin kuusi kuukautta vankeutta, pääkäsittely on pidettävä viimeistään 30 päivän kuluessa rikosasian vireille tulosta. Perustellusta syystä edellä mainituista määräajoista on mahdollista poiketa.

Tuomioistuimen toiminnan osalta rikosasian joutuisassa käsittelyssä on kysymys jokaiselle asiakkaalle kuuluvasta perusoikeudesta. Perustuslain 21 §:n 1 momentin mukaan jokaisella on oikeus saada asiansa käsiteltyksi asianmukaisesti ja ilman aiheeton viivytystä lain mukaan toimivaltaisessa tuomioistuimessa. Jokainen voi omassa asiassa viime kädessä perustuslain 21 §:n 1 momentin perusteella vaatia, että hänen asiansa käsitellään tuomioistuimessa ilman aiheeton viivytystä. Perustuslain 22 §:n mukaan julkisen vallan eli jokaisen virkamiehen on turvattava tämä asiakkaan oikeuden toteutuminen. Virkamieslaki, oikeudenkäymiskaari, laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa sekä muu sääntely konkretisoivat tämän yksilön perusoikeuden jokaisen virkamiehen virkavelvollisuudeksi.

Rikosasian viivytyksettömässä tuomioistuinkäsittelyssä on kysymys julkisen vallan velvollisuudesta yksilöä kohtaan. Tästä seuraa, että käsittelyn viivymiseen vaikuttavia syitä ja syiden aiheellisuutta/aiheettomuutta on arvioitava oikeuslaitoksen asiakkaiden näkökulmasta. Kansallisessa laillisuusvalvonnassa ja Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännössä on vakiintuneesti katsottu, että puuttuviin resursseihin tai yleiseen työtilanteeseen vetoaminen eivät ole hyväksyttäviä syitä asioiden käsittelyn viivymiselle (EOA 2003 s. 55, Molander v. Suomi 7.11.2006).

Aiheellista rikosasian käsittelyn viipymisen syytä harkittaessa on otettava huomioon kunkin rikosasian oma laatu (Kangasluoma v. Suomi 20.1.2004). Rikosasioiden laadusta ja luonteesta toisaalta seuraa, että niiden käsittelyn joutuisuutta ei voida pelkästään maksimoida. Tuomarilla on käsittelyn joutuisuuden lisäksi vastuu asianosaisten muiden menettelyä koskevien oikeuksien asianmukaisesta toteutumisesta (LaVM 9/1997 vp. s. 7). Rikosasiassa näihin oikeuksiin kuuluu esimerkiksi EIS 6 artiklan 3 b kohdassa tarkoitettu syytetyn oikeus saada riittävästi aikaa ja edellytykset valmistella puolustusta.

Syyttäjälaitoksessa asioiden nopealla käsittelyllä pyritään syyttäjäresurssien tarkoituksenmukaiseen ja tehokkaaseen käyttöön. Toiminto perustuu Apulaisvaltakunnansyyttäjän 19.6.2017 antamaan päätökseen 022/35/16. Syyttäjäkäytäntöä on lisäksi haluttu yhdenmukaistaa Valtakunnansyyttäjän päätöksellä 28.9.2018 022/35/16. Sen mukaan nopean käsittelyn päätavoitteena on vapauttaa syyttäjäresursseja muiden rikosasioiden hoitamiseen. Päätöksen mukaan tavoitteen saavuttaminen edellyttää, että nopeaan käsittelyyn ohjataan mahdollisimman suuri määrä menettelyyn soveltuvia juttuja. Menettelyn toinen keskeinen tavoite on lisätä syyttäjien ratkaisujen yhdenmukaisuutta ja laatua.

Syyttäjälaitoksen tavoitteita voidaan sinänsä pitää hyväksyttävänä. Rikosasian käsittelyn eri vaiheissa on kuitenkin asianmukaisesti otettava huomioon myös muut asianosaisten oikeusturvaan liittyvät seikat sekä riittävästi tuomioistuimien ja muiden prosessin toimijoiden toimintaan liittyvät näkökohdat. Rikosasian käsittelyn on sen eri vaiheissaan oltava tarkoituksenmukaista ja täytettävä oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimukset. Nopeasta käsittelystä huolimatta asianosaisia on kohdeltava yhdenvertaisesti ja riittävän samanlaiset asiat on käsiteltävä samalla tavalla.

Syyttäjälaitoksessa on linjattu, että nopeassa käsittelyssä ratkaistaan ensinnäkin kaikki esitutkinnan rajoittamisasiat jutuissa, joissa ei ole tehty tai joista ei tule tehtäväksi syyttäjälle esitutkintalain 5 luvun 1 §:n mukaista ennakoilmoitusta nimetyin syyttäjän saamiseksi juttuun. Toisen ryhmän muodostavat *kirjalliseen menettelyyn* soveltuvat asiat. Kolmanteen asiaryhmään syyttäjät sisäl-

lyttävät sellaiset syyteharkintaan tulevat asiat, jotka ovat *nopeasti ratkaistavissa, mutta jotka eivät sovellu kirjalliseen menettelyyn. Kysymys on tällöin jutuista, jotka voivat edellyttää tuomioistuimessa vähäistä henkilötodistelua.* Tyypillisesti kysymys voi olla asioista, joissa epäilty ei muista syytteessä tarkoitettuja tapahtumia tai hän ei ota syytteessä tarkoitettuihin tapahtumiin kantaa.

Syyttäjälaitoksen syksyn 2019 organisaatiomuutokseen liittyen Pohjois-Suomen syyttäjälueella on pyritty määrittelemään kriteereitä nopeasti käsiteltäville asioille. Suuntaa antavina kriteereinä ovat asian laatu ja sisältö sekä vastaajien ja kuultavien lukumäärä. Viime kädessä kysymys on kuitenkin tapauskohtaisesta harkinnasta. Myös esimerkiksi asioita, joihin liittyy mahdollisia ajo-oikeus-seuraamuksia, on pidetty kiireellisinä. Nopeaan käsittelyyn ohjautuvat asiat ovat syyttäjälaitoksessa syyttäjävapaita.

Nopean käsittelyn kannalta ei vielä riitä, että poliisin, syyttäjän ja avustajan toiminta on nopeaa. Nopealla käsittelyllä tavoiteltavat edut menetetään, ellei käsittely tuomioistuimessa ole tehokasta ja joustavaa. Tuomioistuimessa nopeasti käsiteltävää rikosasiaa ei ole työryhmän käsityksen mukaan tarpeen määritellä rikosnimikkeiden perusteella. Lähtökohtaisesti kysymys on niin sanotuista rutiiniasioista, joihin ei liity haastavia tai työläitä näyttö- tai oikeuskysymyksiä. Arvioon siitä, soveltuuko juttu tuomioistuimessa nopeaan käsittelyyn, voi tyypillisesti vaikuttaa asianosaisten, kuultavien, vaatimusten ja esitutkintapöytäkirjojen lukumäärä. Syyttäjien keskuudessa on tuotu esille näkemys, jonka mukaan silloin, kun jutussa on enemmän kuin viisi esitutkintapöytäkirjaa, juttu ei enää sovellu nopeaan käsittelyyn. Muita nopean käsittelyn harkintaan vaikuttavia seikkoja ovat juttujen mahdollinen yhdistäminen käräjäoikeudessa ja istunnon kesto. Käräjäoikeudessa nopeasti käsiteltävän asian istunnon arvioitu kesto ei ole työryhmän mukaan syytä olla ainakaan merkittävästi yhtä tuntia pidempi (aika ei sisällä tuomarin ratkaisuharkintaan kuluvaan aikaa).

3. VASTAAJAN OIKEUSTURVA

Työryhmä korostaa, että rikosasioiden nopeasta tuomioistuinkäsittelystä huolimatta vastaajalla tulee kaikissa tilanteissa olla tosiasiallinen mahdollisuus niin halutessaan osallistua oikeudenkäyntiin, valmistautua siihen ja hankkia tarvittaessa oikeusapua.

Nopeaan käsittelyyn ohjautuvien juttujen laadusta seuraa, että puolustuksen valmisteluun varattava aika voi olla lyhyt. Oikeusavun tarve nopeaan käsittelyyn ohjautuvissa rutiiniasioissa ei ole niin suuri kuin muissa rikosasioissa. Viime kädessä vastaajan puolustus on myös nopean käsittelyn jutuissa järjestettävä viran puolesta. Avustajien päivytyjärjestelmää ei työryhmässä kuitenkaan pidetty tarpeellisena. Käytännössä on löytynyt avustaja vastaajalle ja muillekin asianosaisille lyhyelläkin varoitusaajalla.

3.1. POISSAOLOKÄSITTELY JA HENKILÖTODISTELUN VASTAANOTTAMINEN

Nopean käsittelyn toteutuminen tuomioistuimessa käytännössä edellyttää, että poissaolokäsittely (ROL 8:11 ja 12) on nopean käsittelyn jutuissa laajasti käytössä ja että henkilötodistelua voidaan ottaa vastaan myös vastaajan poissa ollessa.

Prosessilait mahdollistavat rikosasioiden nopean käsittelyn kärjäoikeudessa. Rajoituksia käsittelyn nopeudelle seuraa asianosaisten ja erityisesti rikosasian vastaajan oikeuksista. Oikeudenkäynnin osalta vastaajan oikeusturvan näkökulmasta on olennaista, että hän saa asian käsittelyn aikana: 1) riittävän tiedon häntä vastaan esitettävistä vaatimuksista ja aineistosta, 2) tilaisuuden esittää omat näkemyksensä ja todisteet sekä 3) mahdollisuuden halutessaan esittää kysymyksiä asiassa kuultaville henkilöille. Lisäksi tulee pyrkiä siihen, että sillä, miten tai missä järjestyksessä vastaajan eri asiat käsitellään, ei ole vaikutusta vastaajalle rikoksista tuomittavaan kokonaisrangaistukseen.

Syytetyn vastakuulustelu-oikeudesta on määräykset EIS 6 artiklan 3 d kohdassa. Sen mukaan syytetyllä on oikeus kuulustella henkilöitä, jotka kutsutaan todistamaan häntä vastaan. Oikeuden to-

teutuminen edellyttää, että rikosasian vastaaja voi niin halutessaan esittää kuultaville kysymyksiä. Vastakuulustelu-oikeus ei tarkoita sitä, että vastaajan tulee olla henkilökohtaisesti paikalla häntä vastaan esitettävää todistelua vastaanotettaessa. Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun uudistuksella nimenomaan haluttiin laajentaa tuomioistuimen mahdollisuutta ottaa todistelua vastaan syytetyn poissa ollessa.

OK 17 luvun 55 §:n mukaan pääkäsittelyssä, joka on aloitettu vastaajan jäätyä kutsusta huolimatta saapumatta tuomioistuimeen, voidaan hänen poissa ollessaan ottaa vastaan henkilötodistelua, jos hän on kutsussa saanut tästä tiedon. Tällaista todistelua ei myöhemmin hänen saapuvilla ollessa oteta vastaan uudelleen ilman erityistä syytä. OK 17 luvun 59 §:n mukaan myöskään pääkäsittelyn ulkopuolella vastaanotettua todistelua ei oteta uudelleen vastaan pääkäsittelyssä ilman erityistä syytä, vaikka syytetty on ollut pois käsittelystä. Edellytyksenä tälle menettelylle on se, että vastaaja on kutsussa saanut tiedon tästä mahdollisuudesta.

Edellä selostettu uudistettu sääntely lähtee siten siitä, että todistelun esittäminen vastaajan poissa ollessa on sallittua, kunhan syytetyllä on ollut tilaisuus saapua paikalle esittämään kuultaville kysymyksiä. Vastaajan menettelyä koskevien oikeuksien toteutumisen kannalta on olennaista, että hän saa riittävän tiedon asiassa kuultavista henkilöistä ja siitä, että henkilöt voidaan kuulla hänen poissaolostaan huolimatta. Menettely täyttää tällöin oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimukset ja on asianosaisten ja kuultavien näkökulmasta tarkoituksenmukainen.

Oikeuskäytännössä on vanhastaan pidetty vastaajan oikeuksien toteutumisen kannalta riittävänä, että vastaaja saa tiedon häntä vastaan esitettävästä todistelusta ja vastakuulustelumahdollisuudesta. Ratkaisussa KKO 1997:128 kärjäoikeus oli vastaajan saapuvilla ollessa lykännyt asian todistelun esittämistä varten jatkokäsittelyyn. Vastaaja oli tietoinen häntä vastaan esitettävästä todistelusta ja siitä, että asia hänen poissaolostaan huolimatta voidaan käsitellä ja ratkaista. Todistelun esittäminen vastaajan poissa ollessa oli sallittua, kun vastaajalla oli tieto kuultavista henkilöistä, tieto mahdollisuudesta niin halutessaan tulla esittämään kuultaville

kysymyksiä ja tieto siitä, että todistelu voidaan ottaa vastaan ja asia ratkaista hänen poissaolostaan huolimatta.

Hovioikeuskäytännössä (VaaHO 1998:12 ja RHO 1999:11) on kuitenkin esiintynyt myös ratkaisuja, joissa henkilötodistelun vastaanottamisen on katsottu edellyttävän vastaajan henkilökohtaista läsnäoloa istunnossa. Kysymys on tyypillisesti ollut tilanteista, joissa vastaaja on kiistänyt syytteen. Perusteluna tälle menettelylle on yleensä viitattu vanhan ROL 8 luvun 11 §:n perusteluihin (HE 82/1995 vp. s. 23–24, 114–115). Lain perusteluissa muun ohella viitataan ”asianosaisen oman kertomuksen suureen näyttöarvoon” (s. 23–24) sekä siihen, että ”asian luotettava selvittäminen usein edellyttää, että vastaajaa voidaan henkilökohtaisesti kuulla todistajien kertomusten johdosta.” Lain perusteluissa kuitenkin jo tuolloin todettiin, että tuomioistuimen tulee jokaisessa asiassa erikseen harkita se, milloin vastaaja voidaan kutsua tuomioistuimeen ROL 8 luvun 11 §:ssä tarkoitetulla uhalla (HE 82/1995 vp. s. 114–115).

Vuoden 2019 alusta ROL 8 luvun 11 § säilyi muutoin ennallaan, mutta siihen lisättiin viittaus uuteen ROL 8 luvun 3 §:ään (423/2018). Uuden lain perusteluissa korostettiin tuomarin harkintavaltaa. Tuomarin tulee kussakin yksittäistapauksessa erikseen arvioida sitä, voidaanko rikosasia riittävästi selvittää vastaajan poissaolosta huolimatta. Tuomarin harkintavelvollisuus korostuu sitä enemmän, mitä vakavammasta ja ankarammin rangaistavasta teosta on kysymys (LaVM 2/2018 s. 9).

Käytännössä esiintyy runsaasti tilanteita, joissa syytetty on voinut esitutkinnassa kiistää teon, mutta syyte on syytetyn kiistämisestä huolimatta syyttäjän haastehakemuksessa ilmoittamalla syytettyä tukevalla ja yhdenmukaisella todistelulla näytettävissä toteen ilman syytetyn henkilökohtaista läsnäoloa. Asia voidaan tällöin syytetyn poissaolosta huolimatta riittävästi selvittää. Lisäksi on syytä kiinnittää riittävästi huomiota siihen, että sakkojutuissa vastaajan vapauteen kohdistuvien pakkokeinojen käyttäminen hänen paikalle saamiseksi voi olla pakkokeinoja koskevan suhteellisuusperiaatteen vastaista.

Hovioikeudet ovat viime aikoina harvoin ottaneet kantaa poissaolokäsittelyn edellytyksiin. Osaltaan tämä johtunee siitä, että vastaajat ovat näissä asioissa yleensä passiivisia. Itä-Suomen hovioikeuden ratkaisussa 23.9.2019 (R 19/352) hovioikeus päätyi syyttäjän valituksen johdosta toteamaan, että ROL 8 luvun 11 §:n mukaiselle käsittelylle ei ollut käräjäoikeudessa edellytyksiä ja palautti jutun uudelleen käsiteltäväksi. Tapauksessa tähän arviointiin vaikutti erityisesti vastaajan henkilöön liittyvät seikat. Hän oli syytteessä tarkoitetun teon tehdessään ollut 20-vuotias nuori rikoksentekijä, jota ei ollut aikaisemmin rikoksista rekisteröity. Lisäksi syyttäjä oli jo haastehakemuksessaan ilmoittanut, että vastaaja oli tuomittava teosta kuuden kuukauden vankeusrangaistukseen ja sen ohessa valvontaan. Hovioikeus katsoi, että näissä olosuhteissa ei ollut edellytyksiä ROL 8 luvun 11 §:n tarkoittamalle poissaolokäsittelylle.

3.2. YHDESSÄ KÄSITTELY

Nopean käsittelyn toteutuminen ja vastaajan oikeusturva edellyttävät, että prosessin eri vaiheessa (esitutkinta, syyteharkinta ja tuomioistuinkäsittely) asianmukaisesti arvioidaan saman vastaajan eri juttujen yhdessä ja erikseen käsittelemisen tarkoituksenmukaisuutta. Kysymys on tapauskohtaisesta harkinnasta. Lisäksi aikaisempien tuomioiden huomioon ottamista koskevaa rikoslain 7 luvun 6 §:ää tulee soveltaa siten, että vastaajien yhdenvertaisuus toteutuu ja kokonaisuus ei ankaroidu siitä riippuen, käsitelläänkö saman vastaajan rikokset yhdessä vain erikseen.

Tuomari voi edistää rikosasian joutuisaa käsittelyä rikosasian käsittelyn eri vaiheissa erottamalla syytteitä toisistaan tai vaihtoehtoisesti käsittelemällä niitä yhdessä tarkoituksenmukaisina kokonaisuuksina. Asioiden yhdistämisessä ja erottamisessa on kysymys tuomarin muodolliseen prosessinjohtoon kuuluvista väliaikaisluonteisista ratkaisuista (HE 82/1995 vp. s. 55). Rikosprosessioikeudessa on perinteisesti ollut sääntönä, että jokainen itsenäinen kanne on käsiteltävä erikseen. Kun ne käsitellään samassa oikeudenkäyntimenettelyssä, puhutaan asioiden yhtymisestä eli kumulaatiosta. Eri vaatimusten yhdessä käsittelemisen hyötyjen lisäksi tuomarin on kiinnitettävä riittävästi huomiota niihin haittoihin,

jotka liittyvät laajojen asiakokonaisuuksien syntyyn (HE 82/1995 vp. s. 128). Kun oikeudenkäyntiaineisto kasvaa, sen hallitseminen vastaavasti vaikeutuu. Tästä voi aiheutua tarpeetonta asioiden käsittelyn viipymistä.

ROL 5 luvun 18 §:n mukaan saman vastaajan tekemiä eri rikoksia tai eri vastaajien tekemää samaa rikosta koskevat syytteet käsitellään yhdessä, jollei niiden erikseen käsittelemistä ole pidettävä soveliaampana. Sama koskee eri vastaajien tekemiä eri rikoksia, jos syytteiden yhteinen käsittely on eduksi asian selvittämiseksi. Yhdessä käsiteltäväksi otetut eri syytteet saadaan myöhemmin erottaa, jos se on asian käsittelyn kannalta perusteltua. Syyte viittaa tässä yhteen tai useampaan haastehakemukseen.

Samana vastaajaa koskevien syytteiden yhdessä käsittely on siis lähtökohta. Siitä on kuitenkin mahdollista lain sallimissa rajoissa poiketa. Voimassa olevan lain mukaan tuomarilla on verraten laaja harkintavaltan sen suhteen, millaisissa kokonaisuuksissa asioiden käsittely on syytä järjestää. ROL 5 luvun 18 §:n säätämisen tarpeellisuutta perusteltiin aikanaan oikeudenkäyntimenettelyn tarkoituksenmukaisuudella ja sillä, että asiat saadaan ryhmitellyiksi keskitetysti käsiteltävissä oleviksi kokonaisuuksiksi (LaVM 9/1997 vp. s. 19–20). Esimerkiksi rikoslain 7 luvun yhteisen rangaistuksen määräämiseen liittyville näkökohdille ei haluttu antaa yhtä suurta painarvoa kuin aiemmin (HE 82/1995 vp. s. 129, LaVM 9/1997 vp. s. 19–20). Vastaavat määräykset syytteiden erottamisesta käsittelyn keskityksen ja joutuisuuden turvaamiseksi on pääkäsittelyn osalta ROL 6 luvun 1 §:ssä ja tuomion osalta ROL 11 luvun 5 §:ssä.

ROL 6 luvun 1 §:n mukaan ennen pääkäsittelyn aloittamista tuomioistuimen on selvitettävä, voidaanko asia ottaa lopullisesti käsiteltäväksi. Tarvittaessa tuomarin on päätettävä syytteiden erottamisesta ROL 5 luvun 18 §:n mukaisesti, jos tällä turvataan pääkäsittelyn yhtäjaksoinen toimittaminen. ROL 11 luvun 5 §:n mukaan tuomioistuin voi antaa rikosasiassa osatuomion eli ratkaista useista syytteistä jonkin tai jotkut erikseen, vaikka muiden syytteiden käsittely jatkuu. Saman vastaajan eri syytteet voidaan ratkaista erikseen vain asian käsittelyyn liittyvästä perustellusta syystä.

ROL 11 luvun 5 §:n perustelujen mukaan myös silloin, kun samalle vastaajalle on määrättävä useammasta rikoksesta yhtenäisrangaistus, voi käsillä olla perusteltu syy osatuomion antamiseen joidenkin syytteiden osalta. Tällainen perusteltu syy on esimerkiksi silloin, kun vastaaja on syyllistynyt useisiin rikoksiin, joista osa saadaan kokonaisuudessaan loppuun käsittelyksi ja loppuosassa on kysymys usean vastaajan yhdessä tekemästä rikoksesta, jonka käsitteleminen kestää pidemmän ajan (HE 82/1995 vp. s. 129).

Edellä todetun sääntelyn sanamuoto ja lainsäätäjän tarkoitus mahdollistavat sekä käytännön oikeudenhoitoon että erityisesti käsittelyn joutuisuuteen liittyvien näkökohtien asianmukaisen huomioon ottamisen tuomarin prosessinjohtossa silloin, kun hän harkitsee vaatimusten yhdessä tai erikseen käsittelemistä rikosprosessin eri vaiheissa (LaVM 9/1997 vp. s. 19–20). Myös oikeuskäytännössä on tuotu esille, että eri syytteiden yhdessä ja erikseen käsittelemiseen liittyy tarkoituksenmukaisuusharkintaa (KKO 2005:90 kohta 8). Viime kädessä kysymys on tapauskohtaisesta arviosta.

3.2.1. Rangaistuksen määrääminen

Samana vastaajan joidenkin syytteiden nopea käsittely voi pahimmillaan johtaa siihen, että vastaajan kokonaisrangaistus, erityisesti tuomittavien päiväsakkojen yhteenlaskettu lukumäärä, muodostuu ankarammaksi kuin silloin, kun kaikki vastaajan jutut olisi käsitelty samalla kertaa. Lain mukaan aiempia sakkorangaistuksia ei oteta kohtuullistavina huomioon uutta sakkorangaistusta määrättäessä. Lisäksi oikeuskäytännössä on aiemmin katsottu, että vastaajalle tuomitun vankeusrangaistuksen ei tarvitse vaikuttaa samalla tavoin kohtuullistavasti myöhemmin tuomittavaan sakkorangaistukseen kuin vankeusrangaistukseen. Kokonaisrangaistuksen kohtuullisuutta harkittaessa lähtökohtana on ollut se, että sakko on rangaistusarvoltaan vankeusrangaistusta lievempi rangaistus. Toisaalta rangaistusten määräämisen lähtökohtana on kaikissa tapauksissa rangaistuskäytännön yhtenäisyys (RL 6:3) ja vastaajien yhdenvertainen kohtelu.

Kynnys sakkorangaistuksen kohtuullistamiselle on perinteisesti ollut korkea. Sakkorangaistuksen kohtuullistaminen RL 7 luvun 6 §:n perusteella on tullut kysymykseen lähinnä silloin, kun aiempaa vankeusrangaistusta on erityisesti sen täytäntöönpano huomioon ottaen pidetty riittävänä rangaistuksena myöhemmin käsiteltävänä olevasta rikoksesta. Näin on ollut silloin, kun aiemmin tuomittu vankeusrangaistus on joko kokonaan kärsitty tai sen täytäntöönpano on päättymässä. Kohtuullistaminen on voinut tulla kysymykseen myös tilanteissa, jossa syyte sakkorikoksesta on nostettu vähän ennen syyteoikeuden päättymistä (KKO 2003:8).

Rikosasioiden nopean käsittelyn seurauksena voi kuitenkin käytännössä syntyä aiempaa enemmän tilanteita, joissa myöhemmin käsiteltäväksi tulevilla sakkorikoksilla on sellainen yhteys jo käsitelyihin rikoksiin, joista on jo tuomittu vankeutta, että aiemmin tuomittu vankeusrangaistus on perusteltua katsoa riittäväksi seuraamukseksi myös näistä myöhemmin käsiteltäviksi tulevista sakkorikoksista. Näin voidaan osaltaan turvata rangaistuskäytännön yhtenäisyyttä ja vastaajien yhdenvertaisuuden toteutumista.

Sakkoa ankarampien rangaistusten osalta RL 7 luvun 6 § mahdollistaa vastaajalle aiemmin tuomittujen seuraamusten asianmukaisen huomioon ottamisen uutta rangaistusta määrättäessä. Koska käräjäoikeudessa vastaajan rikosrekisterimerkinnät eivät ole aina ajan tasalla, tämän edun saaminen voi käytännössä edellyttää, että vastaajan lisäksi syyttäjä voi hakea rikosasian vastaajan eduksi käräjäoikeuden ratkaisuun muutosta (ROL 1:13). Syyttäjän tehtäviin kuuluu valvoa sitä, että ketään ei tuomita epäoikeudenmukaiseen rangaistukseen ja että vastaajia kohdellaan muutoinkin yhdenvertaisesti. Hovioikeudessa sen sijaan rikosrekisterimerkinnät ovat yleensä ajan tasalla. Lisäksi hovioikeudessa saman vastaajan eri jutut voidaan tarvittaessa jakaa samalle valmistelusta vastaavalle jäsenelle, ja näin osaltaan huolehtia siitä, että vastaajan kokonaisrangaistus ei ankaroidu sen mukaan, onko rikokset käsitelty käräjäoikeudessa yhdessä vai erikseen.

Saman vastaajan eri syytteiden erikseen käsittelemisestä voi olla seurauksena yhteisten rangaistusten määräämisen väheneminen ja sen johdosta kokonaisseuraamusten ankaroituminen. Toisaalta

saman vastaajan eri syytteiden erikseen käsittelystä voi olla seurauksena myös vastaajan kokonaisrangaistusten lieveneminen. Syytteitä erikseen käsiteltäessä vastaajalle voi tulla tuomittavaksi useampia erillisiä sakkorangaistuksia. Mikäli taas kaikki syytteet olisi käsitelty samalla kertaa, yhteinen rangaistus syyksi luettujen rikosten lukumäärästä johtuen olisi voinut olla vankeutta.

Eri aikaan samaan käräjäoikeuteen vireille tulleiden saman vastaajan juttujen myöhempi yhdistäminen ja yhdessä käsitteleminen voi osoittautua epätarkoituksenmukaiseksi. Mikäli juttuja joudutaan käräjäoikeusvaiheessa yhdistämään, on olemassa vaara, että rikosasioiden nopealla käsittelyllä tavoitellut hyödyt jäävät saavuttamatta. Sen vuoksi työryhmä pitää tärkeänä, että esitutkintayhteistyöllä huolehditaan siitä, että saman rikoksesta epäillyn asiat pyritään saattamaan samanaikaisesti samalle syyttäjälle syyteharkintaan (ks. näin myös VKSV:n päätös 28.9.2018 Dnro 022/35/16). Tärkeää on myös, että syyttäjä ilmoittaa käräjäoikeudelle tiedossaan olevista sellaisista käräjäoikeudessa jo vireillä olevista saman vastaajan jutuista, joiden kanssa uusi juttu olisi syyttäjän näkemyksen mukaan syytä käsitellä yhdessä. Tällainen tieto voi välittyä syyttäjältä käräjäoikeudelle KO-INFO -asiakirjalla (**liitteenä KO-INFO-malli**).

3.2.2. Harkinnassa huomioon otettavia seikkoja

Käräjäoikeudessa saman vastaajan eri aikaan vireille tulleiden eri juttujen yhdessä tai erikseen käsittelemistä koskevaan arvioon vaikuttavat eri näkökohdat. Viime kädessä kysymys on tapauskohtaisesta kokonaisuarkinnasta. Tässä harkinnassa, joka tulee tehdä ennen uuden jutun jakoa käsittelijälle, tulee työryhmän mukaan ottaa huomioon muun ohella seuraavia seikkoja:

- *Asian kiireellisyys*: Harkintaan vaikuttaa eri juttuihin liittyvät laista johtuvat erilaiset kiireellisyysperusteet. Esimerkiksi kiireelliseen nuoren tai vangitun juttuun ei yleensä ole tarkoituksenmukaista yhdistää muita saman vastaajan juttuja ainakaan silloin, jos juttujen yhdistämisestä on seurauksena jo määrätyn käsittelypäivän tai ratkaisun antopäivän siirtäminen.

- *Salassapito*: Saman vastaajan juttujen yhdessä käsittelemistä vastaan puhuva seikka on eri juttuihin liittyvät erilaiset salassapitoon liittyvät näkökohdat. Tyypillisesti seksuaalirikoksia koskeviin syytettäisiin ei ole tarkoituksenmukaista yhdistää muita syytteitä varsinkaan silloin, jos yhdistämisestä on seurauksena asianosaisten laajeneminen.
- *Asian käsittelijä/ratkaisukokoonpano*: Yhdessä ja erikseen käsittelemistä koskevaan harkintaan vaikuttaa eri juttuihin soveltuvat ratkaisukokoonpanot. Käräjäoikeustyön tarkoituksenmukaisen organisoinnin kannalta on tärkeää, että jutun käsittelijä pysyy koko ajan samana ja että samaa työtä ei jouduta tekemään usean henkilön toimesta. Aina tämä ei ole mahdollista. Juttujen yhdistämistä käräjäoikeusvaiheessa on kuitenkin syytä välttää silloin, jos alkuperäinen käsittelijä ei ole enää toimivaltainen jatkamaan yhdessä käsiteltävien juttujen käsittelyä. Jos juttuja kuitenkin päätetään käräjäoikeudessa myöhemmin yhdistää, se on yleensä syytä tehdä siten, että käräjänotaarin käsiteltävänä olevat asiat yhdistetään tuomarille jaettaviin juttuihin eikä päinvastoin.
- *Asian käsittelyn vaihe*: Aiemmin vireille tulleen jutulle määrätty aikataulu vaikuttaa juttujen yhdessä käsittelemistä koskevaan arvioon. Mikäli aiemmin vireille tulleen jutun istuntoajankohta on jo lähellä tai jutun ratkaisun antopäivä on määrätty ja juttujen yhdessä käsittelemisen seurauksena aikataulua jouduttaisiin muuttamaan, yhdessä käsitteleminen ei ole yleensä perusteltua.
- *Asian käsittelytapa*: Yhdessä käsittelyä koskevaan arvioon vaikuttaa eri juttujen mahdollinen toisistaan poikkeava käsittelytapa. Kysymys voi olla siitä, että toinen juttu soveltuu kirjalliseen menettelyyn, mutta juttujen yhdessä käsittelemisestä seuraa, että pääkäsittelyn järjestäminen on välttämätöntä.
- *Muiden asianosaisten oikeudet, oikeudenkäyntikulut*: Juttujen myöhemmin tapahtuvalla yhdistämisellä käräjäoikeusvaiheessa on usein haitallisia vaikutuksia toisten vastaajien, asianomistajien ja todistajien oikeuksien toteutumiseen. Jut-

tujen yhdistämisen seurauksena he tulevat osaksi laajempaa kokonaisuutta, jolloin heidän oikeuksiensa toteutuminen viivästyy ja heille oikeudenkäynnistä aiheutuvat kustannukset nousevat. Juttujen yhdistämisen seurauksena myös vastaajan korvattavaksi tulevat oikeudenkäyntikulut voivat nousta. Nämä seikat tulee ottaa huomioon saman vastaajan juttujen yhdessä käsittelemistä harkittaessa.

- *Asian laatu*: Edellä todettujen näkökohtien lisäksi saman vastaajan juttujen yhdessä käsittelemistä koskevaan harkintaan vaikuttavat yksittäisen rikosepäilyn vakavuus, jutun riittävyys, jutussa esitettävän selvityksen laatu ja laajuus sekä käsittelyn arvioitu kesto.

Työryhmä pitää tärkeänä, että kaikissa tapauksissa tulee välttää juttukokonaisuuksien epätarkoituksenmukaista, tarpeetonta ja liiallista ”paisumista”. Yhdessä ja erikseen käsittelemisen mahdollinen ja usein vaikeasti arvioitava vaikutus vastaajalle tuomittavaan kokonaisrangaistukseen on vain yksi yhdessä tai erikseen käsittelemistä koskevaan harkintaan vaikuttava seikka. Käytännössä tämä harkinta voi edellyttää, että ennen uuden jutun jakoa juttujen jakaja tarvittaessa kuulee aiemman jutun käsittelijää tai päivystävää tuomaria.

Rikosuhrimaksun osalta ratkaisussa KKO 2019:4 on otettu kantaa siihen, voitiinko RL 7 luvun 6 §:n tarkoittamassa tilanteessa määrätä vastaajalle rikosuhrimaksu myös jälkimmäisessä tuomiossa, jos vastaaja oli ensimmäisessä ja jälkimmäisessä tuomiossa tuomittu kahteen erilliseen vankeusrangaistukseen. Korkein oikeus katsoi, että yksinomaan sillä perusteella maksua ei tule jättää määräämättä, että rikokset olisi voitu käsitellä yhdessä aiemmassa tuomiossa käsiteltyjen rikosten kanssa. Tuomioistuimien on velvollinen määräämään rikosuhrimaksun myös jälkimmäisessä tuomiossa maksettavaksi, kun vastaajalle tuomittiin lisärangaistus. Mikäli aiemmassa tuomiossa tuomittu rangaistus sen sijaan katsotaan jälkimmäisessä tuomiossa riittäväksi seuraamukseksi myös tuolloin käsiteltävänä olevista rikoksista eli lisärangaistusta ei jälkimmäisessä tuomiossa määrätä, myöskään toista rikosuhrimaksua ei tuomita maksettavaksi (RHO 2019:2).

Vaasan hovioikeus on tuomiossaan 19/106605, 15.2.2019 hylännyt rikosuhrimaksua koskevan vaatimuksen tapauksessa, jossa saman vastaajan eri rikokset oli käräjäoikeudessa erotettu käsiteltäväksi eri oikeudenkäynneissä ja vastaaja oli määrätty suorittamaan rikosuhrimaksu molempien tuomioiden yhteydessä. Hovioikeuden ratkaisun voidaan katsoa olevan ristiriidassa rikosuhrimaksusta annetun lain sanamuodon kanssa. Rikosuhrimaksusta annetun lain 4 §:n mukaan tuomioistuimen tulee tuomitessaan vastaajan rangaistukseen 2 §:n edellytykset täyttävästä rikoksesta määrätä vastaajan maksettavaksi rikosuhrimaksu. Lisäksi lain perustelut puoltavat sanamuodon mukaista tulkintaa. Lain perustelujen mukaan tuomioistuimella ei rikosuhrimaksua määrätessään ole harkintavaltaa. Harkintavallan puuttuminen on tuotu esille myös laillisuusvalvojan ratkaisukäytännössä (OKV/20/30/2017). Rikosuhrimaksu oli määrättävä maksettavaksi kirjallisessa menettelyssä, vaikka sitä koskevaa vaatimusta ei ole vastaajalle ilmoitettu.

3.2.3. Seuraamuskannanotto

Saman vastaajan eri juttujen/haastehakemusten myöhempi yhdistäminen käräjäoikeudessa ei aina edellytä syyttäjältä uutta seuraamuskannanottoa. Mikäli juttujen yhdistämisen johdosta syyttäjän esittämää seuraamuslajia ollaan kuitenkin ankaroitamassa tai rangaistuslajin sisällä seuraamusta ollaan olennaisesti korottamassa, tuomioistuimen tulee varata syytetyille tilaisuus tulla seuraamuksen johdosta kuulluksi.

Mikäli eri haastehakemuksilla vireille tulleita saman vastaajan juttuja päätetään käsitellä käräjäoikeudessa yhdessä, tulee harkittavaksi mahdollisen uuden seuraamuskannanoton pyytäminen syyttäjältä. Rikosprosessissa noudatettavasta virallisperiaatteesta seuraa, että rangaistusseuraamukset määrätään aina viran puolesta. Tuomioistuin ei ole seuraamusharkinnassaan sidottu syyttäjän seuraamuskannanottoon. Vastaajalle voidaan tuomita myös vaadittua ankarampi rangaistus.

Työryhmän mukaan syyttäjän seuraamuskannanottoa on mahdollista täydentää tuomioistuimen vastaajalle antamalla informaatiolla sekä varaamalla vastaajalle asianmukainen tilaisuus tulla

seuraamuksen johdosta kuulluksi. Haasteessa vastaajalle on mahdollista ilmoittaa, että tuomittava rangaistus voi olla ankarampi tai kovempi kuin syyttäjän haastehakemuksissa esittämät seuraamukset. Esimerkiksi päiväsakkojen lukumäärä voi olla syyttäjän haastehakemuksissa esittämää suurempi tai sakkorangaistusten sijasta kysymykseen voi tulla yhteinen vankeusrangaistus. Vastaajaa voidaan seuraamuksesta myös erikseen kuulla kirjallisesti tai suullisesti. Olennaista on, että syyttäjän seuraamuskannanotosta poikkeava rangaistus ei tule vastaajalle yllätyksenä.

4. POLIISIN NÄKÖKULMA

Tutkintayhteistyö poliisissa sekä yhteistyö poliisin ja syyttäjän välillä on tärkeää nopean käsittelyn toimivuuden ja asianosaisten oikeusturvan asianmukaisen toteutumisen kannalta. Esitutkintayhteistyöllä poliisissa voidaan parhaiten huolehtia siitä, että saman vastaajan rikosepäilyt päättyvät samalla kertaa syyteharkintaan. Poliisissa rikosasioiden nopeaa käsittelyä voidaan toteuttaa rikosten esikäsittelytoiminnossa (rajoitusesitykset) ja keskittämällä nopeasti käsiteltäviä juttuja tietyille tutkintaryhmille.

Asianomistajan vaatimusten selvittäminen on tärkeä osa esitutkintaa. Asianomistajalla voi olla tutkinnan alkuvaiheessa haastavaa yksilöidä vaatimuksiaan. Poliisin antamalla ohjauksella on tärkeä merkitys asianomistajan oikeuksien toteutumisen kannalta. Tarvittaessa poliisin tulee ohjata asianomistaja käyttämään avustajaa.

Poliisi tekee tutkinnan alkuvaiheessa arvion siitä, miten epäily on jatkossa tavoitettavissa. Nopean käsittelyn toteutumisen kannalta on tärkeää, että poliisissa tunnistetaan pikahaastamisen (ROL 5 luvun 1 §:n 1 momentissa tarkoitettu syyttäjän antama haaste) käyttötilanteet. Kysymys on tyypillisesti joko ulkomaalaisista tai osoitteettomista (poste restante) rikoksista epäilyistä. Poliisi on näissä tilanteissa viipymättä yhteydessä päivystävään syyttäjään. Tarvittaessa syyttäjä voi määrätä, että rikoksesta epäilty on velvollinen pysymään esitutkintaviranomaisen toimipaikassa syyttäjän antaman haasteen tiedoksiantoa varten (esitutkintalaki 10 luku 2 a §). Samalla syyttäjä tekee arvion poissaolokäsittelyn edelly-

tyksistä. Vaikeasti tavoitettavien vastaajien osalta on järjestetty ns. pikaoikeudenkäyntejä, jolloin asia on saatu käsiteltyä muutamassa päivässä.

5. SYYTTÄJIEN NÄKÖKULMA

Nopeiden asioiden käsittelyyn vaikuttaa osaltaan syyttäjälaitoksen organisaatiomuutos. Syyttäjillä ei ole uudessa tilanteessa enää tietoa eri käräjäoikeuksien tai eri puheenjohtajien toisistaan poikkeavista käytännöistä. Syyttäjän työn näkökulmasta yhdenmukaisten käytäntöjen merkitys tuomioistuimissa entisestään korostuu.

Syyttäjät ovat todenneet tehokkaaksi, että nopeiden asioiden käsittelylle on määrätty erilliset nopeiden asioiden syyttäjät. Lisäksi nopeasti käsiteltävät jutut ovat lähtökohtaisesti syyttäjävapaista. Syyttäjien sijaisena toimiminen ja istuntopäivien kokoaminen on tällöin vaivatonta. Syyttäjien kokemusten mukaan rikosasian nopean käsittelyn toteutumiseen ja istuntopäivien kulkuun vaikuttaa merkittävästi tuomarin prosessinjohtotyyli ja erilaiset menettelytapa- ja ratkaisut. Hyväksi käytännöksi syyttäjien keskuudessa on koettu se, että juttuja haastettiin klo 9.00 ja klo 13.00 alkaviin istuntoihin. Tämä on omiaan vähentämään odoteltua juttujen välillä.

Tehokkaaksi on syyttäjien keskuudessa koettu myös se, että syyttäjät ajavat mahdollisimman laajasti asianomistajien ja kuultavien yksityisoikeudellisia vaatimuksia. ROL 3 luvun 9 §:n mukaan syyttäjän on asianomistajan pyynnöstä ajettava syyteasian yhteydessä rikokseen perustuvat asianomistajan yksityisoikeudelliset vaatimukset. Nopeaan käsittelyyn ohjautuvissa rikosasioissa tätä ei yleensä aiheudu olennaista haittaa. Tämä puolestaan edellyttää, että poliisi tiedustelee asianomistajilta heidän mahdollisia vaatimuksiaan sekä vaatimusten perusteena olevia seikkoja ja tekee niistä asianmukaiset merkinnät esitutkintapöytäkirjaan. Asian laadun sitä vaatiessa, poliisin on syytä ohjeistaa asianomistaja keskustelemaan vaatimuksista avustajan kanssa ennen vaatimusten kirjaamista. Mikäli asianomistaja on kuitenkin pääkäsittelyssä henkilökohtaisesti paikalla, syyttäjät eivät ole ajaneet tämän

yksityisoikeudellisia vaatimuksia. Perusteluna tälle on esitetty, että muussa tapauksessa voi syntyä vaikutelma, että syyttäjä toimii läsnä olevan asianomistajan avustajana.

Syyttäjien näkökulmasta rikosasioiden nopeaa käsittelyä on omiaan tehostamaan kirjallisen menettelyn ja syyttäjähasteen mahdollisimman laaja käyttö. Syyttäjähasteen osalta työryhmä pitää perusteltuna, että poliisilla olisi erillinen ohje tai tarkistuslista tilanteista, jolloin syyttäjähaste tulee kysymykseen. Lisäksi syyttäjät kaipaavat yhtenäisyyttä tuomioistuinten käytäntöihin sen suhteen, voitiinko todistajia/asianomistajia kuulla istunnossa ilman vastaajan henkilökohtaista läsnäoloa.

Työryhmässä pidettiin nopean käsittelyn toteutumisen kannalta suositeltavana, että KO-INFO-asiakirjan tietosisältö on mahdollisimman yhtenäinen. Syyttäjä voi ottaa KO-INFO-asiakirjassa kantaa myös siihen, missä kokoonpanossa juttu käräjäoikeudessa tulisi käsitellä. KO-INFO-asiakirjan on tärkeä sisältää myös tieto mahdollisista muista saman vastaajan jutuista, joiden kanssa uusi juttu tulisi syyttäjän käsityksen mukaan käsitellä yhdessä. Mikäli saman vastaajan juttuja päätetään jälkepäin käräjäoikeudessa yhdistää, nopeiden syyttäjien jutut yhdistetään laajoihin juttuihin eikä päinvastoin.

Syyttäjät kaipasivat yhdenmukaisuutta siihen, missä tilanteissa syyttäjältä on tarpeen pyytää uusi seuraamus kannanotto, jos käräjäoikeus päättää käsitellä yhdessä saman vastaajan eri haastehakemukset.

Nopeasti käsiteltävät asiat ovat tyypillisesti sellaisia, että etäyhteyksien käyttö on lähtökohtaisesti soveliaista. Etäyhteyden käyttöä voidaan tehostaa tarjoamalla sitä nykyistä aktiivisemmin asianosaisille ja myös syyttäjille. Syyttäjän oma arvio etäyhteyden käyttämisen edellytyksistä on hyvä olla jo KO-INFO-asiakirjalla. Mikäli käräjäoikeus harkitsee poiketa syyttäjän kannanotosta etäosallistumisen suhteen, siitä on syytä kuulla syyttäjää ja tarvittaessa muita asianosaisia.

6. KÄRÄJÄOIKEUDEN NÄKÖKULMA

Käräjäoikeudessa nopean käsittelyn rikosasioita jaetaan käräjätuomareille ja käräjänotaareille. Nopean käsittelyn rikosasiat soveltuvat käräjäoikeudessa hyvin sähköiseen työskentelyyn. Sähköisiä työmenetelmiä onkin syytä kehittää ja yhtenäistää. Sähköisen käsittelyn tehokkaan toteutumisen kannalta on tärkeää, että asiakirjojen ja kansioiden nimeäminen on yhtenäistä. Näiltä osin työryhmä suosittelee noudatettavaksi Rovaniemen hovioikeuspiirissä laadittua ohjetta (**Liite: ”Sähköisen aineiston järjestämistä ja nimeämistä koskeva ohje”**). Myös etäyhteyksien mahdollisimman laaja käyttö nopean käsittelyn rikosasioissa on suositeltavaa.

Syyttäjät toivat esille näkemyksen, että erillisten nopeita asioita käsittelevien tuomareiden nimeäminen käräjäoikeuksittain olisi perusteltua. Tämä helpottaa juttujen jakamista ja istuntopäivien kokoamista. Vaihtoehtona on juttujen jakaminen useammalle osastolle/käsittelijälle. Käräjäoikeuskohtaiset erot nopean käsittelyn rikosasioissa ja työn organisoinnissa ovat suuria. Työryhmä ei katso aiheelliseksi antaa suosituksia käräjäoikeustyön organisoinnin osalta muutoin kuin toteaa, että käräjäoikeuskohtaisella työn järjestämisellä on käytännössä suuri vaikutus siihen, kuinka nopealle käsittelylle asetetut tavoitteet saavutetaan.

Nopean käsittelyn toteutumisen osalta ongelmaksi voi muodostua myös juttujen epätarkoituksenmukainen yhdistäminen käräjäoikeudessa. Tästä voi olla seurauksena sellaisten juttukokonaisuuksien syntyminen, että nopealle käsittelylle asetettuja tavoitteita ei enää saavuteta.

Rikosasian nopean käsittelyn toteutuminen myös käräjäoikeusvaiheessa käytännössä edellyttää, että poissaolokäsittelyn mahdollisuuksia hyödynnetään mahdollisimman laajasti (ROL 8:11 ja 12). ROL 8 luvun 11 §:n soveltamisen osalta keskeinen arviointikriteeri on se, milloin syytetyn läsnäolo asian selvittämiseksi on tarpeen. Työryhmä korostaa sitä, että kysymys on viime kädessä tapauskohtaisesta harkinnasta. Kuten edellä todettiin, pelkästään se, että syytetty on kiistänyt syytteen ja asiassa otetaan vastaan henkilötodistelua, ei vielä tarkoita, että poissaolokäsittely ei tule

kysymykseen. ROL 8 luvun 11 §:n poissaolokäsittelyn edellytyksiä arvioitaessa vastaajan oikeusturvan toteutumisen kannalta on olennaista, että hänellä on kutsun ja haastehakemuksen perusteella tieto todistelusta ja siitä, mistä seikoista todistelua otetaan vastaan, hänellä on niin halutessaan mahdollisuus tulla esittämään kuultaville kysymyksiä, ja hänellä on tieto siitä, että todistelu voidaan ottaa vastaan, vaikka hän jää pois käsittelystä (KKO 1997:128).

Syytetyn henkilökohtaista läsnäoloa koskevaa vaatimusta on ROL 8 luvun 11 §:n säätämisen jälkeen ja erityisesti viime aikoina merkittävästi kevennetty. Tästä ja ajan kulumisesta johtuen myöskään vuodelta 1995 peräisin oleville ROL 8 luvun 11 §:n perustelulausumille ei tule enää antaa samaa painoarvoa kuin aiemmin. Nykyisin rangaistuksen tuomitseminen on pääsäännön mukaan mahdollista silloin, kun syytettyä on edustanut pääkäsittelyssä oikeudenkäyntiasiamies (ROL 8:3). Koska nopean käsittelyn rikosasioissa on kysymys tyypillisesti rutiiniasioista ja seuraamuksiltaan vähäisemmistä rikoksista, syytetyn henkilökohtaisella läsnäololla ei ole samaa merkitystä kuin vakavimmissa rikosasioissa. Poissaolokäsittelyissä syytetyllä myös säilyy EIS 6 artiklan 3 c kohdan tarkoittama oikeus niin halutessaan saapua paikalle tuomioistuimeen, mikäli katsoo sen itse tarpeelliseksi. Lisäksi häntä voi edustaa istunnossa oikeudenkäyntiasiamies.

ROL 8 luvun 3 §:n mukaan vastaajan on oltava henkilökohtaisesti paikalla silloin, kun epäilty rikos on riittävän vakava (säädetty ankarin rangaistus vähintään kuusi vuotta vankeutta), vastaaja on rikoksen johdosta vangittu tai alle 18 -vuotiasta vastaajaa ollaan tuomitsemassa vankeusrangaistukseen. Muutoin on tuomioistuinten harkinnassa, milloin vastaajan henkilökohtainen läsnäolo pääkäsittelyssä on tarpeen. Lainsäätäjä on pitänyt tärkeänä korostaa sitä, että syytetyn henkilökohtainen paikallaolo on tarpeen lähinnä silloin, kun häntä on kuultava todistelutarkoituksessa tai halutaan selvittää rangaistuksen määräämiseen liittyviä olosuhteita (HE 200/2017 vp. s. 46, LaVM 2/2018 s. 6). Myös edellä todetun OK 17 luvun uudistuksen yhteydessä kevennettiin syytetyn läsnäolovelvollisuutta henkilötodistelua vastaanotettaessa (OK 17:55, 56 ja 59). Nykyisin on lähtökohtana, että vastaajan poissa ollessa

vastaanotettua todistelua ei oteta vastaan uudelleen vastaajan ollessa saapuvilla, vaan tämä edellyttää erityisiä syitä.

Rikosvastuun toteuttamiseen liittyvä jutun selvitysvastuu on syyttäjällä ja asianomistajalla. Mikäli syyttäjä, asianomistaja tai vastaaja eivät nimeä vastaajaa kuultavaksi, päätöksen, jolla tuomioistuimien asian selvittämiseksi velvoittaa viran puolesta vastaajan saapumaan oikeuteen, tulee perustua huolelliseen harkintaan. Syytetyn velvoittaminen saapumaan henkilökohtaisesti paikalle pääkäsittelyyn voi tosiasiallisesti koitua hänen vahingokseen. Kun syytetty on istunnossa paikalla, hänelle esitetään kysymyksiä. Tällöin hän voi joutua selittämään omaa käsitystään asiasta ja tapahtumista (KKO 2019:2 vastaajan selitystaakasta). Mikäli vastaaja sen sijaan on kutsuttu istuntoon ROL 8 luvun 11 §:ssä tarkoitettulla uhalla ja hän jää pois istunnosta, tuomioistuimen on tarpeen mukaan asiakirjoista selostettava, mitä vastaaja on esituskinnassa tai antamassaan kirjallisessa lausumassa asiassa esittänyt (ROL 6 luku 6 § 3).

Tyypillisesti laajat ja monimutkaiset asiat voivat edellyttää vastaajan henkilökohtaista paikallaoloa istunnossa (KKO 2006:50). Toisin on rutiiniasioiden osalta, joita nopean käsittelyn jutut lähtökohtaisesti ovat. Niiden osalta on tärkeää sallia henkilötodistelun vastaanottaminen poissaolokäsittelyssä. Vastaaja voi itse harkita ja päättää, haluaako hän olla paikalla henkilötodistelua vastaanottaessa. Mikäli on syytä epäillä, että vastaaja ei itse kykene oman läsnäolonsa tarpeellisuutta arvioimaan, ollaan lähellä tilannetta, jossa hänelle tulee viran puolesta määrätä puolustaja. Todistelun vastaanottaminen pääkäsittelyn ulkopuolella tehostaa osaltaan nopeasti käsiteltävien rikosasioiden käsittelyä (OK 17 luku 56 ja 59 §).

Hyväksi käytännöksi käräjäoikeudessa on koettu nopeiden juttujen vakiopäivien käyttäminen sekä erilliset istuntopäivät vastaajan läsnäoloa vaativille jutuille ja poissaolajutuille. Istuntopäivien tehokkuuteen vaikuttaa merkittävästi se, julistetaanko tuomiot ja niiden pääpiirteiset perustelut istunnossa vai jääkö tuomion antaminen kansliaan. Työryhmä kannustaa tuomareita perustelujen pääpiirteiseen julistamiseen nopean käsittelyn rikosasioissa. Se osaltaan tehostaa asioiden käsittelyä käräjäoikeudessa.

Lainsäätäjän tarkoituksena oli ROL 5a luvun kirjallisella menettelyllä nopeuttaa ja tehostaa rikosasioiden käsittelyä käräjäoikeuksissa (HE 271/2004 vp. s. 41). Rikosasioiden nopean käsittelyn toteutuminen käräjäoikeusvaiheessa käytännössä edellyttää kirjallisen menettelyn tehokasta käyttöä. Lähinnä rikosepäilyn laatu voi rajoittaa kirjallisen menettelyn käyttöalaa. Näin voi olla esimerkiksi seksuaali- tai perheväkivaltarikosten osalta. Muutoin työryhmä suosittelee kirjallisen menettelyn käyttöä nopeaan käsittelyyn soveltuvissa rutiiniasioiden myös silloin, kun vastaaja ei esituskinnassa ole tunnustanut syytteessä kuvattua tekoa. Vastaajan esituskinnassa esittämä kannanotto ei vielä sellaisenaan tarkoita, että juttu ei sovellu kirjalliseen menettelyyn. Vastaaja voi myöhemmin, saatuaan syyttäjän haastehakemuksesta syytteen ja asiassa hankitun todistelun tietoonsa, tunnustaa käräjäoikeudelle syytteessä kuvatun teon ja antaa suostumuksensa kirjalliseen menettelyyn (HE 271/2004 vp. s. 43, KKO 2019:71). Asiasta tekee näissä tilanteissa riittävän selvän ja pääkäsittelystä tarpeettoman vastaajan käräjäoikeudelle antama tunnustus ja syyttäjän haastehakemuksessa yksilöity syyksi lukemiseen riittävä todistelu.

Käräjäoikeuksien käytäntöjen tulisi olla yhtenäisiä myös siltä osin, ilmoittaako syyttäjä vai käräjäoikeus tuomiosta syyttäjän edustamille asianomistajille ja kuultaville. Kun syyttäjän ajama asianomistajan korvausvaatimus hylätään joltakin osin, on tärkeää, että syyttäjä ilmoittaa siitä heti asianomistajalle. Mikäli asianomistajan vaatimus sen sijaan menestyy, käräjäoikeus voi toimittaa tuomiojäljennöksen täytäntöönpanoa varten suoraan syyttäjän edustamalle asianomistajalle ilman eri tilausta.

7. TYÖRYHMÄN SUOSITUKSIA

Työryhmä on koennut joukon suosituksia. Niitä voidaan kutsua myös ”peukalosäännöiksi”. Suosituksilla pyritään siihen, että rikosasioiden nopea käsittely toteutuu käsittelyn eri vaiheissa ja asianosaisten oikeusturva tulee asianmukaisesti huomioon otetuksi. Rikosasian vastaajan näkökulmasta tulee kiinnittää riittävästi huomiota siihen, että saman vastaajan rikosasiat käsitellään yhdessä. Näin sen vuoksi, että juttujen yhdessä tai erikseen käsittelemisellä

voi olla vaikutusta vastaajalle tuomittavaan kokonaisrangaistukseen. Tämä ei ole kuitenkaan ainoa juttujen käsittelyyn vaikuttava seikka. Suositukset eivät ole tärkeysjärjestyksessä.

1. Nopeasti käsiteltäviä rikosasioita ei ole tarpeen määritellä rikosnimikkeiden perusteella. Tuomioistuimessa kysymys on rutiiniasioista, joihin ei liity haastavia tai työläitä oikeus- tai näyttökysymyksiä. Arvioon jutun soveltumisesta nopeaan käsittelyyn vaikuttavat jutun asianosaisten, kuultavien, vaatimusten ja esitutkintapöytäkirjojen lukumäärä sekä pääkäsitteilyn arvioitu kesto (noin yksi tunti). Asian laatu tulee asianmukaisesti ottaa huomioon arvioitaessa juttuun soveltuvia menettelytapoja tuomioistuimessa.

2. Nopeaan käsittelyyn soveltuva juttu on tärkeää tunnistaa jo poliisissa. Esitutkintayhteistyöllä huolehditaan siitä, että saman epäillyn asiat tulevat tarkoituksenmukaisina kokonaisuuksina syyteharkintaan.

3. Asianomistajan vaatimukset käsitellään asianmukaisesti myös nopean käsittelyn jutuissa. Osana juttujen esitutkintaa poliisi selvittää asianomistajien vaatimukset ja vaatimusten perusteet (**liitteenä lomake**). Asian laadun niin vaatiessa poliisi ohjeistaa asianomistajan keskustelemaan vaatimuksista avustajan kanssa. Lähtökohtaisesti syyttäjät ajavat asianomistajien vaatimukset nopeassa käsittelyssä.

4. Rikosasioiden nopean käsittelyn tehokas käyttö edellyttää syyttäjahaasteen ja pikaoikeudenkäyntien mahdollisimman laajaa käyttöä.

5. Nopeaa käsittelyä tehostetaan sillä, että syyttäjien laatima KO-INFO-asiakirja on sisällöltään yhtenäinen (**liitteenä KO-INFO-malli**).

6. Sähköisten työmenetelmien laaja käyttö on tärkeä osa rikosasioiden nopeaa käsittelyä. Sähköisten asiakirjojen ja kansioiden nimeäminen on oltava yhtenäistä (**liitteenä ohje**).

7. Nopea käsittely edellyttää ROL 5a luvun kirjallisen menettelyn tehokasta käyttöä. Kirjallinen menettely on mahdollista myös tapauksissa, joissa tekoa ei ole esitutkinnassa tunnustettu.

8. Saman vastaajan eri juttujen yhdessä käsitteleminen on otettava asianmukaisesti huomioon syyttäjän syyteharkinnan aikana.

9. Käräjäoikeusvaiheessa eri aikaan vireille tulleiden saman vastaajan juttujen yhdessä tai erikseen käsittelemiseen vaikuttaa muun ohella asioiden laatu, niille jo sovittu/määrätty käsittelyaikataulu, eri juttuihin soveltuva käsittelytapa, kunkin jutun käsittelyn vaihe, yhdessä käsittelemisen vaikutus käsittelijän toimivaltaan sekä muiden asianosaisten ja kuultavien oikeudet. Lisäksi on syytä välttää epätarkoituksenmukaisten juttukokonaisuuksien syntymistä. Yhteisen rangaistuksen määrittämiseen liittyvät näkökohdat ovat yksi mutta ei ainoa juttujen yhdessä käsittelemiseen vaikuttava seikka.

10. Nopean käsittelyn jutut, joihin ei ole odotettavissa kuultavia, haastetaan klo 9.00 ja klo 13.00 alkaviin istuntoihin.

11. Henkilötodistelun vastaanottaminen poissaolokäsittelyssä (ROL 8:11 ja ROL 8:12) on syytä tapauskohtaisesti sallia. Sakkojutuissa on yleensä pakkokeinoina tarkoitettaman suhteellisuusperiaatteen vastaista käyttää syytetyn vapautteen kohdistuvia pakkokeinoja, jotta hänet saadaan paikalle tuomioistuimeen.

12. Nopean käsittelyn toteutuminen käräjäoikeudessa edellyttää etäyhteyksien mahdollisimman tehokasta ja laajaa käyttöä.

13. Rangaistusseuraamus ei saa tulla vastaajalle yllätyksenä. Käräjäoikeus voi tarvittaessa täydennyttää syyttäjän seuraamuskannanottoa ja varata vastaajalle tilaisuuden tulla seuraamuksen johdosta kuulluksi.

8. LIITTEET

SYYTTÄJÄNVIRASTO

(osoite)
(puhelin, fax)

Asianro
10.5.2019
R 19/X

HAASTEHAKEMUS/KO-INFO

TUOMIOISTUIMELLE TARKOITETTU MUU TIETO

A Yhteystiedot

Vastaajat VASTAAJA VILLE, (hetu)
(osoite)
(puh)
(sähköposti)

- henkilökohtaisesti / videoyhteydellä TAI
- henkilökohtaisesti tai asiamiehen edustamana TAI
- voidaan ratkaista poissaolosta huolimatta TAI
- suostumus max. 9 kk:n tuomioon poissaolosta huolimatta

Kime (kirjallinen menettely):

- jos pääkäsitteilyyn, henkilökohtaisesti / videoyhteydellä TAI
- henkilökohtaisesti tai asiamiehen edustamana TAI
- voidaan ratkaista poissaolosta huolimatta TAI
- suostumus max. 9 kk:n tuomioon poissaolosta huolimatta

- avustaa Antti Asianajaja
- äidinkieli X, tarvitsee tulkin

Asianomistajat ASIANOMISTAJA ANNA, (hetu)
(osoite)
(puh)
(sähköposti)

Kutsuminen:

- henkilökohtaisesti / videoyhteydellä/puhelinkuuleminen TAI
- ei henkilökohtaisesti

Kime (kirjallinen menettely):

- jos pääkäsitteilyyn, henkilökohtaisesti / videoyhteydellä / puhelinkuuleminen TAI
- ei henkilökohtaisesti

Vaatimukset:

- syyttäjä edustaa TAI
- ei mitään vaatimuksia TAI
- korvausvaatimus, syyttäjä ei edusta TAI
- syyttäjistä poikkeava rangaistusvaatimus TAI
- korvausvaatimus, ajaa itse TAI
- vain rangaistusvaatimus

- avustaa Antti Asianajaja
- äidinkieli X, tarvitsee tulkin

ASIANOMISTAJA MAMMA, (hetu)

(osoite)

(puh)

(sähköposti)

Huollettava (ASIANOMISTAJA ANNA)

- kutsut tai vaatimukset, kuten yllä

Kuultavat

RIKOSSEURAAMUSLAITOS
(yhteystiedot)
- ei henkilökohtaisesti?

MEIKÄLÄINEN MAMMA, (hetu)

(osoite)

(puh)

(sähköposti)

Huollettava (VASTAAJA VILLE)

- ei henkilökohtaisesti?

SOSIAALILAUTAKUNTA

(yhteystiedot)

Edustettava (VASTAAJA VILLE)

- ei henkilökohtaisesti?

Todistajat

TODISTAJA TIINA, (hetu)

(osoite)

(puh)

(sähköposti)

- henkilökohtaisesti TAI videoyhteydellä TAI puhelinkuuleminen

B Käsittelytiedot

- N-asia (nopean toiminnon asia)
- syyttäjävapaa?
- sähköinen esitutkinta-aineisto verkkolevyllä TAI paperinen pöytäkirja?
- osasto / kanslia / istuntopaikka X
- kime TAI pääkäsittely
- käräjätuomari TAI käräjätuomari + lautakunta TAI käräjänotaari TAI käräjänotaari + lautakunta
- arvioitu kesto x tuntia / x minuuttia
- yhdyskuntapalvelun / valvontarangaistuksen soveltuvuus selvitys
 > onko tilattu ja jos, niin mikä mp
- nuoren seuraamusselvitys
 > onko tilattu ja jos, niin mikä mp TAI seuraamusta ei ole tilattu, koska odotettavissa oleva seuraamus on sakkoa
- tieto tulkkauksesta ja asiakirjojen kääntämisestä
- tieto istunnon erityisjärjestelyistä, mm. pelkäävä asianomistaja / todistaja, pääkäsittelyn turvaaminen (poliisin läsnäolo)
- tieto kiireellisyysperusteesta (nuori, vangittu tai muu epävirallinen, esim. vastaaja kiirehtinyt asiaa ajokiellon vuoksi)
- DVD-/CD-talenne, kesto x minuuttia
- vastaajalla käräjäoikeudessa jo vireillä olevat rikosasiat (mahdollinen yhdessä käsittely)
- maininta kaikista sellaisista seikoista, jotka on hyvä saattaa käräjäoikeuden tietoon (esim. se, että vastaaja on aiemmin jättänyt saapumatta oikeuteen ym. haastamiseen liittyvät ongelmat)

Selvitys asianomistajan vaatimuksesta
 Sovittu palautettavaksi esitutkintaviranomaiselle
 .20 mennessä

Henkilötiedot	Sukunimi, Etunimet	Syntymäaika (pp.kk.vvvv)
	Osoite	Puhelinnumero
	Sähköposti	
Yrityksen tiedot	Edustettava oikeushenkilö (kaupparekisterinimi)	Y-tunnus
	Osoite	
	Edustaja ja asema	
	Puhelinnumero	Sähköposti
	Rikos/tapahtuma	
	Ilmoituksen numero	
	☐ (Poliisi täyttää) Kyseessä on asianomistajarikos jonka esitutkinta toimitetaan tai sitä jatketaan vain, mikäli asianomistaja vaatii rikokseen syyllistyneelle rangaistusta. Esitutkinta lopetetaan, mikäli hän myöhemmin peruuttaa rangaistusvaatimuksensa. Rikosprosessissa korvauksia ei voi vaatia jos ei vaadi tekijälle rangaistusta.	
	☐ (Poliisi täyttää) Kyseessä on virallisen syytteen alainen rikos jota poliisi voi tutkia ja syyttää syyttää vaikka asianomistaja ei vaadi rangaistusta	
	☐ Vaadin rangaistusta	
	☐ En vaadi rangaistusta ja tiedän, ettei minulla enää myöhemmin ole oikeutta vaatia asiassa rangaistusta	
Korvausvaatimus	Rikoksen tekijä on velvollinen korvaamaan aiheuttamansa vahingot. Korvausta voi vaatia esimerkiksi rikkoutuneesta tai kadonneesta omaisuudesta, lääke- ja lääkerinkuluista. Henkilövahinkoasiain neuvottelukunta on laatinut suosituksia kivusta ja särystä, haitasta sekä kärsimyksestä suoritettavien korvausten määristä. Jos vaadit vahingonkorvausta rikoksen aiheuttamasta vahingosta, sinun tulee liittää jokaisesta vahingosta kuitit ja tositteet Arvonlisäveron osuus tulee olla eriteltyä.	
	Myös vakuutuksen omavastuusuudesta sekä asian selvittämiseen liittyvistä mahdollisista matkakuluista on liitettävä tositteet.	
	☐ Pyydän, että syyttäjä esittää seuraavat yksityisoikeudelliset vaatimukset syyteasian tuomiokäsittelyssä	
		Euro
	KORKO KORVAUKSELLE	
☐ Laillinen korko lukien		
☐ Ajan vaatimuksi itse		

Selvitys asianomistajan vaatimuksesta

Suostumus sakkomenettelyyn	☐ Suostun sakkomenettelyyn Lievissä tapauksissa, esimerkiksi näpistyksessä ja lievässä pahoinpitelyssä, poliisi voi asianomistajan suostumuksella antaa epäillylle sakon. Jos uhri antaa suostumuksensa sakkomenettelyyn, asiaa ei käsitellä oikeudessa eikä asiassa voi vaatia vahingonkorvausta.
Suostumus kirjalliseen menettelyyn	☐ Suostun kirjalliseen menettelyyn Useimmat lievät ja tavalliset rikokset voidaan käsitellä käräjäoikeudessa pelkästään kirjallisessa menettelyssä. Tällöin tuomari ratkaisee asian kirjallisen aineiston perusteella. Suullista oikeudenkäyntiä ei järjestetä eikä asian osapuolia kutsuta tuomioistuimeen
Suostumus sovitteluun	☐ Suostun sovitteluun Rikosasioita voidaan sovittelua, jos sekä uhri että epäilty suostuvat siihen. Sovittelu on maksutonta ja aina vapaaehtoista ja sen voi lopettaa kesken missä vaiheessa tahansa. Rikosasia voidaan käsitellä tuomioistuimessa, vaikka tapaus olisikin soviteltu.
Ei vaatimuksia	☐ Asianomistajalla ei ole asian suhteen mitään vaatimuksia eikä halua tulla kuulluksi oikeudessa
	Rikosuhripäivystys tarjoaa tarvittaessa tukea ja neuvoja rikoksen uhrille
Päiväys	Paikka _____ Aika _____
Allekirjoitus	Allekirjoitus ja nimenselvennys

Ennen lomakkeen täyttämistä lue ohjeet Liitteestä, erityisesti kohta "Selvitys vaatimuksista"!

Liite

ASIANOMISTAJANHUOMIOON OTETTAVAKSI

Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa 3 luku 9 § 1 momentti:

Asianomistajan pyynnöstä virallisen syyttäjän on vireille panemansa syyteasian yhteydessä ajettava rikokseen perustuvaa asianomistajan yksityisoikeudellista vaatimusta rikosasian vastaajaa vastaan, jos se voi tapahtua ilman olennaista haittaa eikä vaatimus ole ilmeisen perusteeton.

Yksityisoikeudellinen vaatimus

Asianomistajan vahingonkorvausvaatimus on laissa tarkoitettu yksityisoikeudellinen vaatimus. Korvausvaatimuksen tulee perustua juuri siihen rikokseen, josta syyttäjä vaatii rangaistusta. Myös asianomistajalla on oikeus vaatia rikoksen tekijälle rangaistusta, mutta syyttäjä ei ota ajaakseen asianomistajan rangaistusvaatimusta.

Olennainen haitta

Syyttäjän pätehtävä on rangaistusvaatimuksen ajaminen. Syyttäjä ei voi ottaa asianomistajan korvausvaatimusta ajettavakseen, jos siitä on olennaista haittaa syytteen ajamiselle. Olennaista haittaa voi aiheutua esimerkiksi, jos

- syyteasian ratkaisu viivästyisi korvausvaatimuksen selvittämisen takia,
- korvausvaatimuksen ajaminen vaatisi kohtuuttomasti voimavaroja syytteen ajamiseen verrattuna tai
- syyttäjän ja asianomistajan edut saattavat joutua ristiriitaan.

Ilmeinen perusteettomuus

Syyttäjä ei voi ottaa ajaakseen korvausvaatimusta, jos se on ilmeisen perusteeton esimerkiksi seuraavanlaisista syistä:

- vaatimus ei perustu lakiin,
- vaatimus on määrältään kohtuuton tai
- vaatimuksen tueksi ei ole esitettävissä riittävää näyttöä.

Selvitys vaatimuksista

Asianomistajan tulee kiinnittää erityistä huomiota korvausvaatimuksensa kunkin kohdan huolelliseen selvittämiseen. Kustakin vaaditusta korvauserästä on pääsääntöisesti esitettävä lasku, kuitti, asiantuntijan (esim. lääkärin) lausunto tai arvio taikka muu tarkasti eritelty kirjallinen selvitys. Korvausvaatimukseen liitetään vain jäljennökset asiakirjoista – asianomistajan tulee itse säilyttää niiden alkuperäiskappaleet. Liiteasiakirjojen toimittamisesta vasta jälkikäteen on erikseen sovittava esitutkinnan toimittajan (poliisin) tai syyttäjän kanssa. Syyttäjällä ei ole velvollisuutta jäädä odottamaan korvausvaatimukseen liittyviä selvityksiä (ks. "olennainen haitta").

Syyttäjän tehtävät

Syyttäjän tehtävä asianomistajan korvausvaatimuksen ajamisessa ei ole samanlainen kuin asianajajan, joka pyrkii päämiehensä kannalta parhaaseen lopputulokseen. Syyttäjä hoitaa virkaansa kuuluvaa tehtävää, jossa hänen on toimittava objektiivisesti. Normaalisti syyttäjän tehtävänä on esittää asianomistajan vaatimukset ja ne seikat, jotka asianomistaja on vaatimuksensa perusteeksi ilmoittanut esitutkinnassa tai syyttäjälle. Syyttäjä ei vastaa korvausvaatimuksen menestymisestä eikä syyttäjän velvollisuutena ole ryhtyä omaaloitteisesti esittämään vaateen tueksi muuta kuin asianomistajan ilmoittamaa todistelua. Syyttäjä ei ota toimenpiteistään palkkiota. Korvausvaatimuksen ajamiseen liittyvistä mahdollisista muista (esim. todistelu-) kustannuksista vastaa asianomistaja itse, mutta hänen pyynnöstään syyttäjä vaatii vastaajaa korvaamaan ne asianomistajalle.

Ilmoitukset asianomistajalle

Jos syyttäjä ottaa ajaakseen asianomistajan korvausvaatimuksen, syyttäjä ilmoittaa aikanaan käräjäoikeuden siihen antamasta ratkaisusta asianomistajalle. Syyttäjä hakee eräissä tapauksissa muutosta tuomioistuimen ratkaisuun, jolla korvausvaatimus on hylätty, mutta useimmiten mahdollinen muutoksenhaku jää asianomistajan itsensä tehtäväksi. Koska määräaika tyytymättömyyden ilmoittamiselle käräjäoikeuden tuomioon on vain yksi viikko, asianomistajan on syytä etukäteen sopia syyttäjän kanssa muutoksenhakuun liittyvistä kysymyksistä, jos valitusmahdollisuus on asianomistajalle tärkeä.

Jos syyttäjä nostaa syytteen, mutta ei ota ajaakseen asianomistajan korvausvaatimusta, siitä ilmoitetaan asianomistajalle, jolla on mahdollisuus ajaa vaatimuksensa itse syyteasian yhteydessä. Jos syyttäjä jättää syytteen nostamatta, päätös siitä toimitetaan asianomistajalle, jolla on mahdollisuus itse nostaa syyte.

SÄHKÖISEN AINEISTON JÄRJESTÄMISTÄ JA NIMEÄMISTÄ KOSKEVA OHJE

1. Lähtökohdat

Rovaniemen hovioikeuden presidentti on 27.4.2018 asettanut työryhmän suunnittelemaan sähköisen aineiston yhdenmukaista järjestämistä ja nimeämistä. Työryhmä on saamansa toimeksiannon perusteella laatinut tämän ohjeen.

Asianosaiten tuomioistuimelle toimittavat asiakirjat ovat jo suurelta osin sähköisessä muodossa. Muut asiakirjat voidaan muuttaa sähköiseen muotoon joko tulostusvaiheessa tai kopiokoneella kopiointiasetuksella Skannaus – Valitse tiedostomuoto – PDF tekstiunnistettu.

Ns. Mini-Aipa on tarkoitus ottaa käyttöön syyttäjänvirastoissa, kärjäoikeuksissa, hovioikeuksissa ja korkeimmassa oikeudessa vuoden 2019 kesään mennessä. Järjestelmällä korvataan virastoissa asioiden sähköisessä käsittelyssä käytetyt verkkolevyt. Järjestelmä tulee käyttöön virastoissa nykyisten asianhallintajärjestelmien rinnalle ja toimii dokumenttivarantona asian käsittelyn ajan. Järjestelmään voidaan lisätä virastossa laadittuja ja vastaanotettuja asiakirjoja sekä päivittää, poistaa ja lukea niitä. Järjestelmässä ei kuitenkaan voida luoda tai muokata asiakirjoja, vaan tähän on käytettävä virastojen nykyisiä ohjelmia. Mini-Aipan käyttöönotto tulee osaltaan muuttamaan ja yhdenmukaistamaan käytäntöjä.

Paperisten asiakirjojen toimittamisesta kärjäoikeuksista hovioikeuteen ja asiakirjojen arkistoinnista on määrätty erikseen. Tässä ohjeessa ei käsitellä työnkulkuun liittyviä kysymyksiä.

2. Kärjäoikeuden asiakirjat

2.1. Aineiston järjestäminen

Tiedostot tallennetaan jutun diaarinumerolla nimettyyn kansioon. Kansion nimeen voidaan tarvittaessa lisätä myös käsittelijän nimikirjaimet, vastaajan nimi tai merkintä asiassa annetusta salassapitomääräyksestä. Diaarinumerossa vuosi ja järjestysnumero on erotettava alaviivalla. Jos asiassa on annettu salassapitomääräys, merkitään diaarinumeron yhteyteen SAL.

 R 18_20 SAL 19.10.2018 14:57 Tiedostokansio

Sähköiset asiakirjat tallennetaan tähän juttukansioon tai juttukansion alle luotuihin alakansioihin. Ohjeen liitteenä on esimerkkejä kansiorakenteista.

Tavanomainen rikosasia; esimerkki 1

Esimerkissä asiakirjat on tallennettu juttukansioon. Tältä osin on huomattava seuraavat seikat:

- tiedoston nimen rakenne:
{diaarinumero} {kuvaava nimi} {asianosainen} {SAL}.{tunniste}
R 18_30 haastehakemus.pdf
R 18_30 vaatimus Wetteri Oy.pdf
- tiedostojen tarpeetonta uudelleennimeämistä tulisi välttää
- diaarinumeroa ei ole välttämätöntä käyttää tiedoston nimessä. Asianosaisille toimitettavissa tiedostoissa diaarinumeron käyttö on suositeltavaa
- tiedostot ja kansiot voidaan pitää oikeassa järjestyksessä numeroinnin avulla
- SAL merkintää voidaan käyttää tiedoston nimessä, kun asiakirjan salassapidettävyys ei ilmene suoraan sen nimestä

Kirjalliset todisteet tallennetaan kukin erikseen omaksi tiedostokseen. Kirjallisista todisteista voidaan myös muodostaa yksi tiedosto. Tällöin kukin todiste nimetään ja merkitään kirjanmerkillä.

PDF-XChange -ohjelma sisältää työkalut usean pdf-tiedoston yhdistämiseen yhdeksi tiedostoksi sekä sivujen lisäämiseen, korvaamiseen ja poistamiseen. Joissakin tapauksissa tiedoston koko voi myös edellyttää asiakirjakokonaisuuden jakamista useammaksi tiedostoksi. Asiakirjojen ei ole välttämätöntä olla tiedostossa samassa järjestyksessä kuin kirjanmerkit ovat. Uusi pdf-tiedosto voidaan liittää jo olemassa olevan pdf-tiedoston loppuun ja luotu kirjanmerkki voidaan siirtää PDF-Changen Kirjanmerkit-ikkunassa vetämällä oikealle paikalle.

Tiedostorakenteen yksinkertaistamiseksi myös muista asiakirjoista voidaan muodostaa yhdistettyjä tiedostoja.

Hovioikeuden käytettävissä tulee olla myös ns. puhdas kappale kirjallisista todisteista. Jos asianosainen tai todistaja on tehnyt merkintöjä kirjalliseen todisteeseen, asiakirja on tallennettava erikseen tai lisättävä todisteet.pdf -tiedostoon.

Salassa pidettävät asiakirjat voidaan tarvittaessa merkitä Salassa pidettävä -leimalla. PDF-XChangessa leima voidaan tallentaa Leimasin-työkalun Leimasimet-palettiin (Työkalurivit – Kommentit ja merkintä – Leimasimet). Myös merkintä salassapidon perusteesta ja asiakirjan saapumisleima voidaan luoda PDF-XChangella.

Ohjetta laadittaessa pohjaksi on otettu nyt käytössä oleva asiakirjojen seulontaohje. Yksinkertaistaen kärjäoikeudessa muodostetaan 4 asiakirjavihkoa:

Asiakirjavihko 1	>	AKV 1, pysyvästi säilytettävät (julkiset / salaiset)
		<ul style="list-style-type: none"> - KO:n pääkäsitteilyn pöytäkirja - KO:n käsittelyyn liittyvät ratkaisut (esim. määräajan pidentäminen) - KO:n tuomio (salaisissa jutuissa myös julkinen versio) - haastehakemus/syyte, vaatimuskielto, vastaukset ja lausumat - päiväkirja / arkistopäiväkirja
Asiakirjavihko 2	>	AKV 2, määräajan jälkeen hävitettävät (julkiset / salaiset)
		<ul style="list-style-type: none"> - info-lehti - haasteet ja kutsut - tiedoksiantotodistukset - oikeusapuun liittyvät asiakirjat - muut asiakirjat ajanmukaisessa järjestyksessä - KO:lle esitetyt laskut - julkinen seloste / tiedote
Kirjalliset todisteet	>	Todisteet
Esitutkintapöytäkirjat	>	Esitutkinta

Asiakirjojen seurlontaohje on huomioitava myös tiedostoja ja alakansioita luotaessa. Tiedostoihin ja alakansioihin ei lähtökohtaisesti saa sisällyttää eri asiakirjavihkoihin kuuluvia asiakirjoja. Asiakirjojen erottelu auttaa asiakirjojen arkistoinnissa ja hovioikeudelle toimitettavan aineiston järjestämisessä.

Laaja rikosasia; esimerkki 2

Esimerkissä juttukansion alle on luotu tarvittavat alakansiot. Alakansioiden nimissä voidaan käyttää diaarinumeroa. Sähköiset asiakirjat tallennetaan alakansioihin noudattaen edellä selostettuja nimeämiskäytäntöjä. Alakansioille voidaan tarvittaessa luoda myös omia alakansioita.

Jos tiedostokansioiden perusrakenne on tallennettu erilliseen mallikansioon, uuden tiedostokansion runko voidaan luoda resurssienhallinnassa yhdellä kertaa kopioi kaikki ja liitä -komennoilla ({mallikansio} ctrl + A > ctrl + C > {juttukansio} ctrl + V).

Riita- ja hakemusasia; esimerkki 3

Esimerkki pohjautuu Oulun kärjäoikeudessa käytössä olevaan malliin.

2.2. Päättyneet asiat

Jos asiasta ei valiteta hovioikeuteen, Notesiin ja Tuomakseen tallennettuja asiakirjoja ei siirretä juttukansioon. Tiedostojen säilyttämisestä ja siirtämisestä pois juttukansiosta määrätään kussakin kärjäoikeudessa erikseen.

Asiakirjojen siirtämisestä kärjäoikeudesta hovioikeuteen on käsitelty jaksossa 3.

3. Hovioikeuden asiakirjat

Myös hovioikeuden asiakirjavihkoa muodostettaessa lähtökohtana on edellä jaksossa 2.1 selostettu seurlontaohje. Tämän vuoksi kärjäoikeudessa kertyneet asiakirjat on ryhmiteltävä 5 kansioon (kts. esimerkki 4). Ryhmittely on tarkoituksenmukaista tehdä vasta sen jälkeen, kun valituskielto on saapuneet kärjäoikeuteen.

Aineiston sähköinen siirtäminen kärjäoikeuksista hovioikeuteen edellyttää, että aineisto on tallennettu ja järjestetty asianmukaisesti. Siirrettävään aineistoon on sisällytettävä myös ne asiakirjat, joita ei ole aikaisemmin tulostettu tai tallennettu tiedostoiksi.

Asiakirjat siirretään kärjäoikeudesta hovioikeuteen jutun diaarinumerolla nimetyssä kansiossa.

Valitukset -kansioon tallennetaan valituskielto liitteineen. AKV 1 -kansioon tallennetaan kirjallisia todisteita lukuun ottamatta pysyvästi säilytettävät asiakirjat. AKV 2 -kansioon tallennetaan määräajan jälkeen hävitettävät asiakirjat. Todisteet ja esitutkintapöytäkirjat tallennetaan omiin kansioihinsa.

Jos tiedostoihin tai alakansioihin ei ole sisällytetty eri asiakirjavihkoihin kuuluvia asiakirjoja, esimerkiksi 1 mainituista tiedostoista numerot 2 – 5 siirretään AKV 1 -kansioon, numerot 6 ja 7 Todisteet -kansioon, numero 8 Esitutkinta -kansioon ja muut tiedostot AKV 2 -kansioon. Myös pelkästään Notesissa ja Tuomaksessa olevat asiakirjat on tulostettava kansioihin.

Vastaavasti esimerkiksi 3 mainittujen kansioiden numero 1 – 3 sisältö siirretään AKV 1 -kansioon ja numero 5 Todisteet -kansioon. Myös kansion numero 4 sisältö (esim. sosiaalitoimen selvitys, sovittelijan kertomus) siirretään AKV 1 -kansioon. Muiden kansioiden sisällöt siirretään lähtökohtaisesti AKV 2 -kansioon.

4. Korkeimmalle oikeudelle toimitettavat asiakirjat

Työryhmän asettamis päätöksen perusteella työryhmällä on ollut velvollisuus kuulla Korkeinta oikeutta. Korkein oikeus ei ole käyttänyt sille varattua tilaisuutta lausua ohjeesta. Ohjeeseen ei sisällytetä määräyksiä asiakirjojen toimittamisesta kärjäoikeuksista ja hovioikeudesta Korkeimpaan oikeuteen.

Esimerkki 1

1. Info.docx	4.12.2018 10:02	Microsoft Word
2. R 18_20 haastehakemus.pdf	4.12.2018 10:02	PDF Document
3. R 18_20 vaatimus Nieminen.pdf	4.12.2018 10:02	PDF Document
4. R 18_20 vaatimus Wetteri Oy.pdf	4.12.2018 10:02	PDF Document
5. R 18_20 vastaus Lahtinen.pdf	4.12.2018 10:02	PDF Document
6. R 18_20 lääkärinlausunto 12.3.2017.pdf	4.12.2018 10:02	PDF Document
7. R 18_20 11 valokuvaa.pdf	4.12.2018 10:02	PDF Document
8. 5770_R_12478_18.pdf	4.12.2018 10:02	PDF Document
9. R 18_20 oapääätös Lahtinen.pdf	4.12.2018 10:02	PDF Document
10. R 18_20 rekisteriotteet.pdf	4.12.2018 10:02	PDF Document

Esimerkki 2

1. Info	4.12.2018 11:21	Tiedostokansio
2. Haastehakemukset	3.12.2018 15:19	Tiedostokansio
3. Vaatimuskirjelmät	3.12.2018 15:19	Tiedostokansio
4. Vastaukset	3.12.2018 15:19	Tiedostokansio
5. Todisteet	3.12.2018 15:19	Tiedostokansio
6. Esitutkintapöytäkirjat	3.12.2018 15:19	Tiedostokansio
7. Rekisteriotteet	3.12.2018 15:19	Tiedostokansio
8. Oikeudenkäyntikulut	3.12.2018 15:19	Tiedostokansio
9. Aikataulut ja kutsut	3.12.2018 15:19	Tiedostokansio
10. Muu oikeudenkäyntiaineisto	3.12.2018 15:19	Tiedostokansio
11. Suullinen valmistelu	3.12.2018 15:19	Tiedostokansio
12. Käsitteilyratkaisut	3.12.2018 15:19	Tiedostokansio
13. Muistiinpanot	4.12.2018 12:59	Tiedostokansio

Esimerkki 3

1. Haastehakemus - hakemus	4.12.2018 12:59	Tiedostokansio
2. Vastaus - lausumat	4.12.2018 12:59	Tiedostokansio
3. Muut lausumat	4.12.2018 12:59	Tiedostokansio
4. Muu oikeudenkäyntiaineisto	4.12.2018 12:59	Tiedostokansio
5. Todisteet	4.12.2018 12:59	Tiedostokansio
6. Rekisteriotteet	4.12.2018 13:01	Tiedostokansio
7. Oikeudenkäyntikulut	4.12.2018 13:01	Tiedostokansio
8. KOn valmistelu	4.12.2018 13:01	Tiedostokansio
9. Muut asiakirjat	4.12.2018 13:02	Tiedostokansio

Esimerkki 4

R 18_30	5.12.2018 14:15	Tiedostokansio
ALAKANSIOT		
R 18_30 AKV 1	5.12.2018 14:55	Tiedostokansio
R 18_30 AKV 2	7.12.2018 9:58	Tiedostokansio
R 18_30 ESITUTKINTA	5.12.2018 14:17	Tiedostokansio
R 18_30 TODISTEET	5.12.2018 14:27	Tiedostokansio
R 18_30 VALITUKSET	5.12.2018 14:43	Tiedostokansio

R 18_30 AKV 1 sisältö

1. tuomio.pdf	19.10.2018 14:51	PDF Document
2. pääkäsitteily ptk.pdf	19.10.2018 14:51	PDF Document
3. R 18_30 haastehakemus.pdf	19.10.2018 14:52	PDF Document
4. R 18_30 vaatimus Wetteri Oy.pdf	19.10.2018 14:51	PDF Document
5. R 18_30 vastaus Lahtinen.pdf	19.10.2018 14:52	PDF Document
6. R 18_30 vastaus Nieminen.pdf	19.10.2018 14:52	PDF Document
7. Arkistopäiväkirja.pdf	19.10.2018 14:52	PDF Document

R 18_30 AKV 2 sisältö

 1. Info KO.pdf	19.10.2018 14:52	PDF Document
 2. Tyytymättömyyden ilmoitus (1).pdf	19.10.2018 14:53	PDF Document
 3. Kutsut ja tiedoksiantotodistukset.pdf	19.10.2018 14:53	PDF Document
 4. Oikeusapupäätökset.pdf	19.10.2018 14:53	PDF Document
 5. Oikeudenkäyntikululaskut.pdf	19.10.2018 14:52	PDF Document
 6. Maksatus -lomakkeet.pdf	19.10.2018 14:52	PDF Document

R 18_30 ESITUTKINTA sisältö

 5570_R_29477_17.pdf	19.10.2018 14:53	PDF Document
 5570_R_30180_17.pdf	19.10.2018 14:53	PDF Document
 5570_R_31024_17.pdf	19.10.2018 14:53	PDF Document

R 18_30 TODISTEET 1 sisältö

 r 18_30 kirjalliset todisteet.pdf	19.10.2018 14:53	PDF Document
 r 18_30 Tori 3 02112016 2304.asf	19.10.2018 14:53	ASF Video File (VL...

R 18_30 VALITUKSET sisältö

 R 18_30 valitus Nieminen.pdf	4.12.2018 10:02	PDF Document
 R 18_30 valitus Nieminen liite 2.pdf	4.12.2018 10:02	PDF Document
 R 18_30 valitus Nieminen liite 1.pdf	4.12.2018 10:02	PDF Document
 R 18_30 valitus Lahtinen .pdf	4.12.2018 10:02	PDF Document
 R 18_30 lasku Eloheimo.pdf	4.12.2018 10:02	PDF Document

SAHKOINEN AINEISTO v 3.1.DOCX / PDF

III ETÄOSALLISTUMINEN JA VIDEOYHTEYDEN KÄYTTÖ OIKEUDENKÄYNNISSÄ

Laatutyöryhmä III/2019

Työryhmän jäsenet

Käräjätuomari Sari Leppäluoto, Oulun käräjäoikeus, puheenjohtaja
 Käräjätuomari Päivi Törmänen, Oulun käräjäoikeus, sihteeri
 Käräjätuomari Mirja Seppänen, Kainuun käräjäoikeus
 Käräjäsihteeri Marja Mikkonen, Kainuun käräjäoikeus
 Käräjätuomari Janne Mänty, Lapin käräjäoikeus
 Haastemies Juha Kauppi, Lapin käräjäoikeus
 Käräjäsihteeri Eveliina Rautiainen, Lapin käräjäoikeus
 Käräjäsihteeri Jarkko Päiväniemi, Lapin käräjäoikeus
 Käräjätuomari Markku Hämäläinen, Oulun käräjäoikeus
 Käräjätuomari Janika Kaski, Oulun käräjäoikeus
 Käräjätuomari Tanja Pohjola, Oulun käräjäoikeus
 Käräjätuomari Sakri Taskila, Oulun käräjäoikeus
 Käräjätuomari Annamari Tuomivaara, Oulun käräjäoikeus
 Käräjäsihteeri Emilia Byström, Oulun käräjäoikeus
 Käräjäsihteeri Maire Fredriksson, Oulun käräjäoikeus
 Käräjäsihteeri Milena Heiskanen, Oulun käräjäoikeus
 Käräjäsihteeri Anna-Maria Junttila, Oulun käräjäoikeus
 Käräjäsihteeri Eeva-Liisa Virta, Oulun käräjäoikeus
 Käräjäsihteeri Reetta Kurttila, Oulun käräjäoikeus
 Haastemies Tuomas Länkinen, Oulun käräjäoikeus
 Hovioikeudenneuvos Kaarina Ollikainen, Rovaniemen hovioikeus
 Hovioikeuden esittelijä Anniina Kaartometsä, Rovaniemen hovioikeus
 Linkäytönotaari Pirita Enbuska, Rovaniemen hovioikeus
 Asianajaja Aino Bergman, Asianajotoimisto Bergman & Tuomela Ky
 Asianajaja Harri Nevala, Asianajotoimisto HP Laki Oy
 Asianajaja Jani Vuoti, Asianajotoimisto Lapsiasiaain Lakitalo Oy
 Asianajaja, JOA Tiina Peräläinen, Lapin oikeusaputoimisto
 Varatuomari Elisa Huotari, Lakiasiaintoimisto Huotari Oy
 OTM Hanna Kumpula, Lakiasiaintoimisto Defenso Oy
 Kihlakunnansyyttäjä Emilia Välimaa, Lapin syyttäjänvirasto

1. TYÖRYHMÄN TEHTÄVÄ

Työryhmä on pohtinut etäosallistumista ja videoyhteyden käyttöä oikeudenkäynnissä 1.1.2019 tulleen lainmuutoksen pohjalta. Lisäksi työryhmä on laatinut ohjeita videoyhteyden käyttöön liittyvistä käytännön kysymyksistä ja menettelytavoista. Menettelytapojen ohjeistamisen osalta tehtävää on vaikeuttanut se, että eri videoyhteystapoja ollaan uudistamassa ja niitä koskeva oikeusministeriön ja Valtorin yhteistyössä tekemä selvitystyö on kesken.

Työryhmä on kokoontunut kolme kertaa. Lisäksi työryhmän puheenjohtaja ja sihteeri ovat keskustelleet asiasta oikeusministeriön tietoyksikön johtavan asiantuntijan Kimmo Janhusen ja yksityisoikeus- ja oikeudenhoito-osaston erityisasiantuntija Inka Grönqvistin kanssa. Janhunen ja Grönqvist ovat puolestaan selvittäneet asiaa Valtorin kanssa.

Raportin laatimisessa on lisäksi käytetty lähteinä oikeusministeriön selvitystä tuomioistuinten asiakaspalvelun ja etäosallistumisen vaihtoehtoista 54/2018, sähköisen oikeudenkäynnin manuaalia oikeus.fi-sivustolla, oikeusministeriön mietintöä videoneuvottelun käytön kehittämisestä 7/2015, laamanni Pekka Määtän Rovaniemen hovioikeuspiirin linkäytön laatupäivillä 2018 pitämää esitystä oikeusprosessien keventämisestä sekä laamanni Antti Savelan laatimaa perehdyttämismuistiota oikeusprosessien keventämisestä.

2. SOVELLETTAVAT SÄÄNNÖKSET

2.1. MUUTOS AIEMPAAN

Aikaisemmin videoyhteyttä oli mahdollista käyttää asianosaisen, todistajan ja asiantuntijan kuulemiseen todistelutarkoituksessa.

Asianomistajan oli lisäksi mahdollista osallistua oikeudenkäyntiin etäyhteydellä OK 17 luvun 52 §:ssä säädettyjen edellytysten täytyessä. Vastaajan, syyttäjän ja riita-asian asianosaisen osallistumisesta oikeudenkäyntiin etäyhteyden välityksellä ei ollut säännöksiä.

Videoyhteyden käyttöä oikeudenkäynnissä on 1.1.2019 voimaan tulleella lailla laajennettu aiemmasta. Prosessisäännöksiä voidaan soveltaa jo aiemmin vireille tulleisiin asioihin. Nyt asianomistajan osallistuminen suulliseen käsittelyyn videoyhteyden välityksellä muutoin kuin todistelutarkoituksessa kuultuna on mahdollista ilman OK 17 luvun 52 §:ssä säädettyjä edellytyksiä. Myös rikosasian vastaajan on mahdollista osallistua suulliseen käsittelyyn videoyhteyden välityksellä muutoin kuin todistelutarkoituksessa kuultuna. Lisäksi syyttäjän, riita-asian asianosaisen, asianosaisen laillisen edustajan sekä asianosaisen oikeudenkäyntiavustajan tai -asiamiehen on mahdollista osallistua suulliseen käsittelyyn videoyhteyden välityksellä. Edelleen muuntorangaistusasian käsittelyssä voidaan käyttää videoyhteyttä.

2.2. RIITA-ASIAT

- riita-asian asianosainen saa osallistua suulliseen käsittelyyn käyttäen teknistä tiedonvälitystapaa, jossa käsittelyyn osallistuvilla on puhe- ja näköyhteys keskenään (OK 12:8)
- vastaavasti myös laillinen edustaja sekä asianosaisen suostumuksella hänen oikeudenkäyntiavustajansa tai -asiamiehensä
- asianosaisen ja avustajan ei tarvitse olla samassa etäyhteyspaikassa
- pelkästään puhelimitse tapahtuva osallistuminen ei säännöksen mukaan ole mahdollista
- edellyttää asianosaisen suostumusta ja että tuomioistuimien katsoo sen soveliaaksi
- suostumukselta ei edellytetä määrämuotoa
- asianosaisen on suostuttava etäyhteyteen sekä omalta osaltaan että avustajansa osalta
- lopullinen harkintavalta tuomioistuimella
- asianosaisen kuulemiseen todistelutarkoituksessa etäyhteyden välityksellä sovelletaan edelleen OK 17 luvun 52 ja 56 §:iä, ja hovioikeudessa OK 26 luvun 24 a §:ää
- mahdollista on, että asianosaista kuullaan todistelutarkoituksessa hänen henkilökohtaisesti läsnä ollen, mutta hän muutoin osallistuu etäyhteydellä

- säännös soveltuu myös osallistumiseen pääkäsittelyn ulkopuolella järjestettävään todistelumenettelyyn
- osallistuminen videoyhteyden välityksellä korvaa henkilökohtaisen läsnäolon
- valmisteluistunnon osalta oma säännös (OK 5:15 d)
- valmistelun osalta ei edellytetä näköyhteyttä, vaan puheyhteyden osallistujien kesken riittävä
- edellytyksenä, että tuomioistuimien katsoo valmistelun etäyhteydellä tarkoituksenmukaiseksi
- etäyhteyden välityksellä pidettävään valmisteluistuntoon ei sovelleta OK 12 luvun säännöksiä asian ratkaisemisesta asianosaisen poissaolon perusteella

2.3. RIKOSASIAT

- rikosasian asianosainen saa osallistua suulliseen käsittelyyn käyttäen teknistä tiedonvälitystapaa, jossa käsittelyyn osallistuvilla on puhe- ja näköyhteys keskenään (ROL 8:13)
- säännös koskee vastaajaa, asianomistajaa ja syyttäjää
- vastaavasti myös laillinen edustaja sekä asianosaisen suostumuksella hänen oikeudenkäyntiavustajansa tai -asiamiehensä
- asianosaisen ja avustajan ei tarvitse olla samassa etäyhteyspaikassa
- pelkästään puhelimitse tapahtuva osallistuminen ei mahdollista
- edellyttää asianosaisen suostumusta ja että tuomioistuimien katsoo sen soveliaaksi
- suostumukselta ei edellytetä määrämuotoa
- asianosaisen on suostuttava etäyhteyteen sekä omalta että avustajansa osalta
- lopullinen harkintavalta tuomioistuimella
- etäyhteydellä osallistuminen korvaa henkilökohtaisen läsnäolon
 - myös asian vuoksi vangittuna oleva vastaaja voi osallistua videoyhteyden välityksellä

- asianosaisen kuulemiseen todistelutarkoituksessa etäyhteyden välityksellä sovelletaan edelleen OK 17 luvun 52 ja 56 §:iä
- mahdollista on, että asianosainen kuullaan henkilökohtaisesti läsnä ollen, mutta hän muutoin osallistuu etäyhteydellä
- säännöstä sovelletaan kaikkiin suullisiin käsittelyihin lukuun ottamatta tunnustamisoikeudenkäyntiä ja valmisteluistuntoa
 - sovelletaan siis esimerkiksi kirjallisessa menettelyssä järjestettävään suulliseen kuulemiseen tai kuulemiseen pääkäsittelyn ulkopuolella
- valmisteluistunnon osalta omat säännökset (ROL 5:10 a ja 7:14 a)
- valmisteluistunto voidaan pitää puhelimitse tai videoyhteyden välityksellä
- edellytyksenä, että tuomioistuin katsoo valmistelun etäyhteydellä tarkoituksenmukaiseksi
- etäyhteydellä toteutettavassa valmisteluistunnossa ei sovelleta säännöksiä asian ratkaisemisesta asianosaisen poissaolon perusteella

2.4. SAKON MUUNTOKÄSITTELYT

- sakon muuntorangaistusasian käsittely sekä maksuvelvollisen että syyttäjän osalta on mahdollinen käyttäen teknistä tiedonvälitystapaa, jossa käsittelyyn osallistuvilla on puhe- ja näköyhteys (STPL 30 §)
- edellytyksenä, että tuomioistuin katsoo sen soveliaaksi

2.5. PAKKOKEINOASIAT

- vangitsemisvaatimusta käsiteltäessä voidaan käyttää videoneuvottelua tai muuta soveltuvaa teknistä tiedonvälitystapaa, jossa käsittelyyn osallistuvilla on puhe- ja näköyhteys keskenään, jos tuomioistuin harkitsee sen soveliaaksi (PKL 3 luku 6 § 4)
- videoneuvottelua tulee käyttää erityisesti hovioikeuspiirin pakkokeinopäivystyksen aikana ja muutoinkin silloin, kun

istunnon järjestäminen muulla tavoin on vangittavaksi vaaditun kuljetuksen tai muun vastaavaan syyntä vuoksi epätarkoituksenmukaista

- käytännössä lähes kaikki vangitsemisasiat käsitellään nykyään videon välityksellä
- asianosaista voidaan kuulla videon välityksellä kaikissa muissakin PKL:n mukaisissa asioissa
- ks. videoyhteyden käytöstä tarkemmin Rovaniemen hovioikeuspiirin lainkäytön laatuhankkeen julkaisu Oikeudenkäynti pakkokeinoasioissa – Käsittelijän opas (Oulun käräjäoikeudessa on myös tekeillä yksityiskohtainen työnkulkuopas pakkokeinoasioissa)

2.6. SOVELIAISUUSHARKINTAAN VAIKUTTAVIA SEIKKOJA

- käytännössä vain vähän tilanteita, joihin etäosallistuminen ei ehdottomasti sovellu
- asiaan vaikuttavia seikkoja ovat mm.
 - asian laatu (rikos-/riita-asia, rikosasiassa teon vakavuus)
 - asian vaihe (valmistelu/pääkäsittely)
 - kuinka monta etäyhteyttä tarvitaan, kangistuuko prosessi liikaa
 - onko lisäksi puhelinkuulemisia, puhelinkuulemiset/puhelintulkaukset välittyneet hyvin heikosti videoyhteyden päässä oleville
 - isossakaan jutussa kaikkien ei tarvitse aina olla paikalla, päi- väkohtaisesti voi harkita
 - asian tärkeä julkinen intressi
 - voiko sovintoneuvottelut vaikeutua
 - onko asiassa osapuoliin liittyvää syytä, jonka perusteella voidaan epäillä painostusta kuulemisen aikana
 - esitetäänkö laajaa paperista asiakirja- ja/tai videoaineistoa
 - > tämäkään ei este, jos käytössä kaksi kuvaruutua ja aineisto sähköisenä
 - > videoaineiston näyttäminen ei kuitenkaan ole onnistunut videoyhteydellä, vaan videot ovat pätäneet yhteyden ollessa liian hidas

- onko olemassa joku syy, minkä vuoksi todistajan tai asianomistajan pitäisi pystyä havainnoimaan mahdollista tekijää samassa tilassa esimerkiksi jotain tunnistamiseen liittyvää, vammojen katselmus
- jonkun osapuolen vastustamisen merkitys
 - > yleensä liittyy henkilökohtaiseen kuulemiseen eikä oikeudenkäynnin järjestämiseen
- erityisesti harkintaan vaikuttava seikka on asianosaisen henkilökohtaisesta kuulemisesta todistelutarkoituksessa videoyhteydellä säatelevät OK 17 luvun 52 § ja 56 §, jotka siis ovat edelleen voimassa
- nämä eivät kuitenkaan rajoita oikeudenkäynnin järjestämistä videoyhteyden välityksellä muilta osin eli mikäli henkilökohtainen kuuleminen videoyhteydellä ei ole mainittujen säännösten nojalla mahdollista, voidaan oikeudenkäynti kuitenkin muilta osin järjestää videoyhteydellä

3. ETÄYHTEYSPAIKAT

- tarkoituksenmukaisinta käyttää toisten tuomioistuinten tiloja eli asiakas menee itseään lähimpään tuomioistuimeen
- oikeusaputoimistojen verkostojen hyödyntäminen
 - tietoverkkoyhteydet turvallisemmat kuin valtion verkon ulkopuolelle mentäessä
 - esimerkiksi Lapissa ja Kainuussa on paikkoja, joissa oikeusaputoimistoja on lähempänä kuin tuomioistuimen kanslia
- oikeusministeriön asettama työryhmä on katsonut, että oikeudenkäyntiin voisi olla mahdollista osallistua etäyhteydellä myös yhteispalvelulain tarkoittamissa kunnan ylläpitämässä asiointipisteissä
 - edellytyksenä asianmukainen laitteisto ja tilat
- poliisi, vankilat, sairaalat ja ulkomaan edustustot
- yhteys avustajan tai asiakkaan omalta tietokoneelta tai mobiililaitteelta omista tiloista

4. TEKNIikka JA TILAT

- lainsäädäntö ei rajoita tekniikkaa, jolla etäosallistuminen toteutetaan
- tekniikan mahdollistettava puhe- ja näköyhteys molempiin suuntiin
- yhteyden oltava niin laadukas, että tosiasiallinen osallistuminen mahdollista
- tällä hetkellä käytössä Skype ja Polycom-laitteet, ETuve poliisin kanssa
- dokumenttikamera, joka mahdollistaa asiakirjojen näyttämisen
- oma erillinen huone, josta etäosallistuminen tapahtuu
- riittävä äänieristys
- takakamera, joka valvoo, ettei tilassa ole tai sinne tule ulkopuolisia
 - vaihtoehtona saattaminen tilaan

5. TIETOTURVALLISUUS

Skype

- VYVI-kokous/Skype
 - Outlookin kalenterikutsu
 - kuka tahansa voi liittyä, jos saa linkin
 - omalla tai Polycom-laitteella
 - turvallisuutta voi lisätä muuttamalla kokousasetuksia
 - > liittyjä pääsee kokoukseen vain siten, että hänet hyväksytään

Polycom

- hieman parempi turvallisuus kuin Skypessä
 - sisäverkko, ei suoraa yhteyttä internettiin
- Point-to-Point-soitto
 - kahdenvälisiin videoneuvotteluihin
 - > osallistujia enintään 2
 - Polycom-laitteen GK-numerolla
 - > löytyy Polycom-laitteen oikeasta alareunasta kohdasta extension

- yhteydenotto: numero annetaan toiselle osapuolelle, joka soittaa siis suoraan laitteeseen
- puhelun vastaanottajan pitää olla paikalla ja vastata puhelun
- eTuve-virtuaalihuone
 - TUVE-verkossa
 - 11-alkuinen nro + PIN-koodi
 - tuomioistuimet ovat saaneet tunnuksia turvallisuusviranomaisilta
 - > käytetään esimerkiksi pakkokeinoasioissa
 - käytännössä käytössä vain silloin kun yksi neuvotteluun osallistujista on turvallisuusviranomainen (esimerkiksi poliisi)
- (Video-virtuaalihuone)
 - OM ja Valtori ovat laatimassa ohjeistusta
 - > tulossa lähiaikoina

Käsiteltävän asian edellyttämät turvallisuusnäkökohdat

- julkinen
- osittain salainen
- salainen
- turvallisuusluokiteltu tieto

Harkinta

- käsittelijä harkitsee ja tekee ratkaisun soveltuvuudesta
- käsittelijä ratkaisee, mitä yhteystapaa käytetään

Riskiarvio

- tietovuodon mahdollisuus
 - joku ulkopuolinen seuraa
 - käsittely tallennetaan johonkin ulkopuoliseen laitteeseen
 - käsittely julkaistaan hallitsemattomasti
 - > hallitsemattomissa tiloissa, laitteissa tai internet-yhteyden välityksellä
 - > riski joutua painostuksen tai kiristyksen kohteeksi
 - > salaus voidaan myöhemmin purkaa
- julkisen jutun käsittelyssä voi käyttää eri laitteita ja osallistuminen voidaan sallia lähes mistä tahansa tiloista
 - esimerkiksi riita-asian valmistelu (ja myös pääkäsittely)

- kaikki osallistuvat omilla laitteillaan Skypeä välityksellä josta itse sopivaksi katsomastaan paikasta
- mitä sensitiivisempi tai riskialttiimpi juttu, sitä vähemmän on käytettävissä laitteita ja paikkoja
- jossain vaiheessa pitää pystyä toteamaan, että videoneuvottelu ei sovi
- kuitenkin huomioitava, että erityisjärjestelyillä voidaan käsitellä jopa kokonaan salaisia asioita videon välityksellä
 - huomioitava, että salaus voidaan myöhemmin tekniikan kehittyessä purkaa
- arvioinnissa voi kiinnittää huomiota myös siihen, millä todennäköisyydellä riski realisoituisi
 - kuinka todennäköistä on se, että
 - > juttua ylipäätään haluaisi seurata joku ulkopuolinen,
 - > juttu haluttaisiin tallentaa jollekin ulkoiselle laitteelle
 - > tai julkaista hallitsemattomasti

6. VIDEOYHTEYKSIEN KÄYTTÖOHJEET

- etäkuulemistilanteita koskeva ohjeistus ja kehittäminen työn alla (oikeusministeriö yhteistyössä Valtorin kanssa)
- Intran palveluista sovelluksessa ”Dokumentit” on haettavissa käyttöohjeita Skypeä ja Polycom-laitteiden käyttöön käyttämällä hakusanoja Skype ja Polycom
- ajantasaisimmat ohjeet löytyvät Valtorin ylläpitämästä palveluportaali TOP:sta hakemalla
 - edellyttää käyttäjätunnusta ja salasanaa

7. KÄYTÄNNÖN JÄRJESTELYT

7.1. KUULEMISESTA SOPIMINEN (sihteeri huolehtii)

- mikäli asianosaisen esittämä pyyntö videokuulemisesta hylätään tai videokuuleminen järjestetään jonkun vastustuksesta huolimatta, asiasta tulee tehdä käsittelyratkaisu
- muussa tapauksessa videokuulemisen järjestämisestä ilmoitetaan asianosaisille vapaamuotoisesti tai istuntokutsussa

- asiaa käsittelevän tuomioistuimen tulee varmistaa videokuulemisen ajankohdan sopivuus etäpaikan kanssa ennen videokuulemisen määräämistä
- pyynnöt videoyhteyden käyttämisestä tulee toimittaa etäpaikan virastopostiin ja videoyhteyksistä sopivan henkilön sähköpostiin, jos sellainen on tiedossa
 - pyynnöt voi tehdä valmiita lomakepohjia käyttäen tai vapaamuotoisesti.
- pyynnön tulee sisältää ainakin seuraavat tiedot
 - pyynnön tekevän tuomioistuimen tiedot
 - vastuuhenkilön nimi, asema, sähköpostiosoite ja puhelinnumero
 - tiedot käsiteltävästä asiasta
 - videoyhteyden ajankohta (pvm, alkamis- ja päättymisaika)
 - videoyhteyden välityksellä kuultavat henkilöt
 - asian erityispiirteet ja kuulemiseen liittyvät erityistarpeet (käsitelläänkö asia suljetuin ovin, mahdollinen turvallisuusuhka, asiakirjojen toimittamistarve yms.)
 - koehteyden tarve ja ehdotus koehteyden ottamisen ajankohdasta
 - yhteydenottotapa ja tarvittavat tunnukset
- etäpaikan hyväksyttyä pyynnön videoyhteydestä, sen tulee välittömästi tehdä asian edellyttämät tilavaraukset ja varmistaa, että tilat ja tarvittava henkilökunta on pyynnössä yksilöitynä aikana käytettävissä
- kaikista mahdollisista muutoksista on oltava välittömästi yhteydessä pyynnön esittäneen tuomioistuimen vastuuhenkilöön/etäpaikan vastuuhenkilöön
- mikäli etäpaikka huomaa vartijan tarpeen, sen tulee ilmoittaa asiaa käsittelevään tuomioistuimeen asiasta
- etäpaikka ilmoittaa pyynnön tehneelle tuomioistuimelle ainakin seuraavat tiedot
 - onko videoyhteys mahdollinen
 - istuntosali tai muu tila, johon yhteys otetaan
 - paikka, jonne kuultavan henkilön tulee saapua

- henkilö, kenelle kuultavan henkilön tulee ilmoittautua
- vastuuhenkilön tiedot
- mahdollisen koehteyden ottamisaika

7.2. KUTSUT (sihteeri huolehtii)

- asianosaista ei voida velvoittaa osallistumaan istuntoon videoyhteyden kautta, vaan hänellä on aina oikeus saapua istuntopaikalle henkilökohtaisesti (videoyhteyden käyttö edellyttää suostumusta OK 12:8 ja ROL 8:13)
- sakon uhka sekä poissaolon seuraamukset ja pakkokeinot ovat käytettävissä vain, jos etäyhteys tapahtuu toiseen tuomioistuimeen tai viranomaiseen
 - viranomaista ei ole laissa määritelty
- todistaja voidaan velvoittaa saapumaan kuultavaksi tuomioistuimen ilmoittamaan etäpaikkaan
- sakon uhka sekä poissaolon seuraamukset ja pakkokeinot ovat käytettävissä vain, jos etäyhteys tapahtuu toiseen tuomioistuimeen tai viranomaiseen (OK 17 luku 41 § 4 ja 26 luku 24 a § 3)
- käytännössä todistajaltakin on etukäteen tiedusteltu halukkuutta videoyhteydellä kuulemiseen tai laitettu mahdollisuudesta tieto kutsuun
 - osa selvittää suostumukset ja varaa videoyhteydet jo ennen kutsun lähettämistä
 - osa laittaa kutsuun fraasin mahdollisuudesta käyttää videoyhteyttä ja varaa yhteydet asianosaisen pyynnön jälkeen

- Fraasimalli

OSALLISTUMINEN JA KUULEMINEN VIDEOYHTEYDEN VÄLITYKSELLÄ

Voitte osallistua ja tulla kuulluksi asian pääkäsittelyssä henkilökohtaisen paikallaolon sijaan videoyhteyden välityksellä. Videoyhteyden välityksellä tapahtuvasta osallistumisesta ja kuulemisesta on sovittava käräjäoikeuden / hovioikeuden kanssa hyvissä ajoin ennen asian pääkäsittelyä. Mikäli olette kiinnostunut osallistumisesta ja kuulemisesta videoyhteyden välityksellä, kehoitamme Teitä ottamaan viivytyksettä yhteyttä käräjäoikeuteen / hovioikeuteen videoyhteyden käytöstä sopimista ja sen teknistä toteuttamista varten. Käräjäoikeus / hovioikeus antaa lisätietoja videoyhteyden käytöstä sekä paikoista, joista videoyhteys voidaan järjestää.”

7.3. VALMISTAUTUMINEN

(Tuomari huolehtii aikatauluttamisesta, sihteeri muuten)

- varmistaudu ennen kuulemista, että osaat ottaa videoyhteyden sovittuun videopisteeseen
- mieti etukäteen missä kukin kuulemiseen osallistuva henkilö on
- mikäli videoyhteys järjestetään poikkeuksellisesti muualle kuin tuomioistuimeen, asiaa käsittelevä tuomioistuin selvittää turvallisen yhteyden järjestämismahdollisuuden ja ilmoittaa etäpaikalle tarpeelliset tunnuksot
 - näissä tapauksissa on aina sovittava videoyhteyden testaamisesta hyvissä ajoin ennen istuntokäsittelyä
- aikatauluta kuuleminen siten, että kuuleminen voidaan hoitaa rauhallisesti eikä sovittua aikataulua ylitetä
- varaa aikaa myös mahdollisten ongelmatilanteiden ratkaisemiseen
- varmistaudu ennalta, että videolaitteet ja yhteydet toimivat
 - ota koeysteys hyvissä ajoin, esimerkiksi 15 minuuttia ennen kuulemisen alkua, mikäli se on mahdollista
 - pidä kuitenkin mikrofoni mykistettynä koeysteiden jälkeen kuulemisen alkamiseen saakka

- suunnittele kuulemiseen osallistuvien henkilöiden paikat ja tallenna ne liikuteltavien videoneuvottelulaitteiden muistiin ennen kuulemista
 - kun paikat ovat muistissa, kuvan siirtäminen puhujasta toiseen kuulemisen aikana on nopeaa ja helppoa
- sijoita mikrofoni videotilaan siten, että kaikkien tilassa olevien henkilöiden ääni välittyy sen kautta
- pyri siihen, että videotila on valaistu keinovalolla
 - minimoi ulkoa tuleva valo esimerkiksi sulkemalla ikkunoiden sälekaihtimet
- sijoita siirrettävät videoneuvottelulaitteet videotilaan siten, että puhuminen videokuulemisen aikana tapahtuu luontevasti kohti kameraa
- sovi ongelmatilanteiden varalta ennalta siitä, kuka on kunkin yhteyspaikan yhdyshenkilö
- huolehdi siitä, että kaikilla yhdyshenkilöillä on toisten yhdyshenkilöiden yhteystiedot
- huolehdi siitä, että videotila on järjestyksessä ja siisti

7.4. VIDEOKUULEMISEN AIKANA (tuomari huolehtii)

- esittele kaikki paikalla olijat ja kerro heidän roolinsa kuulemisen aikana
- näytä paikalla olijat videoyhteydellä esittelyn yhteydessä
- varmistu, että etäyhteydellä osallistujat näkevät muut osallistujat ja vain muut osallistujat (ei esimerkiksi toisessa näytössä auki olevaa pöytäkirjaa)
- selvitä, ettei paikalla ole ulkopuolisia, erityisesti suljetuin ovin toimitettavassa oikeudenkäynnissä
- sovi häiriötilanteita koskevista menettelytavoista
 - ohjeista videoyhteyden osapuolia sen varalta, että ääni- ja/ tai kuvayhteys katoavat
- ilmoita, miten puheenvuorot pyydetään ja miten kuuleminen etenee
- pyydä, että osallistujat sulkevat matkapuhelimet

- hoida puheenjohtajan tehtävä videokuulemisen aikana korostuneesti
 - jaa puheenvuorot selkeästi
 - huolehdi aikataulussa pysymisestä prosessinjohtollisin keinoin
 - katso kameraan, kun puhut
 - puhu normaalilla puheäänellä
 - ota videoyhteydellä kuultava henkilö huomioon kuten hän olisi paikalla salissa
- pyri siihen, että videolaitteen kuvassa näkyy kulloinkin puheenvuoroa käyttävä henkilö
- jos videokuulemisessa on mukana tulkki, huolehdi siitä, että tulkin käännettävä puhe on selkeää ja rytmitetty lyhyisiin helposti käännettäviin jaksoihin
- ole rauhallinen ongelmatilanteissa
- ilmoita etäyhteyden päässä oleville asiakkaille/avustajille, mikäli aikataulu viivästyy ja arvioitu uusi kuulemisaika

7.5. VIDEOKUULEMISEN PÄÄTTÄMINEN

(sihteeri ja tuomari huolehtivat)

- asiaa käsittelevä tuomioistuin huolehtii kuulemisen lopuksi kuultavan palkkiovaatimuksen selvittämisen ja että kuultava on merkinnyt palkkiolomakkeeseen tarvittavat tiedot
- kuultava jättää palkkiota koskevan lomakkeen täytettynä etäpaikan vastuuhenkilölle, joka toimittaa sen asiaa käsittelevälle tuomioistuimelle
- asiaa käsittelevä tuomioistuin ilmoittaa, milloin kuuleminen voidaan päättää ja katkaisee videoyhteyden
- myös etäpaikan on katkaistava yhteys
- etäpaikan vastuuhenkilö ohjaa kuultavan pois kuulemistiloista
- varmistaudu videokuulemisen päätyttyä siitä, että yhteys katkeaa
- mikäli asiassa on sovittu, että etäpaikan vastuuhenkilön ei ole tarpeen olla kuulemistilassa läsnä kuulemisen ajan, asiaa käsittelevä tuomioistuin ilmoittaa kuulemisen päättymisestä vastuuhenkilölle erikseen sovitulla tavalla

- pyynnössä ilmoitettua videokuulemisen kestoaikaa ei saa ylittää, ellei asiasta sovita etäpaikan vastuuhenkilön kanssa

8. MUUTA HUOMIOITAVAA

8.1. ASIANOSAISTEN TURVALLISUUS

- videoyhteyden välityksellä kuultavan henkilön turvallisuudesta ja valvonnasta vastaa etäpaikka
 - valvonta on järjestettävä muutoin kuin valvontakameralla, ellei virastolla ole käytössä erillistä videohuonetta
 - kuulemistilaisuudessa on lähtökohtaisesti oltava läsnä etäpaikan vastuuhenkilö
 - voidaan poiketa virastojen sisäisillä päätöksillä silloin, kun kuultavalla on mukana oikeudenkäyntiavustaja tai jos virasto asiaa käsittelevän tuomioistuimen antamien ennakkotietojen perusteella tai muusta syystä ei katso valvonnan järjestämistä aiheelliseksi
- jos kuultavan henkilön turvallisuudesta huolehtiminen ja/tai tietoturva edellyttää erityisiä toimia kuten vartijan läsnäoloa, siitä on ilmoitettava etäpaikkaan mahdollisuuksien mukaan jo pyynnössä tai viipymättä sen jälkeen, kun tarve on tullut asiaa käsittelevän tuomioistuimen tietoon
- videoneuvottelulaitteita voidaan hyödyntää myös pelkävien kuultavien ja anonymien todistajien kuulemistilanteissa
 - vastaajat voidaan siirtää pois istuntosalista videoyhteyden päähän ja kuultava voi olla salissa läsnä
 - vastaajille voidaan välittää hyvälaatuinen ääniyhteys ja videokuvaa kysymyksiä esittävistä henkilöistä
 - vastaajan kasvot voidaan rajata kuvasta pois

8.2. YLEISÖ

- oikeudenkäynnin julkisuus toteutuu laillisessa oikeudenkäyntipaikassa, joka on asiaa käsittelevän tuomioistuimen istuntosali
- yleisön läsnäolo ei ole lähtökohtaisesti mahdollista etäosallistumiseen käytettävässä tilassa, vaan yleisön osallistuminen järjestetään varsinaisen tuomioistuimen istuntosalissa
- etäpaikkaan ei toimiteta juttuluetteloa eikä asiaa koskevia asiakirjoja

8.3. VIDEOKUULEMISESTA AIHEUTUVAT KUSTANNUKSET

- videokuulemisesta voi aiheutua etäpaikalle kustannuksia esimerkiksi ulkopuolisen vartijan järjestämisestä
 - etäpaikalle videokuulemisesta aiheutuvista kustannuksista vastaa lähtökohtaisesti asiaa käsittelevä tuomioistuin
- tulkkauksen järjestämisestä ja siitä aiheutuvista kustannuksista huolehtii asiaa käsittelevä tuomioistuin
- mahdollisten todistajapalkkioiden selvittämisestä ja maksuksesta huolehtii edellä todetuin tavoin asiaa käsittelevä tuomioistuin
- videoyhteyden käyttämisestä aiheutuvien erityisten kustannusten määrä on syytä selvittää ennen kuin asiaa käsittelevä tuomioistuin tekee ratkaisun videoyhteyden käyttämisestä
- jos videoyhteyden käyttämisestä aiheutuvat kustannukset nousevat jostakin syystä suuremmiksi kuin kuultavan henkilökohtaisesta kuulemisesta aiheutuvat kustannukset, videokuulemiseen ei välttämättä kannata ryhtyä, ellei siihen ole muuta syytä kuten kuultavan matkustuseste

9. ERITYISTILANTEITA

9.1. SOVITTELUT

- pääsääntö on, että sovittelussa asianosaiset tulevat paikan päälle, koska osapuolten kohtaaminen kasvojen voimalla ja usein edistää neuvotteluja ja sovintoa
- teknisten apuvälineiden käyttöön on kuitenkin syytä suhtautua myönteisesti myös sovitteluisissa
- asianosaisilla on itsemääräämisoikeus, joten heidän toiveitaan on syytä kuulla ja yrittää löytää konsensus sen jälkeen, kun menettelytavan valintaan vaikuttavia seikkoja on käyty tarpeellisessa määrin yhdessä läpi
- harkintaan vaikuttavat asian ja konfliktin laatu ja matkustusestäisyydet
- myös toisen osapuolen mielipide on hyvä selvittää
- kenellekään ei saa tulla yllätyksenä se, että joku osallistuu videoyhteydellä
- keskinäisten neuvottelujen kannalta olisi hyvä, että avustaja olisi päämiehen kanssa samassa paikassa, mutta tämä ei aina ole välttämättä sovittelun kannalta eduksi
- mikäli avustaja ja päämies ovat eri paikoissa, heidän keskinäiset neuvottelunsa voidaan toteuttaa puhelimella
- videoyhteydellä osallistuminen olisi hyvä vaihtoehto sille, että päämies ei tule lainkaan sovitteluun

9.2. SULJETUIN OVIN PIDETTÄVÄ ISTUNTO

- suljetuin ovin pidettävissä istunnoissa tulee erityisesti ottaa huomioon seuraavat seikat
 - pyynnössä etäyhteyspaikkaan on ilmoitettava asian käsittelemisestä todennäköisesti suljetuin ovin ja ilmoitettava mahdollisista kuulemiseen liittyvistä erityisjärjestelyistä
 - tarpeellisista erityisjärjestelyistä on sovittava asian valmistelun aikana tarkemmin oikeudenkäynnin järjestävän ja kuulemispaikkana toimivien tuomioistuinten välillä
 - puheenjohtajan tulee videokuulemisen alussa varmistua siitä, että kuultavan kanssa samoissa tiloissa ei ole ulkopuolisia henkilöitä

- puheenjohtajan on tehtävä selkoa kuultavalle siitä, missä laajuudessa käsittely on salainen ja annettava kuultavalle tarpeellinen ohjeistus
- valvonnan järjestämisen tarpeellisuus etäpaikassa on arvioitava kussakin yksittäistapauksessa erikseen

9.3. ISTUNNOT, JOISSA TARVITAAN TULKKIA

- tulkkauksen järjestämisestä huolehtii asiaa käsittelevä tuomioistuim
- tulkki on tulkkauksen sujuvuuden varmistamiseksi lähtökohteisesti henkilökohtaisesti läsnä asiaa käsittelevässä tuomioistuimessa
- tulkkaus voidaan järjestää myös videoyhteyden tai puhelimen välityksellä, jos tuomioistuim harkitsee sen soveliaaksi (ROL 6 a luku 2 § 5)
- puhelintulkkaukset ovat välittyneet huonosti videoyhteyden päässä oleville, joten istunnoissa, joissa tarvitaan videoyhteys ja tulkki, tulkki mieluummin lähimpään tuomioistuimeen videoyhteyden päähän kuin puhelintulkkaus
 - mikäli etäyhteys on otettu Skypellä, myös tulkki voi liittyä siihen
- puhelintulkkaus onnistuu paremmin, jos videoneuvotteluun osallistujat yhdistetään erilliseen neuvottelupuheluun
 - ääni ei tule videolaitteiden kaiuttimen, vaan puhelimen kautta jokaiselle erikseen
- tulkin mukana olosta oikeudenkäynnissä on syytä ilmoittaa etäpaikkaan jo etäyhteydestä sovittaessa
- asianosaisille lähetettävissä kutsuissa on syytä ilmoittaa, mistä ja miten tulkki osallistuu istuntoon

9.4. KANSAINVÄLISET TILANTEET

- videoyhteyttä voidaan käyttää rajat ylittävissä oikeudenkäynneissä kansainvälisten sopimusten määräykset huomioon ottaen

- käytännön järjestelyissä otettava huomioon muun muassa videoyhteyden järjestelmien yhteensopivuus ja testaaminen, kutsun lähettäminen kuultavalle, mahdollinen aikaero sekä mahdollisen tulkin käyttämiseen liittyvät asiat
- ks. Intrassa oikeusministeriön kansainvälisen oikeudenhoidon yksikön julkaisema tietopaketti rajat ylittäviin videokonferensseihin
 - selostetaan muun muassa aiheeseen liittyvää lainsäädäntöä ja kansainvälisiä instrumentteja, pyynnön sisältöä sekä myös menettelyä ulkomaisen pyynnön täytäntöönpanossa
- ks. Euroopan unionin julkaisutoimiston opas videoneuvotteluista rajat ylittävissä oikeudenkäynneissä (julkaistu 18.3.2014) <https://publications.europa.eu/fin/publication-detail/-/publication/bbdbd7f4-7da8-479d-ad83-0b56463d8e32>

10. HÄIRIÖTILANTEITA JA NIIDEN RATKAISUJA (sihteeri huolehtii)

- ääni kiertää, kuva pomppii tai kuva jäätyy
 - osallistujat mykistävät oman mikrofoninsa aina kun eivät itse puhu
 - jos mikrofonit ovat kaikilla auki yhtä aikaa, eri paikoista aiheutuva taustahäly voi aiheuttaa mainitut ongelmat
- yhteyttä ei saada
 - tarkista, ovatko numerot oikein ja onko numero varattu
- kuva ei näy
 - tarkista, että videoneuvottelulaitteissa ja monitoreissa on johdot paikoillaan ja virrat päällä
- ääni ei kuulu/lähde
 - mikrofonissa on mykistys päällä tai äänenvoimakkuus on liian pieni
- mikäli ääntä ei saada näkyviin, mutta kuva näkyy, ääniyhteyden voi ottaa erikseen puhelimesta
- kuvan ja äänen laatu on huono
 - yhteys on huono, katkaise ja ota yhteys uudelleen
 - liikaa mikrofoneja auki tai liiallinen tulevan äänen taso

- grafiikkakuva ei siirry
 - laitteistot ovat erilaisia, vastapuolella ei ole grafiikansiirto-ominaisuutta
- yhteys katkeaa
 - soita uudelleen
- tekniikan ongelmista tulee antaa palaute Valtorille (videoneuvottelupalvelu@valtori.fi tai p. 029 550 6631)

11. SUOSITUKSET

- videoneuvottelulaitteiden käyttömahdollisuuksia tulisi karvoittaa nykyistä paremmin jo heti tuomioistuimessa vireillä olevan asian kirjallisen valmistelun alussa
- asianosaiset voisivat tehdä pyyntöjä etäosallistumiseen/videokuulemiseen jo kirjallisessa valmistelussa käyttäessään asiassa ensimmäisen kerran puhevaltaa
- rikosasioissa syyttäjien tulisi tehdä jo nykyisen ohjeistuksen mukaan merkinnät videokuulemisen soveltuvuudesta tuomioistuimelle toimitettavalle infolehdelle
- siviiliasioissa tulisi ensimmäisiin kirjelmiin liittää myös kannanotto siihen, voitaisiinko valmisteluistunto asiassa järjestää videoneuvottelulaitteilla
 - vähentää tuomioistuinten tarvetta selvittää asianosaisten kantoja videokuulemisia koskeviin pyyntöihin ja tehostaa ja selkeyttää asian valmistelua
- henkilötodistelua ilmoitettaessa ilmoitetaan myös toiveesta etäosallistumiseen sekä voidaanko asianosaisia ja todistajia tarvittaessa kuulla videoyhteydellä tai puhelimitse
- avustajien tulisi tehdä päämiehelle selkoa ennalta videoneuvottelulaitteilla tehtävän kuulemisen kulusta sekä siihen liittyvistä vähäisistä erityispiirteistä
- asianosaisten tulisi lisäksi kiinnittää erityistä huomiota oikeudenkäynnin aikataulutukseen liittyviin kysymyksiin, jotta videoneuvottelulaitteilla tapahtuvat kuulemiset saadaan hoidettua niille ennalta suunnitelluilla ja varausten mukaisilla ajoilla
- kuulemisissa kulloinkin puhuva henkilö näytetään videoneuvottelulaitteiden kuvaruudulla

- asianosaisille ilmoitetaan, kuka osallistuu videon välityksellä ja kuka on henkilökohtaisesti paikalla

12. LISÄINFORMAATIOTA

Sähköisen oikeudenkäynnin manuaali

<https://oikeus.fi/fi/index/ajankohtaista/sahkoisenoikeudenkaynninmanuaali.html>

AIPA-hankkeen laatima video Skypen hyötykäytöstä tuomioistuimessa. Videolla esitetään muun ohella psykologin näkemyksiä videon käytön vaikutuksista todistajiin.

<https://www.youtube.com/watch?v=jVcsoRuCgNk&feature=youtu.be>

ROVANIEMEN HOVIOIKEUSPIIRIN
TUOMIOISTUINTEN LAATUHANKKEEN JULKAISUJA

ISBN 978-951-53-3770-2
ISSN 1458-9702